

SZENTMÁRTONI JÁNOS

A HIDEG ELLEN

Bella István emlékének

Aki ivott az ég vizéből,
egy életen át szomjazik.
Álmatlan sokszor, fölkel, járkál,
elfelejti olykor, hol lakik.

Zavartan téblábol, keresgél,
pislog, tárgyai közt kotorász...
mintha emlékezni akarna...
de csak kiveri a víz, a frász.

Így élek én is, Bella István,
pedig nem ittam mást, csak lórét.
Versbe bújok a hideg ellen,
belélegzem a csendjét.

Töletek tanultam e trükköt,
kik csillagokkal koccintgattok.
Ej, jó volna, ha erre járnál,
vernénk hajnalig a blattot.

Majd némán zongorához ülnél,
cigarettafüst-kék időben.
Kint a tavasz kottáját lapoz-
gatná az Isten elmenőben.

EGYÜTT

EGYÜTT 2017 / 3

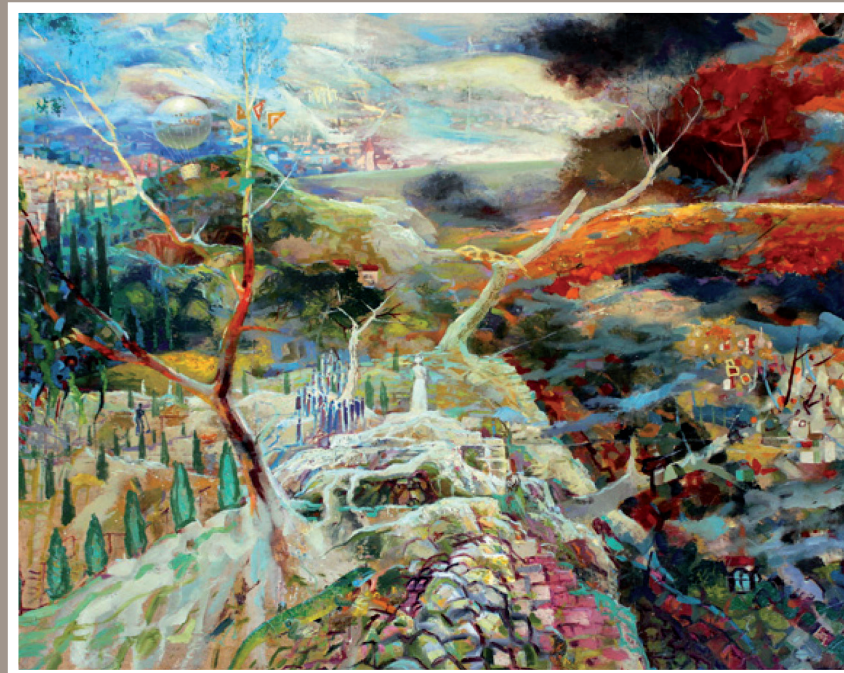
XV. évfolyam

EGYÜTT

2017 | 3

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

irodalom | művészet | kultúra

CSONTOS MÁRTA, OLÁH ANDRÁS,
SZENTMÁRTONI JÁNOS, TÓTH DOMINIKA, VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ VERSEI,
BARTHA GUSZTÁV, NAGY ZOLTÁN MIHÁLY, LENGYEL JÁNOS,
ORTUTAY PÉTER, SZÖLLŐSY TIBOR, VATHY ZSUZSA,
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ PRÓZÁJA,
PATAKI TAMÁS INTERJÚJA, DUPKA GYÖRGY TANULMÁNYA

EGYÜTT 2017/3

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felélős kiadó és lapigazgató: Dupka György

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: Vári Fábián László (szépirodalom, kritika)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Zubánics László (tanulmány)

Fábián Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Botlik József, Füzesi Magda

BETHLEN GÁBOR
Alap

nka

Nemzeti Kulturális Alap

MMA

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap,
a Magyar Művészeti Akadémia, a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815

e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórak: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737
e-mail: titkarsag@mekk.uz.ua

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3T №663/255P
A folyóiraton nyereség nem képződik

TARTALOM

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: KÉT MADÁRMÍTOSZ (Szemadám György madarai): A madáristen fia; A holdmadár (versek)	2
BARTHA GUSZTÁV: Körkörös (novella)	5
TÓTH DOMINIKA: mióta folyókat rajzolsz; meta...; marlboro; visszhang (versek)	9
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Antik lelet; Zuhanás (novellák)	11
VATHY ZSUZSA: Könnyűelméjű; Állatkert (novellák)	21
SZÖLLŐSY TIBOR: Kettős ünnep; A hazug; A bocskor (kisprózák)	28
LENGYEL JÁNOS: Kisvárosi asztaltársaság (novella)	32
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Vásártér (részletek)	37
OLÁH ANDRÁS: takarékos üzemmód; alvajáró; árulás (versek)	49
ORTUTAY PÉTER: Maruszja, ne! (novella)	51
CSONTOS MÁRTA: Áramlatok; Egymás felé – egymás ellen; Egy kotoreklakó öröme; Kasszandra megint tévedett (versek)	65
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Láttatás helyett élményt adni. Veres Péter ars poeticája (Az emlékkiállítás megnyitója)	69
PATAKI TAMÁS: Aki együtt lélegzik népével (Interjú Vári Fábián Lászlóval)	72
DUPKA GYÖRGY: Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján. Kultúrtörténeti vázlat – (részlet)	79
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	95

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

KÉT MADÁRMÍTOSZ

(Szemadám György madarai)

A MADÁRISTEN FIA

*Harmadfű csikókoromban egyszer
a turáni síkon vagy Pohjólában
az enyéimtől elkódorogva
rejtelmes vizekre vitt a lábam
a napkorong már ereszkedőben
vörösből visszaváltott ezüstre
a tótest tán ettől megborzongott
megemelkedett sötétlő tükre*

*egy felszálló madár zúzta széjjel
nyugalmát felhőnyi volt szárnya
az eget illendően megkerülte
s ránehezült az alkonyló tájra
nyomában suhogó kék nyalábok
vörös lidércek keletkeztek
szeme átható reflektorában
a démonok láthatókká lettek*

*a teremtett világ delejezetten
bámult a látvány galléron fogta
s az embertől érintetlen tájon
felsusogott a bizalom bokra
s amint arccal a földnek forduló
óriáskócsag leszállni készült
két lábra állva fogadtam volna
de szemem két ablaka elsötétiült*

*ám szíve szívemmel összedobbant
s én hozzája hasonlóvá lettem
mire havait az ég leszórta
finom tollpíhék lepték a testem
iszonyú módon megéheztem ő
mellkasát feltépve etetni kezdett
a madáristen fia volt mondom
a teremtmények között a legszebb.*

A HOLDMADÁR

*Az elfajzott ember nem tud repülni
lassan már lelke is földönfutó
elméje kihagy a vére szunnyad
kristályá épül szemében a só*

*hanem amikor lepíhen végre
de zszibongó aggyal nem alhat el
a holdmadár halkán beoson érte
s keblébe idegen lelket lehel*

*ő emeli már megfáradt testét
nyílnak előtte a téglafalak
a vityebszki éjben lebegett ígyen
ama bozontos Chagall-alak*

*elhúz a kémények sűrűjében
a tornyok baglyaihoz beköszön
s csodájára hogy visszahuhognak
bimbót bont arcán a gyermeköröm*

*s előző életét kezdi lapozni
szárnyas lény volt ő is valaha
járta a tengert Afrika földjét
s ha verte a vágó csak egyre haza*

*de szakadozik a közvetítés
az álomszolgáltatás most marad el
az emberi lény leszáll az ágyról
csordultig a hólyag mennie kell*

*a holdmadár figyelme bicsaklik
karmából a kavics messze gurul
elrúgja magát a való világtól
keservvel krúgatva visszavonul*

*holdanyja mindétig haza várja
a kudarcra szép álorca kerül
s ha felsír az ember néhai párja
emlékek fátyla mögé menekül.*

BARTHA GUSZTÁV

KÖRKÖRÖS

„Az idő akkor történik, amikor semmi más nem történik.”

Richard Feynman¹

- A haja hosszabb, szebb?
- Nem volt nálam collostok.

Tudod Ildi, a mesében a tenger fehértestű hajókat ringat a távolban, fölötte sirályok köröznek, a parton arcodba csap, el-elvákít hullámok sós ízű vízpermetje. Hogy valójában milyen? Vihar van, éjszaka... Kinek hogy, egyik szobatársam azt mondja, morajlik, a másik, hogy bömböl. Szó mi szó, rendesen korbácsolja a szél. Félálomban úgy érzem, hogy a zsilipgáton átcsapó vízár ágyastól el fog sodorni. Szerintem a tenger örök harag és dühében tajtézkzik, még szerencse, hogy nincsenek fogai! Gyerkőc koromban a mezőőr kutyája csúnyán megharapott. A vádlimon. Ha eret ér, a szamócaföldön vérzek el. A klinikán a sebre három kapszot raktak, és szúrták a fenekembe számolatlan az injekciót, pedig nem is fájt. Vagyis nem úgy fájt, hogy bőgni tudjak.

– Egyik percben ilyen, másik percben olyan, most kék a szeme vagy tengerzöld?

– A popsija meg nagy és kerek! Téged nem lehet féltékennyé tenni! Jobb, ha alszok.

Szótlatlanul vacsorázni, leülni két-három sör után kicsit részegen a tévé elé, nézni és hallgatni, ennyi az esti program. Reggel héttől meló a mólónál, gyorsan-gyorsan vasbeton délután ötig. Armatúrázás, zsaluzás... Az úton csak ránk várnak a keverőtartályos, betonszállító tehergépkocsik. A holland mérnök angolul ordibál, a tolmácsnő ukránul. Napi nyolcvan eurót ígértek, mért csak hatvanat fizetnek? Nyugi! Csendben odaadni, némán elvenni; flexvágóval az armatúrávasat méretre szabni, befűzni, drótozni... A munka nem cécó – vacsora közben azért válthatnánk néhány szót.

– Átpörgettem a telcsid, van azon minden, tenger, kocsi, szélmalom, de az állítólagos holland kurvádról egy fia szelfi sincsen.

¹ Nobel-díjas amerikai fizikus

– Csendesebben!

Neszezés a szomszéd szobában. Hallgatóznak. Csabi tíz, Angi nyolc éves. Már?! Kilenc órakor lefeküdni, elaludni... Ami nem akaródzik szép szóra, azon a vessző sem sokat lendít. Meg hát... Tíz meg nyolc az tizen-nyolc, mínusz évi négy-öt hétnyi apuci-zerep, az annyi, mint... Maholnap felnőttek, és semmi, az égarda világon semmi emléküik nem marad rólam.

Kényszeredett nevetés, lassan-lassan a párnába full.

– Mi olyan nevetséges?

– Egy percig sem hittem, hogy megcsaltál. Gondolod, ha elhiszem, most itt feküdnék melletted pucéran?! Mert nekem minden mindegy, csak pénz legyen?! Gyönyörű! Anyósomat hallhatom eleget. Minden nap ideveri a rosseb, vigyázza a szüzességemet.

– Tesz-vesz, anyám segíteni jön.

– Menjen helyettem dolgozni!

– Nem vagyunk rászorulva a varrodára.

– A nyugdíjat meg majd lekasztom az eperfáról.

Most meg mit pityereg? Az élet nem úgy fáj, hogy lépten-nyomon bőgni tudjunk. Sírjak én is?

– Konyha, fürdőszoba cakk-pakk berendezve. Két szoba, nagy erkély... A bútorvásárlásra hitelt adnak. Nem kell tudni németül, a szerszámgépgyárnak az a feltétele, hogy a munkát kereső családos legyen, és konyítson valamicskét a számítógéphez. Figyelsz?

A pároság megmozdul, Ildi a paplan belső szélét maga alá gyűri – itt most nem baszol, édesem! Örök harag.

Kívánatosabb, mint lány korában.

Akkor kedves volt és hajlékony, szinte elveszett az ölemben.

Harapósabb lett és ígözőbb, mit ne mondjak, szeret a másikon lovagolni. De máttól lehajítom, le én!

Végül hoppon maradok.

Mindketten beletenyerelek a saját szarunkba, mondaná apósom.

A fenébe, úgy szeretem Ildit, ahogy van!

Muszáj, ha már képtelen vagyok megváltoztatni.

Vagy... vagy, mert eleddig nem is akartam.

– Ízé... a légkondi hangosabban zakatol, mint egy traktor. Öcséd állítólag ért hozzá, lehet, ha kitisztítaná, pótolná a hiányzó csavarokat, lecsendesne. Ha nem, venni kell egy újat.

– Van hová tenni a pénzünk.

– Érts meg! Harmincnégy éves vagyok, a hollandiai betonmelő maholnap felőröl, tíz év múlva örülhetek, ha éjjeliőrnek felvesznek.

Dúdolás a paplan alól: „Rohan az idő...” Kattan az éjjeli lámpa kapcsolója. A hálószobára újfent rá se ismerni, Ildi kéthavonta átrendezi. Ha lenne kívül bútort tologatnia, hetente megtenné. Otthon. Mire ide új, világosszürke padlószőnyeg? A réginek semmi baja, vagy két éve vettük. Kihajítunk az ablakon vagy háromezer hrivenyt azért, hogy ne legyen barna a padlószőnyeg színe! Rohan, így persze, hogy rohan.

– Beülsz mellém az Audiba, és viszek magammal. Szemed, szád kitágul, garantálom, ha megtapasztalod, hogyan élnek, milyen környezetben a hollandok! Meseország. Járnak innen oda mikrobuszok, egyik majd hazaszállít, házhoz.

A búzavirágmintás huzatú selyempaplan a szőnyegpadlón landol, Ildi szétvetett lábbal hanyatt fordul az ágyon.

Mindjárt maszturbálni fog!

Segít magán. Nem könnyű hónapokig egyedül.

Bajorország itt van a kert alatt, reggel elindulnánk, estére itthon lennénk. Azt mondja, nem tud németül. De ukránul se, mégis milyen jól elboldogulsz.

Fél az újtól. Ki nem?

Valóban, az anyját, a tolókcocsiban félig-meddig bénán, némán, kire hagyja? Fogas kérdés.

Fél szóval fel nem hozta, meg nem említette előttem! Attól tart, hogy letorkolom? Néha olyan, de olyan butuska!

Nősüljön meg az öccse, vigyen asszonyt a házhoz! Az lenne az igazi megoldás. Na meg a műtét. De ahhoz sok-sok pénz kell. Szanatórium, utókezelés...

– Ildi, ne csináljuk!

– Figyelj, lyuk-lyuk... Harmadik napja vagy idehaza, de még nem jártál az alsóudvaron, az istállóban, a kertben.

– Bámuljam az üres istállót, disznóolat vagy a gazos szőlőt?

– Reggeltől hajnalig: menjünk, menjünk... A mutatóujjal lassan, körkörösén. Nem unod még? És igen, a házunkkal mi lesz?

– Andi húgom ide költözik és vigyáz rá. Lassabban rázzam? A tegnap éjszaka úgy hiszem, elsiettem.

– Andira ki fog? Még lassabban. Lakik a faluban elég jómadár. Vegyem át, mutassam meg?

– Amint helyrerázódunk...

– A mellemre spriccolj, ne a lepedőre, a varrodában az van, hogy fesze-
sebb lesz tőle.

– He... helyrerázódunk Németbe, eladjuk. Az árából kitelik majd anyád
mútéte.

– Látszik, hogy nem vagy idehaza. Lassíts, kis szünet, mély levegő! Ha
a faluba' nincs ötven ház eladóvá téve, akkor... akkor egy se. Mesélj a
tengerről...

– Nem megy, folyton a mezőőr kutyája jut róla eszembe.

– A... a... melyik megharapott?

Zaj a szomszéd szobában.

– Adok én nekik alvást, most az egyszer véresre verem őket a vesszővel!

– Pucéran? Gyere vissza! Nincs a záron kulcslyuk... lyuk. Fordulj csak
oldalra, hadd nézzelek egy kicsit. Úgy. Maradj még! Szépséges...

Kattan az éjjeli lámpa kapcsolója, a hálószobára sötétség borul.

– Nincs öt kopek eszünk! Ildi, szerinted normális, amit teszünk? Fek-
szünk egymás mellett, én rázom a farkam, te a pinudban matatsz...

– Neked rossz?

– Ha nem lenne veszettül sok a roaming-díj, ez az izé, telefonon keresztül is
működne. Nekem mégis olyan... olyan... Távolság, távollét... Látod, mire visz?

– Az időhúzás a lényeg, édesem, az elnyújtott élvezet. Lyuk-lyuk, las-
san, körkörösén...

– Igaza van apósomnak, nem az a pár szem szá móca döntötte sírba a
kolhozrendszert, amit az utcabeli fiúkkal egyszer-egyszer elcsakliztunk.
De a levét mi, fiatalok isszuk meg.

– Ide-ide a mellem fölé...

– Elegendem van ebből a besült, beszűkült agyú világból! Menjünk, mene-
küljük innen minél messzebb!

– Igen, édesem, hadd fogom meg, fel-le, fel-le...

– Itt csak az idő múlik, drágám, és semmi nem történik, semmi, érted,
ami könnyebbé tehetné az életünket.

2017, Nagybereg

mióta folyókat rajzolsz

*tudod, békére találok
a hangok között a fejemben.
mióta folyókat rajzolsz
körém, nem is halványodom.*

*mióta folyókat rajzolsz
körém, megtanultam úszni.
nem is halványodom,
ha szemedben lakhatom.*

*ha szemedben lakhatom,
békére találnak a hangok
a fejemben. folyókat rajzolok
köréd, megtanultál úszni.*

azóta sem láttalak.

meta...

*ahányszor esik, te jutsz eszembe.
ahogy bőrömhöz érsz, megrekedve
pórusaimban. dörögsz, villámlasz,
testemre szakad emléked. bennem
is ugyanúgy tombol a vihar. minden
árvíz elmos belőled valamit, amit
többé nem kaphatok vissza. hegyek
omlanak össze, magukkal rántanak.
minden légörvény a te neved ordítja.
egyszer felkap valamelyik és eltűnök.
akkor mondhatod, hogy ennyi volt.
ennyi voltam. csendes földindulás.*

marlboro

*lakhatnál velem
egy tetőtéri szobában,
aminek a címét olyan
papírfecsnire írjuk,
amit sose találunk meg.
lakhatnál velem,
valahol, úgy, hogy nem
tudod, miért feketék
a falak. én is lakhatnék
veled, mintha nem tudnám,
hogyan fut végig hátamon
a hangod két szál marlboro
után. el is költözhetnél,
ha olyan küszöbön hagysz,
ahol végre elfelejtelek.*

visszhang

*sehol egy közös kép rólunk,
nehezen férfiünk meg egymás
mellett. de mostanában sokat
gondolok rád és arra, mennyire
szeretnék a közeledben lenni.*

*mintha egy olyan kocsiban ülnék,
ami soha nem áll meg. mintha egy
olyan kottában laknánk, amit egész
éjszaka játszanak az aluljárókban.
vagy csak két visszhang találkozása.*

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

ANTIK LELET

1

A kiszáradt, megrepedezett patakmeder észak–dél irányban, a főutcával párhuzamosan, teljes hosszában szeli át a falut. A szélső házak után kelet felé kanyarodva faképnél hagyja a nyugatnak forduló makadámutat.

Elszekélyesedése évek óta sok bosszúsággal jár, különösen huzamosabb őszi és tavaszi esőzések idején, amikor a megáradt, szélesen terpeszkedő víztömeg beszökik a kertekbe és a házak fundamentumát nyaldossa. Ilyenkor egyik panaszos a másiknak adja a kilincset az előljáróságón.

A falu sete-sután megválasztott első emberei végül is elszánják magukat a döntésre: megtisztítani és egyúttal kimélyíteni a medret, legyen a vizeknek szabad lefolyása.

Már két hete folyik a munka. A frissen megtisztított mederszakasz igazán szépen mutat, a helybeli atyafiakból verbuválódott kubikosok gondos munkáját dicséri.

2

Mózsai Pál nagydarab ember, az a fajta, akinek a mozgása ugyan nem lomha, de ingerlően nyugodt, kimért tempójú; egyetlen felesleges mozdulatot nem tesz. Ráhelyezi ásója élet a talajra, bakancsával ráhág, lehasít egy megfelelő darabot, a szerszám nyelét kissé hátradönti, felemeli a földet, odadobja a magasodó partra, majd kezdi előlről, ugyanúgy. Ő az utolsó ásós: mögötte és az ásójáról lemorzsolódó omladékot lapátoló Csákány Béni után már a tiszta, új mederfenék marad.

Mózsai nagyon elégedett. Az előtte dolgozó ásósok eltávolítják a felső rétegekben lépten-nyomon megtalált, valamikor a patakba dobált rossz fazekak, cserépedények és egyéb hasznavehetetlen holmik maradványait. Az ő ásója vígan, könnyedén hasít a talajba, pedig nem leülepedett iszapos hordalékot, hanem – érezni azt! – eredeti, emberi kézzel eddig nemigen háborgatott anyaföldet forgat vele. Elégedettségébe büszkeség vegyül: prima, békebeli rugós ásó az övé!

3

Csákány Béni fürge kis ember, s mint általában az ilyenek, felettebb szemfüles, ráadásul nagy mestere az évődésnek. Érzékelve és elunva a Mózsiból áradó nagy-nagy lelki nyugalmat, folyvást azon töri a fejét, hogyan tudná kibillenteni társát abból a fenegy nyugodtságból. Eszébe jut Mózsi közismerten fukar természete, s máris kirukkol az ötlettel:

– Palikám, igyunk egy pohár bort. Özvegy Deákné mostanában kezdett meg egy új hordót, ittam belőle, fasza bor!

Mózsi hallgat. Idő kell hozzá, hogy lassan forgó esze gyanút fogjon. Akkor megáll, rátenyerel az ásó nyelére, az állát is odahelyezve dörmögi:

– Na. Benne vagyok. Ha fizeted.

Csákány Béni széttárja a karját.

– Én? Arra gondoltam, hogy te...

– Nana. Akkor csöszd meg a te Deáknédát, rám ne számíts.

Csákány Béni villámgyors fordulattal taktikát változtat.

– Ejnye, Palikám! Úgy teszel, mintha te nem szívesen bújnál a lába közé!

– Kell a faszomnak! – zárja le a szóváltást somolygós-mogorván Mózsi.

Csákány Béni párszor nekiveselkedik még, de a cimbora egykedvű nyugalmat ezúttal nem sikerül szétzilálnia. Beletörő dik, ő is szótlánul lapátolja a földet.

4

– Hogy az a magasságos...!

A dühös kifakadás Mózsitól ered, akinek ásóján teljesen váratlanul csorba esik.

Nemcsak büszke rá, félti is a szerszámot, hát dohogva tapogatja az élet: nagyon kicsorbult-e?

Nem veszi észre, hogy a lehulló morzsalékföld közt kerekded, sárga fémdarabok csillognak.

Annál inkább Csákány Béni.

– Atyaisten! – mered a szeme hitetlenkedve.

– Mit bámulsz! – morog Mózsi. – Nem láttál még ilyet?

– Milyet... Ilyet... Nem bizony! – Csákány Béni kigúvadt szemének tekintete Mózsi lába elé tapad.

– Atyaisten! – motyogja ismét megbabonázva.

Hirtelen elhajítja a lapátot. Letérdel, kinyújtja kezét a csillogás felé.

Mózsi csak ekkor ejti tekintetét a földre. Messzehangzó bikahangon felbődül:

– Kincs! Elrejtett kincs. Magasságos Isten, kincset leltem!

A kubikosok némelyike, a fürgébbje azonnal odaveti magát: túrják, morzsolják a földet, kapkodják a kiforgatott érmeket.

Az idősebbek távolabb állnak, mondván: ugratás az egész.

Csákány Béni mintha apróra zsugorodott, felkelő Napot tartana felemelt kezében. Lelkesen mutatja és mondja:

– Pénz. Aranypénz!

Kutakodik tovább, tömi a zsebét.

Ekkor már mindenki ott nyüzsög Mózsi lába alatt. Tucatnyi ásó döfködi a földet, mohó kezek kaparásznak a rögök között.

– Félre! – forgolódik szitkozódva Mózsi. – Félre innen, az anyátok istenit! Én találtam, és ki mit lel, azé!

Senki nem hallgat rá.

– Nem halljátok? Kuss innen! Mind az enyém!

Csákány Béni ráförmed:

– Marha! Ne csődítsd ide az egész falut, inkább tömd meg te is a zsebed!

– De mi-índ ne-éke-em já-ár! – bömböl Mózsi.

A sokaságtól hozzáférni sem tud az érmékhez, hát iszonyú harag lobban a szemében: magasra emeli az ásót és lesújt vele.

Csákány Béni egyetlen kurta nyikkanással nyúlik el a földön. Mozdulatlanná bénul; csak a lába remeg pár pillanatig, mint a békáé, mikor vásott kölykök suhogó fűzfavesszővel agyoncsapják a vízparton.

5

A hír – kincset leltek a kubikosok, egymást ölik érte! –, hamar szétszalad a faluban. Tódul a nép. Körülállják a helyszínt, ámuldoznak és szörnyülködnek.

Csákány Béni mozdulatlan teste elriasztja őket attól, hogy szintén nekiessenek a kincskeresésnek.

Dermedten állnak a kubikosok is. Hol a vízszintesen heverő, furcsán megnyúlt testet, hol Mózsit nézve, aki vérben forgó szemmel, zihálva magyarázkodik:

– Én... Megmondtam, hogy kussoljatok... Ki mit lel, az övé... Nem megmondtam?! De ti... Magasságos Isten, miért én vagyok a hibás?

A kubikosok elhúzódnak tőle. Mózsi körül egészen tágas térség kerekedik. Magára maradva a nagyfajú ember még inkább kétségbeesetten, épp úgy áll a hasmánt fekvő Csákány Béni vérző fejénél, akár egy remegő fejfa.

6

Először a gyorsmentőkocsi érkezik nagy vijjogással. Két fehérköpelyes futva hozza a hordágyat, utánuk szemüveges orvosnő lohol. Csákány Béni testét a hátára fordítják, a nő föléje hajol, a csuklóját fogja, a fejsebet mustrálja.

Sokáig, percekig keresi az életet, de nem találja. Feláll, sóhajt.

Mózsai elernyedő kezéből abban a pillanatban kicsúszik az ásó, halk zörejrel eldől.

A kéruhás rendőrök öten vannak. Szemrevételezik a hullát, lefényképezik, kérdezősködnek, jegyzetelnek. A kubikosok zsebeit kiforgattatják, az aranypénzeket gondosan megszámlolva az özvegy Deáknétól kapott tarisznyába csurgatják. Alaposan megvizsgálják a terepet is, de a kifordított, törött, furcsa alakú cserépedényben és körülötte már nem találnak semmit.

Közrefogják, megbilincselik Mózsit, betuszkolják a terepjáróba és elhajtának.

A mentőkocsi dolgavégezetlenül iramodik utána.

A tömeg marad, egyre hangosabban morajlik.

A kubikosok külön csoportosulnak, elhárítják a faggatódzó falubelieket. Csendesen beszélgetnek egymás közt.

– Tudhattuk volna előre, hogy elátkozott kincs... – dűnnyögi Szarka Ignác.

– Az bizony – hagyja rá Gerzsényi János.

– Szegény Béni elpusztult miatta, mégse lett a miénk! – méltatlankodik Balázs Ferenc. – Kiment a szerencsénk hegyesre!

– Ez a Pali! — emeli fel a hangját Gerzsényi. – Ki gondolta volna, hogy ölni képes? Megtette! Most majd ráncigálnak bennünket tanúskodni! Mennyi harag lesz ebből...

– Nem megyek sehova – jelenti ki Virág András. – Én csak annyit láttam, hogy a Béni kinyúlt – azt meg már elmondtam a rendőröknek.

– Így van – emeli a mutatóujját Gerzsényi. – Magam is csak ennyit láttam.

– Mi is! – bólogatnak a többiek.

7

Az órák múlva lassan szétszéledő tömegben kalapos öregember zúgolódik hevesen:

– Tudjátok jól: sok földet és országot ismerek. Az idegenlégijóval annak idején Afrikát is megjártam! És azt mondom nektek, én már láttam ilyet: ez antik lelet vót! Ami azt jelenti, hogy ősrégi, mostani pénzben

milliókat érő kincs, aminek múzejumban a helye. Aki ilyet tanál, be kell szolgáltatnia az államnak. Erre törvény van minden országban. Cserébe valami jutalomszázalékot kap...

Megszakítja a monológját, de csak azért, hogy mély lélegzetet vegyen és szemrehányóan folytathassa:

– De ezek? Nem érték be ennyivel. Mindegyik magának akarta az összeset, hát persze, hogy összevesztek rajta. Pedig ha észnél vannak, jut is meg marad is alapon valamennyit elcsaklizhatnak belőle. De így... Emberhalál történt – semmiért...

Az emberek se szóval, se odapillantással nem reagálnak. Némák, mint a kisgyerek, mikor akaratlanul rosszat cselekszik. Csak gondolkoznak, emlékeznek.

A tarisznyába rakott, elkobzott kincsré, Csákány Béni holttestére. Mózsi Pálra is, akiről álmukban sem hitték volna, gyilkos ösztön lakozik benne.

– Antik lelet! – hajtogatja makacsul a kalapos öregember.

ZUHANÁS

1

Az összedőlt világ bontott anyagából kocsma épül. Hol másutt, mint az öregtemplom szembeszomszédságában, stukkerdurrogatós filmekből ismert napnyugati módi szerint. Merthogy manapság muszájságosan ez, az ilyen dukál.

Semmi sem az, ami volt, ami a tanácstalanul tébláboló cingár atyafiak szerint a legkevésbé sem volt kívánatos, de úgy-ahogy hozzá lehetett szokni. Most? A kiszámíthatóság hiányzik: senki sem tudja, hová sodorja a változás ismeretlen, elgépiesedve zakatóló őrülete.

A gyökereket szaggató felfordulásban egyedüli biztos pontnak tűnik az ősi funkcióval egyébként is csábító, vadonatújdomságával hivalkodó, búfeleltető intézmény.

A söntésnél, az asztaloknál mocskos, megviselt gúnyájú pásztorok, nap-szamosok, munkanélküliek ácsorognak, ücsörögnek. A csapos rutinosan tüsténkedik, szaporán jegyzi a hiteleket, mivel a táblát – *Hitel holnap!* – kényszerből már a megnyitás napján lomtárba hajította a tulajdonos.

Aki azonnal fizet: felnéz rá mindenki.

Oldalvást, a tolongó tömegben túl, hátát a falnak vetve apró termetű atyafi álldogál. Hátha meghívja valaki egy-két korty töményre. Megvetését, irigységét mosollyal leplezve sunyít a sorban állók és a zsongó asztaltársaságok felé. A botcsinálta, csupapecsét-nadrágú, leginkább hangoskodó piktort különösen rühelli. Naná, annak pénze is, barátja is sok van.

Neki csak tanult szakmája: villanszerelő!

Volt, amíg állt az a másik világ.

Akkor, havi biztos keresettel a zsebében estéenként neki sem okozott gondot pár kupica olcsó pálinka.

De hát odaveszett a kereset, az ital ára égbe szökött, a semmiből megfizethetetlen, hitele pedig – csak és éppen neki! – nincsen.

Mire is lenne? Lerobbant büszkeséggel lesi a jó szerencsét.

Átnéznek rajta. A legújabb, meg sem történt eseményt tárgyalják. Harsognak a vélemények:

– Huszonhat méter!

– Egy nyavalyát: magasabb!

– Annyi, ha mondom. Kovács tanító tegnap a szemem láttára mérte meg. Itt állt a kocsmá előtt, becélózta a torony legtetjét, szöget mért, utána távolságot az aljáig. Osztott-szorozott, és huszonhat méter jött ki.

– Rosszul számolt. Csak rá kell nézni: van az harminc méter is!

– Vagy több. A környéken ez a legmagasabb!

– Akármennyi, cseszheti ezer pénzét az egyház. Nincs ember, aki felmerészkedne rá, hogy átfesse. A faluban biztosan nincs olyan ember!

– Pedig ezer pénz bárkit kihúzna a szarból.

– Na és? Tyúkszarosan is többet ér az élet, minthogy onnan... Ki bolond, vállalni a rizikót!

Bakács, a piktör magabiztosan érvel, elégedetten nyugtázza az elismerő bólintásokat. Iszik.

Amint lerakja a decis poharat és körbenéz, tekintete megakad az apró emberkén.

– Izé... Hacsak András nem: ő annyira pirinyó, tán abból a magasságból lecseppenve sem ütné meg magát... Hé, András!

Amaz utálkozó pillantással, böffentett szóval fordul a csúfondáros hang irányába:

– Vagyok.

– Felmáznál, megülnéd a gombot?

András egy szempillantás alatt felismeri a potyapia lehetőségét. Vigyorog.

- Egy deciért megmondom.
- Ejha... De megéri. Lajos, tölts neki!

András kezében reszket a pohárka. Hánykolódik az áttetszően kívánatos tartalom felszíne, már-már kilöttyen. Csak azt ne! Aggodalmasan emeli a szájához, egy kortyintással felhörpinti. Jólesik, szinte megváltás. Csitul, megszűnik a remegés. Odamegy a piktör asztalához.

- Na? – sürgeti Bakács.

András a szomszédos asztal mellől átrak egy széket, ráül. Farkasszemet néz Bakáccsal és társaival, aztán dacosan, ökölrel az asztalra csap:

- Miért ne?!

Kimeredt szemmel, tátott szájjal bámulnak rá.

- Egek! – forgatja a szemét Bakács. – Te kis tökmag... Nem hiszek neked!

Csődület. A csapos dologtalanul könyököl a söntéspultra, mert a sorban állók is Bakács asztala körül tömörülnek. Némelyek óva intik, mások nagy hévvel biztatják Andrást.

Füle mellett elszáll a sok mihaszna beszéd. Ő már csak az ezer pénzre gondol, amivel dugig tömheti a zsebét. Bakács feléje nyújtott festékes mancsát – fogadjunk egy félliterbe, hogy nem sikerül! – undorral, de habozás nélkül fogadja el.

2

A presbiterek megkönnyebbülten hallgatják az ajánlatot, de – mintha a rend kedvéért – aggodalmaskodnak. András türelmetlenül háborog magában. „Tutyimutyi vénségek! Mit vacakolnak? Kell az a pénz. Nemcsak decizésre. Meleg ételre, tiszta ruhára, egyébre. Özvegy Salgónétól megkapom. Tán őt magát is, mint régen, amikor még volt pénzem.”

Fennhangon másképp szól:

– Tudják jól: senkim sincs, aki megsirasson, eltakarítson. Mit ér az ilyen magányos senkiházi élete? Nem sokat! No... Ha rajtavesztek, temessen el az egyház. Ennyi a feltételem. Meg az, hogy üveg pálinka várjon a cinteremben!

Megegyeznek. András aláírja a sebtében papírra vetett nyilatkozatot: önként vállalkozik, övé a felelősség.

3

Éjszaka. Éberén hánykolódik az asszonykéz gondviseléséből rég kiesett vackon. Az egyetlen deci pálinka kevés volt ahhoz, hogy a szokott módon

– elégedetten – mámorba, majd álomba merüljön. Egykedvűen veszi számba a vállalkozás lehetséges következményeit.

„Ha sikerül: másképp lesz minden. Emelt fővel járhatok megint az utcán!”

„Ha nem, úgy is jó. Jobb, mint potyára lesni a kocsmában. Egy csapásra vége minden gondomnak.”

„De miért ne sikerülne? A magasságot megszoktam. Igaz, nyolc-tíz méteres oszlopokon. A torony legfeljebb háromszor magasabb. De ha többször, az se baj. Mit számít, ha tíz vagy harminc méterről pottyan le az ember: így is, úgy is kipurcan. Millió oszlopot megmáztam már, oszt itt vagyok! Most sem lesz baj.”

„Vilmos is megülte már a gombot. Harminc évvel ezelőtt. Én is képes vagyok rá! Igaz, ő nem ivott. Előtte. Annál többet utána. Most mi legyen? Odarendeltem a pálinkát... No, jó lesz az utána is...”

Ezzel a gondolattal, hajnaltájban szenderedik el.

4

Másnap tökéletes a szélcsend, kellemes melegséggel záporoz az őszi derű. Csábító az odakészített pálinka, de András erőszakkal letépi róla a tekinetét. Nincs benne félelem, amit a szeszbe fojthatna.

Fölmászik a harangok fölé, a tető favázát mustrálja: elbírja-e az ő ötven kilóját?

Megnyugodva látja, a szarufák és a lécek alig-fakultan épek.

Időbe telik, amíg belülről megbontja a bádogborítást, de sikerül. Kibújik a tetőre. Ráérősen, gondosan rögzíti az első létrát, feljebb kapaszkodik rajta.

Egyetlen pillantás elég ahhoz, hogy a magára erőltetett nyugalom feloldódjon az arcán gyöngyöző verejtékben: a tetőzet hihetetlenül karcsú hegyesszögének csúcsán trónoló gömb és fölötte a bádogkakas – úgy tűnik – irdatlan magasságban, elérhetetlen messzeségben.

Lent, a kocsmá előtti téren kíváncsiak tömege. Bakács a kocsmába emelő lépcső legfelső fokán áll, meszelőjéről csepeg a mésztej, tócsává gyűlik. Az emberek puszognak:

– Az anyját! Jól csinálja!

– Biztosító kötél nélkül!

– Bizony! Csak a végén meg ne bánja!

– Hogy lehet az: egyszer se néz le?!

– Na, hallod: mi dolga a lenti világgal, ha egyszer fölötte van!

András fütyöréssel hadakozik a kezét remegtető belső feszültség ellen. Igyekszik az elkerülhetetlenül fontos tennivalókra koncentrálni.

Már a harmadik létrán araszol, s látja: legfeljebb emberhossznyira a gömb alja. Itt azonban annyira összeszűkül a tetőzet, hogy akár átölelhetné.

Tudja, a létrát egyetlen óvatlan mozdulat oldalvást fordítaná, ajakcsücsőrítő izgalommal tapogatja ki a létra fokán azt a helyet, ahol biztonságosan megvetheti a lábát. Egy perc, egy fok. Gyorsabban nem lehet, nem is meri.

Ingujjra vetkőzött, mégis egész teste verejtékezik. Minél följebb jut, annál inkább. Ráadásul – amire nem számított – az egyik bádoglemez sarokéle felsebzi a tenyerét. Vérzik, de a fájdalmat tompítja a leküzdhetetlen izgalom.

„Megcsinálom. Csak azért is megcsinálom!”

Furcsa: minél távolabbra emelkedik tőle, annál inkább érzi a földet. Ej, de-hogy is azt: a cipőtalp teljes felületéhez tapadó biztonság hiányát. A szokatlanul nagy kilengés még inkább elbizonytalanítja, görcsös odafigyelésre kényszeríti.

Behunyt szemmel támasztja fejét a még kellemesen hűvös, rozsdásodó lemezhez, kivár. Aztán megragadja a kakastartó ércrúd tövét, egy lendülettel feltornássza magát a gömb tetejére.

Lent elismerő moraj. Az ügyes-bajos dolgaik ügyében arra járó atyafiak is megállnak, bámulják a magasban még kisebbnek, egészen gyermektestűnek látszó emberkét.

Bakács somolygó ingerültséggel odasúgja a mellette álló csaposnak:

– Vesztettem. A kis mitugrász: hát nem megcsinálta?

Amaz dünnyög:

– A java még hátra van. Újrapingálni az egész tetőt: nem semmi!

– Meglesz az is – ereszti le a vállát csalódottan Bakács.

Menne, folytatni a félbehagyott munkát, de a látvány marasztalja.

A járókelők egy része betelik az élménnyel. Tovább mennek a dolgaik után, de sugárzó büszkeséggel vissza-visszapillantva: mégiscsak akadt egy bátor ember a faluban!

Honnan tudná bárki odalent: András fél.

A pillanat után, amikor szétvetett lábbal elhelyezkedik a gömbön, és diadalmasan lenéz a mélybe, elrettenti a gondolat: mintha madárka lenne törékeny ágon, de neki nincs szárnya.

Kezdetől fogva tisztában van vele, mégis riasztja a tudat: csak magára számíthat.

Fogcsikorgatva dolgozik. Felhúzza a festékes edényt, ezüstszínűre mázolja a bádogkakast. Csodálatosan fénylik, de nemigen gyönyörködik benne, visszaereszkedik a gömb alá.

Sérült tenyere most már sajog, alig tudja használni, holott – gondolja kínjában – három kézre is szüksége lenne.

„Mégis fel kellett volna bontani az üveget, jól meghúzni a pálinkát. Akkor nem fájna és nem remegne a kezem. Na, ez is jókor jut eszembe!”

Szenved. A szüntelen remegés, az egyre elviselhetlenebb sajgás lassítja a munkát, amúgy egészen jól tűri, a lenti világ biztonságában ógyelgő tömeg kurjongatása, trágárságokkal felbődülő viccelődése azonban feldühíti.

„Mi a fenének tájtják itt a szájukat? Mennének a francba!”

Elkészül a gömbbel is. Vakítóan csillog rajta a festék.

Nyújtja a lábát, kitapogatja a létra fokát, hogy lejjebb ereszkedjen.

És akkor, ijesztően váratlanul: harangszó kiált.

Három létrahosszal alatta, annyira mennydörgően, hogy belereszket a tető.

Elengedi a festékes vödör fülét, két kézzel kapaszkodik a létrába. A remegés átterjed a létrára, kopog a bádog.

– Melyik marha húzta meg! – ordítja nagy haraggal, kétségbeesetten.

Odalent röhögve hullámszik a tömeg.

„Átkozottak! Semmibe vesztek, figuráztok velem?!”

Elképedve látni véli: szörmypofává torzulnak, süllyedve távolodnak az arcok.

– Barmok! Rajtam röhögtök, nekem húzzátok?!

Sérült tenyere ököllé keményedve elereszti a létrát, és megfenyegeti a sokaságot. A heves mozdulattól megrándul a létra, elfordul. A másik kéz ösztönösen biztosabb fogódzót keres. Nincs olyan. András bucskázva, a tetőzetnek nekiütődve zuhan, tompa puffanással csapódik a földnek.

A röhögés megszakad, a tömeg bénává dermed.

A döbrent csöndben elsőként Bakács eszmél. Felhördül, meszelőt tartó kezét András kicsavarodott pózban heverő teste felé nyújtja:

– Mégis nyertem!

Abban a pillanatban némul el a harangszó.

VATHY ZSUZSA

KÖNNYŰELMÉJŰ

Tegnap különös álmom volt. Találkoztam egy magyar barátommal, régen nem láttuk egymást, megörültem neki, ő is nekem. Nem egyedül volt, hanem egy társával – magyar volt –, rám mutatott, és azt mondta neki: őt ne úgy vedd, hogy cigány, ő jobban utálja őket, mint mi. Ő magyar. Ezt elmondta vagy kétszer. Én hallgattam, nem szóltam semmit, de egyre rosszabbul éreztem magam.

– Fejezd már be – mondtam –, én nem a cigányokat utálom, csak azt, akit utálni kell.

– És kit kell utálni? – kérdezte a haverom haverja.

– Akik lopnak, hazudnak, nem dolgoznak, segélyekből élnek, velünk tartatják el magukat.

– Szóval, a cigányokat.

– Nem igaz – mondtam. – Senkit nem utálok, se cigányt, se magyart, csak azt, aki megérdemli.

Rám vigyorogtak, hátat fordítottak, és kimentek az álmomból. Arra ébredtem, hogy magamban beszélek. Azt magyaráztam, ha tőlem valaki megkérdezi, hová való vagyok, azt mondom neki, hogy Budapesten születtem, de apám Encsencsen, édesanyám pedig Mátészalkán, vagyis mellette, egy faluban. Ott kereszteltek meg engem is, keresztapám régóta Budapesten lakik, de oda való ő is. Keresztapám! Igen, rá lehet mondani, hogy élősködő, de nem tolvaj, nem csaló, nem rossz ember. Ő megérzi, kiszimatolja, ha összegyűlnek valahol a rokonok, ismerősök, odamegy, és persze hogy azt mondják neki: gyere, ülj le te is, egyél velünk, igyál egy pohár bort. Lehet vagy negyvenéves, de életében fél évet, ha dolgozott, ő ilyen. És még sokféle változat létezik. Az egyik nagybátyám, ha színjőzan, nem tud dolgozni. Muszáj előbb meginnia két-három üveg sört, akkor viszont olyan munkát végez, hogy senki nem csinálja utána. Az ő festését, vakolását bárki ellenőrizheti. Bizony! Erről jut eszembe, a múlt héten festővizsga volt. Jött három öltönyös ember, ők vizsgáztattak le bennünket. Az első feladat számolás volt. Mindenki kapott egy bizonyos méretű szobát, ki kellett számolnunk, hogy a kifestéséhez mennyi anyag kell, vagyis az anyagszükségletet. A számolás

nekem könnyen megy, hibátlanul kiszámoltam. Ezután jött a gyakorlat. Én egy kétszer egyméteres falrészlet kaptam, ezt kellett kifesteni és lesájdolni. Ez azt jelenti, hogy ecsettel, vonalzóval fél centi széles vonalakat kellett húznom, egyenesen, nem ferdén, és nem eltéveszteni. Nagyon vigyáztam rá, hogy jó legyen, tényleg jó lett. Talán a legjobb. Eredményhirdetéskor alig hiszek a fülemnek: Danó Roland hármas.

– Van valakinek kérdése? – Felálltam.

– Van – én voltam az egyetlen kérdező. – Azt szeretném tudni, miért hármas?

Magyaráz, hogy sokat hiányoztam, hol voltam ekkor és ekkor, a gyakorlatra se mindig mentem el. Ezen én elcsodálkoztam, mert a régi mestervizsgákon se azzal törődtek, hány óra alatt festette, kitől tanulta, mit nem tanult meg, hanem a mestermunkával.

– Uram! – mondom a vizsgabiztosnak. – Lehet még egy kérdésem?

– Lehet.

– Ön látta az én vonalazásomat?

– Nem láttam. De a mesteredtől megkérdeztem az eddigi munkáidat, és a felmérésbe azokat is beleszámítottam.

– És látta egyáltalán valamelyikünkét? Emlékszik valamelyikre?

– Igen. A legjobbra és a legrosszabbra.

A vége az lett, hogy az osztály előtt, tanárok előtt kijelentették, a festés-bőven megkaphattam volna a négyest, de a viselkedésem minősíthetetlen. Mielőtt elmentek, a vizsgabiztos még odaszólt:

– Neked valamiért nagyon kellett volna az a négyes.

– Nekem nem a négyes kell, hanem hogy igazságosak legyenek velem. Megrázta a fejét.

– Milyen könnyűelméjű vagy.

– Az mit jelent? Buta?

– Nem. Könnyű, azt jelenti.

Ez lett a felmérés vége.

Mielőtt indultam volna haza – autóval jöttem, mert amíg ideérek, négyszer át kellene szállnom –, azt mondja Laci bá: ugye, a Boráros térre megyek? Nem egészen, mondtam, de mehetek addig is.

– Ezt az urat kellene elvinned.

Egy vékony, fekete hajú férfira mutatott, aki kétszer annyi idős lehetett, mint én, vagyis harmincnolc-negyven éves.

– Elviszem – mondtam.

– Nekem jó lesz a Vágóhíd utca is – mondta ő –, onnét elvisz a kettes villamos.

Beült mellém, és én csak jó néhány perc múlva jöttem rá, mi olyan furcsa benne. Feltűnően elegáns volt, de nem úgy, ahogy az ünnepibe öltözött emberek kinéznek – sötét öltöny, nyakkendő, fehér ing, indulás előtt még egyszer kifényesített cipő –, hanem valahogy másképp, lazán. Zakó nem is volt rajta, csak egy nagyon finom anyagból készített ing, a csíkok olyan vékonyak voltak, hogyha biztos akartam lenni benne, tényleg csíkos-e, erősen és sokáig kellett nézmem. Más volt a szabása, mint a szokásos férfiingeknek, elől mindkét oldalt egy hosszú vágás és varrás volt benne, az ujjá pedig olyan, hogyha felhajtotta a mandzsettáját, akkor is elegáns volt. A szürke nadrágja meg feltűnően finom anyagból készült.

– Ilyen elegáns ruhát régóta nem láttam – mondtam neki.

Elnevette magát, és díjazta a figyelmemet.

– Jó szemed van – mondta. – Egy olasz cég üzletkötője vagyok – olyan nevet mondott, amilyent sose hallottam még –, üzletet nyitunk Budapesten, azért vagyok itt.

Mindenfélét szövegelt a cégről meg a márkájukról, hogy a világon nekik van a legtöbb üzletük, és ha valaki méretre akar magának ruhát készíttetni, akkor ideküldenek Svájcból egy szabót, az leveszi a méreteket, megbeszéli a fazon részleteit, és három hét múlva megérkezik az öltöny. Ilyeneket mondott még: a vevők között olyan is van, aki csak egyetlenegyszer vesz fel egy inget, utána nem kell neki, eldobja. Hogy az ő üzleteik csak férfiruhát árulnak, semmi nőit, és ha az olaszországi üzletükben vásárol valaki, és kíváncsi a kiválasztott ruhákra, egy fiatal alkalmazott – olyan, mint én – felveszi és bemutatja neki. Ettől izgatott lettem, és azt kérdeztem: tényleg? Lehet, hogy engem is alkalmaznának?

– Az alakod, a külsőd ideális erre a munkára – válaszolta –, és ha nem tévedek, a mozgásod is.

Arra gondoltam, ha Dezső ajánlata valamiért nem jönne be, miért ne próbálkozhatnék náluk? Egy hónap alatt megtanulok olaszul, legalábbis annyit, amennyi az ilyesféle munkához kell, a többit majd kinn, náluk. És egy előkelő üzletben, ahol a belső berendezést, a bútorokat is csak a tulajdonos elképzelései szerint lehet elkészíteni, egyáltalán nem volna rossz dolog drága, márkás ruhákban járni, fel-le sétálni a vevők előtt, és ezzel sok pénzt keresni. A férfi, mielőtt kiszállt, egy névjegyet tett elé.

– Ha van olyan ismerősöd – mondta –, akit érdekelnek a ruháink, láttam én már nagyon gazdag cigány embereket is, Limuzinnal, Volvóval jártak, tudasd velük, hogy ősszel nyitjuk meg az üzletünket. A cím a névjegyem van.

Mikor kiszállt a Vágóhídnál, hosszan néztem utána. Véletlen? – morfondíroztam. Véletlen, hogy most, festés és mázolás óra után, itt, Soroksáron ezzel az emberrel találkoztam össze? Vannak ilyen véletlenek? Vagy intő jel, hogy sokkal, de sokkal több lehetőség is van a világban, mint amennyit tájékozatlanságunkkal, felületes ismeretünkkel elképzelünk?

Közben piros lett a lámpa, de csak akkor vettem észre, amikor a mögöttem álló rám dudált.

ÁLLATKERT

Tőlem mindig kérdeznek valamit, mintha portás volnék. Mintha egy ajtóban állnék, és azért állnék ott, hogy aki nem tud valamit, felvilágosítsam. Az első emeleten vagy a földszinten van-e az információ? És hol a „szociális blokk”, a harmadikon? Újabban így hívják az öltözőt, a mosdót, a büfét, az ebédlőt, onnét tudom, hogy amikor egyik vasárnap anyámmal takarítottunk, így állították ki a számlát, „szociális blokk” takarítás, ötezer forint. Máskor ilyeneket kérdeznek, tényleg van-e műjégpálya az új áruház tetején? Néha azt gondolom, túlságosan okoskodó képet vágok, azért gondolják rólam, hogy én vagyok a portás, és az én feladatam, hogy a baptista szeretetszolgálattól a józsefvárosi olcsó piacig mindenről felvilágosítsam az embereket.

Ma a Kén utcában, ahol lakunk, a gazos, szemetes részen, amin át kell csörtetni, ha a villamosmegállóhoz akarsz eljutni, odajött hozzám egy kis krapek. Koszos volt a ruhája, nemcsak az ujját szopta, hanem az egész ökle a szájában volt, és azt kérdezte tőlem: voltál már az állatkertben? Voltam, mondtam. Láttál kígyót? Láttam, mondtam. Tigris is? Tigris is.

Megfogta a kezemet, menjünk, mondta, vigyél el engem is.

– Nem viszlek el – mondtam neki –, de adok pénzt, és kérd meg a mamádat vagy a nagytetvéredet, hogy vigyen el.

– Odaadtam neki egy kétszázast, épp annyi volt a zsebemben, nézegette, szorongatta, és azt kérdezte: ez pénz? Igen. Milyen pénz?

– Dollár – mondtam.

– Rulár? – kérdezte.

– Nem rulár, dollár.

– Rulár! Rulár! – kiáltozta a kis krapek, és rohanni kezdett a másik ház felé. Gondolom, ott laknak.

Nekem meg az állatkertről eszembe jutott, hogy két évvel ezelőtt, a Karaván Szintársulattal meghívtak engem is egy filmforgatásra. Pontosabban nem az egész társulatot, csak négyünket, négy fiút. Az Állatkertben forgatták a filmet, ez azért volt jó, mert kaptunk ingyenes belépőkártyát, naponta kétszeri étkezést, és három héten át mindent, amit akartunk, megnézhattünk az állatkertben. Nekem meg a haveromnak az öreg elefánt volt a kedvencünk, mindennap meglátogattuk.

A film arról szól, hogy vannak a Jók, és vannak a Rosszak. A Rosszak elhatározzák, hogy a budapesti állatkertet előbb tönkreteszik, majd fillérekért megvásárolják, és a helyén kaszinót, luxusszállót építenek. A Rosszak csapata a kamasz fiúkból álló Falka, vezérük a Sakál. Először elpusztítják az állatokat – éhen halasztják, megmérgezik őket –, és amikor már nincsenek állatok, elkótyavetyélik a helyét. Én először a Rosszak közé tartoztam, majd amikor – a forgatókönyv szerint – megtudtam, mi a valóság, átálltam a Jók közé. Végül a szülők, az állatkert dolgozói és az állatok rajongói is a gyerekek segítségére sietnek, és meghiúsul a Gonoszok terve. A legfiatalabb szereplő egy négyéves kislány és egy hétéves kisfiú volt. Összesen huszonhárom gyerek játszott benne, meg az „Angol nő”, aki egy igazi angol színésznő volt.

Befejeződött a forgatás vagy nem, máig sem tudjuk. Egyik nap azt mondták, elfogyott a pénz, és elengedtek bennünket. Hogy mi lesz a folytatás, egyelőre ők sem tudják. A honoráriumnak a felét se kaptuk meg, családomnak annyi haszna volt a forgatásból, hogy a harmincezer előlegből vettünk két kutyát, egy majompincset és egy brüsszeli griffont. Velünk laknak, a testvéreim erre vágytak. Ez az egész csak a kis krapek miatt jutott eszembe, akit szívesen elvinnék magammal az Állatkertbe. Ha lesz még egy nap forgatás, biztosan elviszem. Ma nem az Állatkertbe megyek, hanem valamilyen könyvtárba. Igaz, hiányozni fogok az iskolából, de majd kitalálok valamit, vagy igazolást kérek attól az ismeretlentől, aki odahívott, mert ha kilenc napnál többet mulasztok, elveszítem a havi huszonhétézer forint támogatásomat. Megyek a szép sétálóutcán, de a könyvtárat csak nem találom meg. Észreveszek egy feliratot: Ráday Gyűjtemény. Ez volna? Bizony, nem tudom. Mondhattam volna a meghívómnak, hogy nem jártam még egyszer sem az ország legnagyobb könyvtárában – vagy nem a legnagyobb? –, de nem mondtam. Ráadásul a nevét is elfelejtettem, fővárosi, csak annyi biztos. Szerencsére ebben a

pillanatban megszólal a telefonom, és azt mondja a Wirth nevű, romákkal foglalkozó adatgyűjtő, hogy egy órája vár rám a Szabó Ervin Könyvtárban. Végigjössz a Ráday utcán, mondta, és már itt vagy. El sem tudod téveszteni. Öt perc múlva tényleg ott voltam.

A bejárat után rögtön egy nagy kávézóban találtam magam, ötszögletű vagy hatszögletű, vagy nem is tudom, milyen volt, csak azt, hogy irtó magas, és fenn a teteje üvegből. Az üvegtetőn annyi fény jött be, hogy több se kellett volna, mégis rengeteg lámpa égett, megszámolni se lehetett volna. Egy nagy cirádás ajtó választotta el az előteret és a kávézót, de nem ezen kellett bejönni, hanem volt rajta egy kicsi ajtó, ez nyílt és csukódott, nyílt és csukódott, pillanatonként. Muris volt, hogy aki bejött az ajtón, mind egytől egyig nevetett. Az ördög tudja, mitől volt nevetethéjke, attól, amire gondolt, vagy attól, amire nem. A sok diák mellett kalapos férfiak, nők is jöttek-mentek, talán tudósok, professzorok. Fogadok, a kalapjukkal azt akarták az emberek tudomására hozni, hogy ők egy fejjel magasabbak náluk, és azt is, hogy egy arasszal a föld felett járnak.

A romakutató, aki engem várt, rögtön észrevett, leülletett az asztalához, és azt mondta, biztos volt benne, hogy késni fogok, de abban is, hogy nem csapom be, megérkezem. Kérte, meséljek valamit a családomról, azután felteszi a tíz kérdést, amit mindenkinek fel kell tennie. Én, mert szeretek beszélni, és szeretem, ha hallgatnak, nem kértem magam. Legalább másfél órát beszélgettünk, azután elhangzottak a kérdések, és amikor befejeztük, Wirth, a kérdőíves, a büfében vett nekem egy szendvicset, és azt mondta, befizet fél évre a könyvtárba. Lehet itt tanulni is, olvasni is, és találkozóhelynek is jó. Nem bántam volna, de nem lett belőle semmi, mert az igazolványaimat nem hoztam magammal. Nem baj, mondta, akkor kér nekem egy napijegyet, és végigvezet a könyvtáron, mert ilyent még úgyse láttam. Az ország egyik legjobb palotája. Próbáltam lebeszélni róla, de nem lehetett, kitartott az ötlete mellett. Először felmentünk a második emeletre. A falakon itt aranykagylók, aranyfüzérék, aranytapéták voltak, és a nagyteremben, ahova beléptünk, egy akkora csillár, hogy olyant még nem láttam. A mi egyszobás lakásunkban a szoba felét elfoglalta volna, nem tudtuk volna kihúzni az ágyakat, nem tudtunk volna hol aludni, hacsak nem a csillár belsejében ágyazunk meg magunknak. Az sem akármilyen, hogy a nagy csilláron kívül a falakon is rengeteg lámpa volt, sőt, minden asztalon még kettő, amit felkapcsolhatott, aki akart. Ha az egész kastélyt nézzük, szerintem nem hatezer, hanem hatvanezer villanykörte is égett egyszerre. Meg-

kérdeztem Wirthtól, milyen gazdagnak kellett lenni, hogy ilyen palotát építtessen magának egy család. Azt mondta, hogy százhuszezer holdjuk volt. És hogy a városnak ez a része, ahol most vagyunk, „mágnásnegyednek” számított annak idején, húsz ilyen kastély állt egymás mellett, de ez volt közöttük a legszebb. Ki tudja, talán ő is ilyen szeretett volna a dédapjának vagy ükapjának, mert egyszer csak teljesen begerjedt, rohanni kezdett, jobbra-balra mutogatott és magyarázott. Ez volt a fogadóterem, jobbra az arany-szalón, balra az ezüst, ott a kis táncterem, nagy táncterem, a zenekar pedig itt, a karzaton. A nagy teremben ötszáz ember tudott egyszerre táncolni, a tánc után kinn, a dohányzóokban pihentek. És a folyosókon, ahol óriási tükrökben nézegethették magukat. A gróf lakosztálya a földszinten volt, a grófnőé az első emeleten. Nem állt meg, csak rohant, én mentem utána, így nyargaltuk végig a mágnásnegyed legszebb kastélyát. Azzal búcsúzott el tőlem, ha tényleg beiratkozom a könyvtárba, és legközelebb jövök, nézzen meg a W. család történetét a Budapest Gyűjteményben. Majd megláttam, hogy nem véletlenül lettek ilyen gazdagok. Ritka tehetséges, szorgalmas emberek voltak, értettek a mezőgazdasághoz, állattenyésztéshez, dohánytermesztéshez, több politikus is kikerült közülük, és a társadalmi változásokat éppen olyan fontosnak tartották, mint a birkatenyésztést, az öntözéses földművelést, a palántázást. Ez nagy dolog! Nagyon nagy! Csak néztem, hirtelenjében nem is tudtam, történelemórán vagy mezőgazdasági ismeretek órán vagyok, annyit mondtam, én most szobafestőnek tanulok. Lehet, hogy mint festőt engem is alkalmaztak volna? Ha tehetséges vagyok, mondta, egészen biztos. Utódaik Argentínában, Brazíliában élnek, tette még hozzá, és amikor elbúcsúztunk, hosszan nézett rám, mintha azon gondolkozna, megadja-e a címüket.

Érdekes találkozás volt, és se nagyképű nem volt a vékony, szemüveges Wirth, se okvetetlenkedő. Ahogy izgatottan végigrohanta velem a palota két emeletét, kimondottan megszerettem. Megfogadtam, hogy a könyvtárba már a következő héten beiratkozom.

SZÖLLŐSY TIBOR

KETTÓS ÜNNEP

Évente kétszer látták együtt őket: az anyját és fiát. Január utolsó és május első szombatján – pedig nem volt semmiféle egyházi ünnep – a lehető legszebben felöltözve ott voltak a templomban. Már amikor a templom felé haladtak, a szembejövők vagy a házak előtt ácsorgó emberek megfordultak utánuk, mert az utóbbi időben nem lehetett látni a fiút; ahogy leszerelt a katonaságtól, valamelyik városi gyárban dolgozott, ott is ragadt, csak erre a két napra jött haza, de erre mindig: akár esett, akár fújt. Pedig jól esett volna többször is látni – ezt a falui lányok mondogatták kuncogva egymásnak –, mert olyan deli, szép legény volt, hogy nem találni párját.

Az anyja meg pont az ellentéte volt a fiának: egyenesen rút volt szegény feje.

Mondogatták is egymás közt, hogy lám csak: „ott megy a tűz meg a víz”. A templomban a hátsó padban ültek: ketten együtt, pedig ez nem volt szokás, a férfiak a maguk soraiban, az asszonynépség a sajátjaiban foglalt helyet. Félre is húzódtak tőlük, mindig akadt üres hely mellettük.

Mikor a templomban voltak, még a tisztiszelet ígéire se figyeltek az emberek, inkább rajtuk legeltették a szemüket, az idősebbek számtalanszor elmondták egymásnak, amit úgyis tudtak vagy sejtettek, a fiatalabbaknak meg mint újdonságot meséltek. Az istentisztelet végeztével ők mentek ki először, a többiek megvárták, hogy elhaladjanak, csak azután mentek ki a templomkertbe, hogy utánuk bámulva susmogjanak.

Az anyja szülei amolyan közép-gazdagok voltak; mire Annus felcseperedett, a hozomány is együtt volt, bármelyik legény jól járt volna vele, annál is inkább, mert egy félholdnyi gyümölcsös is volt a hozományban, de mégsem tolongtak érte a házasulandók, hiszen szegény Annus valahol a sor végén állhatott, amikor a teremő a szépséget osztogatta.

Úgy is maradt, pártában: egyre ritkábban járt bálókba, barátnői is elmaradtak, ha meg lagziba hívták a családot, az anyja, apja mentek, ő nem.

Vénlány lett belőle.

Úgy húsz-huszonöt évvel ezelőtt, egy májusi napon, valamiért a városba kellett mennie, kiállt a falu szélére, akkoriban még nem jártak buszok,

ott állígtatták az utazni akarók az olykor-olykor elhaladó teherkocsikat. Végül jött is egy fával megpakolt autó, megállt, a sofőr felvette.

Eltelt vagy három nap, amikor a faluban azt kezdték suttogni, hogy Annus a kórházban van, mert annak a bizonyos kocsinak a vezetője megállította a masináját az erdő szélén, kicsalta vagy kivitte Annust a közeli fák közé és ott megerőszkolta. A megesett lány apja szólt a falu bírójának, az meg a városi rendőrségre irányította, ahol az feljelentést tett.

Egy idő után elfogták a sofőrt, aki – azt mondják – váltig tagadta, hogy bármit is csinált volna, de Annus – amikor szembesítették a rendőrségen – felismerte a férfit. Le is tartóztatták a gyanúsítottat, ítélni akarták, mert hogy a liliomtiprás főbenjáró bűn; kinézett neki jó pár év.

Többször is idézték Annust a tárgyalásra, de nem ment; hol nem volt mivel, hol későn szóltak, de lehet, hogy szégyellte is magát.

Aztán mégiscsak felment a városba. Az ügyvéd, mert azt is kirendeltek mellé, elvitte a kórházba, hogy vizsgálják meg még egyszer. Megvizsgálták, az orvos megállapította, hogy áldott állapotban van. Mondták neki, hogy elveszik a gyereket, de ő hallani se akart róla. Kapott egy hivatalos írást is, hogy akkor eshetett teherbe, amikor az az eset történt.

A tárgyalás nagyon rövid volt, mert Annus kijelentette, hogy nem ismeri a gyanúsítottat, nem is látta soha. Mondták neki, hogy nem lehet az, hiszen azelőtt már felismerte, meg hogy hamis tanúzásért őt ültetik le, de ő csak állította, hogy az másvalaki volt, ezzel az emberrel nem találkozott világéletében, és nem is akar ő senkitől semmit, eresszék el azt az embert meg őt is.

Annus kapott feltételesen egy évet. Hazaengedték.

Mire gömbölyödni kezdett a hasa, lassan beállt az ősz, majd a tél is, úgyhogy nem járkált kinn a faluban, meg aztán nem is nagyon törődtek vele.

A következő év januárjának utolsó szombatján adott életet egy fiúgyereknek. Fel is nevelte becsületben.

Ahogy cseperedett a fiú, úgy kezdett az anyjával a templomba járni, de csak kétszer évente, azokon a bizonyos napokon. Azt is kiszámolták a falubeliek, hogy január végén van a fiú születésnapja, de sehogyse értették a májusi napot.

A fiatalabbja rájött, mondogatták is egymásnak:

– Na, hát csak le kell számítani kilenc hónapot, akkor állt meg a kocsi az erdő mellett. Annus csak tudja, hogy mit ünnepel.

Voltak, akik nem mosolyogtak, mikor ezt hallották.

A HAZUG

A falu birkanyáját rábízták Jánosra, hadd őrizze. Na nem azért, mintha ő lett volna a legmegbízhatóbb vagy a legéberebb, hanem belőle volt a legkisebb haszon: nem szeretett vetni, kapálni, aratni, vagyis dolgozni, megtették hát juhásznak. Tavasz kezdetén kihajtotta a gazdák bégető négy lábúit a közeli hegyekbe, ott legelésztek, ténferegtek egymás körül a birkák meg János. Unták is magukat, de lévén a birkáknak emberi türelmük: nem panaszkodtak.

De nem úgy János! Elhatározta, hogy kitalál valamit, valami újat. Gondolkodott tavasztól őszig, és végül csak kifundált valamit. Elkezdett torkaszakadtából kiabálni:

„Segítség! Segítség! Farkasok! Megeszik a birkákat!” Meghallották az emberek a segélykiáltást, felkapták az épp kezük alá kerülő kapát, lapátot, botot és rohantak úzni-ölni a farkasokat, védeni a nyáját. Ám amint odaértek, ahol a nyáj legelt, nem láttak farkast, és nem hiányzott egy fia birka sem. János meg botjára támaszkodva somolygott. Dühösekké lettek az emberek, mert János lóvá tette őket, indultak is haza ógva-mógva.

Hanem néhány nap elteltével megint csak kiabálásra lettek figyelmesek. János ordított, hogy támadnak az ordások, felfalják a birkákat. Rohantak ismét a gazdák, de nem láttak farkast. János meg jót nevetett rajtuk.

Mikor aztán harmadszor is segítségért kiáltott János, nem mentek lépre az emberek. „Rajtunk aztán most már nem fogsz ki, te hazug” – mondogatták maguknak és egymásnak. Nem is mentek még János irányába sem.

Valaki meg mert volna esküdni rá, hogy hallotta János kacagását. Tudta a főbirkász, hogy harmadszorra, meg aztán sem, nem fog jönni egy birka-gazda sem, ezért eladta a birkanyáját a hegyen túlról jött kupeceknek, megtölte tarisznyáját pénzzel, jót derült az átejtett gazdákon, mert még papírt is kapott a vásárlóktól amelyben tanúskodtak: látták, amint a farkasok felfalták a nyáját, hiába kiabált segítségért János.

A BOCSKOR

Kárpátalján /a Szovjetunió bekebelezett területe/, mint a csatlós országok mindegyikében, fekete-listára kerültek azok a személyek, akik az átkosban

levelet kaptak Nyugatról, ott élő rokonaiktól, öngyilkossági kísérlet volt, amennyiben válaszoltak is. Azon túl, hogy ezeket a leveleket átpasszírozták a cenzúra rostáin, az árgus szemekkel figyelő KGB zsoldosai beidéztek a címzettet egy kis „beszélgetésre”, melynek során ellátták „tanácsokkal” a választ illetően.

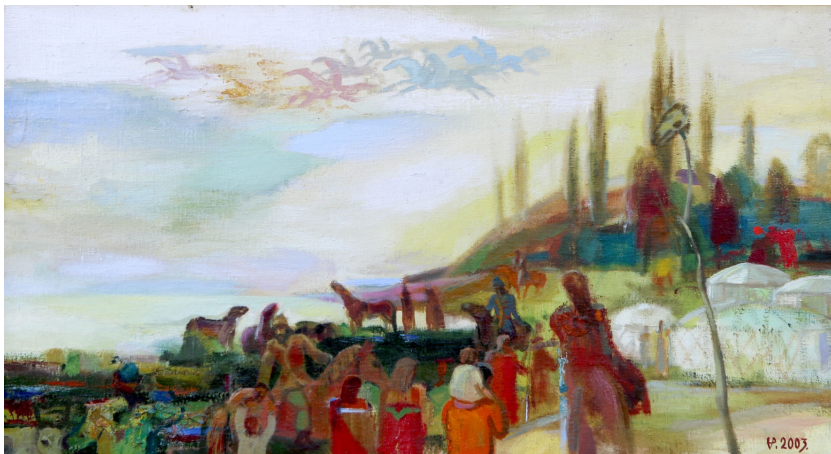
Történt: koros szomszédom levelet kapott Kanadában élő, a '30-as években kivándorolt testvérétől, akit annyira hatalmába kerített a honvágy, hogy minden áron haza akart települni. Afelől érdeklődött: mit hozzon magával, mire van szüksége testvérenek, családjának. Természetes: testvére nem írhatta meg, hogy légy észnél – bármennyire szeretnénk mellettünk tudni – ne gyere, mert sosem jutott volna Kanadába a válasz-levél, ő meg családjá hamarosan mehetett volna keletebbre.

Hosszan tartó töprengéssel kiagyalta a megoldást, a következőket írta:

– Ne hozz bármit, itt minden kapható. De ha szeretnél ajándékot hozni, úgy tedd a következőt: add el autódat, de előtte szereld le a gumiköpenyeket, azokat hozd, mert kitűnő bocskorokat lehet varni azokból. Tapasztalni fogod, mennyire irigyelnek majd minket, mikor az egész család egyforma, új bocskorban fog járni, pláne tavasszal és ősszel a nagy dagványban. Jó lenne, ha hoznál fűzőket is. Nyári lábbelire nincs szükségünk, mert akkor meleg, sőt időnként forró lábaink alatt a talaj, ezért mezitláb járunk.

Lapidáris volt a válasz:

– Meggondoltam: maradok.

LENGYEL JÁNOS

KISVÁROSI ASZTALTÁRSASÁG

A kisváros a nyári hőségtől szenvedett, mármint nem a város maga, az épületek, utcák, terek, hanem a lakosság, az emberek, azaz a település lelke. Mielőtt folytatnám a történetet, le kell szögezmem, azaz félre téve az asztalosmunkát, ki kell jelentenem, hogy ez a kisváros nem azonos Beregszászal. Egykori mentorom azt tanácsolta, hogy ne nevezzem meg konkrétan a történetemben szereplő településeket, hogy az olvasók ne tudják helyhez kötni a mesét. Nos hát köztudottan önféjú ember vagyok, én úgy szoktam mondani, szélessávú autonóm személyiség, ezért inkább a saját elképzeléseimet követem. Legalábbis megpróbálom.

A sörkert a város szélén volt. Korábban piactér, majd a helyközi autóbusz-közlekedés városi gócpontjaként funkcionált, mármint a tér, ahol állt. Olykor vándorcirkuszok verik fel itt a sátraikat, ám a város lakossága ettől függetlenül is láthatott éppen elég állatot.

A söröző teraszán kis társaság hűsölt. Egy forgó ventilátor hideg vízpárlatot permetezett a vendégekre, de a cseppek azonnal elhaltak mihelyt a forró testekre hulltak. A pavilon ponyvája némi menedéket adott az izzó égitest tekintete elől.

Átellenben a kenyeres bolt előtt emberek álltak. Egyre drágább az élet, és kevesebb a pénz. Már nem csupán a kopott külsejűeknek okoz nehézséget *összekopejkázni*¹ az életre valót. Túlélni mindenáron. Voltaképpen az ember élél teán és vajjas kenyéren is, ha más nem tud megfizetni. Aki egész életében nyomorgott, kevésbé zúgolódik, hiszen nincs összehasonlítási alapja, de aki már megtapasztalta, mi az élet, vagy legalább érezte annak fuvallatát, az bizony nehezen viseli a nyomort, a nélkülözést, s a sivárságot, amit magával hoz.

Az élet szürkeségét a hatóságok festékekkel próbálták eltüntetni. Ha már a valóság komor, legalább a látszat legyen színes. Buzgó *önnép-keresők* festéket nem kímélve mázolták a kisváros gúnyját az IKEA színeire. Mindenhol kétszínű zászlók lobogtak, büszkeséget erőltetve a kétszínű arcokra, hogy

¹ A kopejek vagy kopejka a hrivnya váltópénze.

mások el ne felejtsek – kétszínű világban élnek, ahol jaj a színesebbeknek. A trikolor már-már tiltottá vált, ha nyíltan ezt még nem is mondták ki.

Néhány éve, amikor a keleti tűzvész kirobbant a főváros központi téren, sötét alakok vonultak fáklásmenetben, hogy tudassák a hon szerző utódokkal, ki az úr a vámnál, ki viseli a bocskort e vidéken. Olyan demokrácia szakadt a territóriumra, amitől még a legelszántabb liberál-fasiszta értapsoló is megnyalja a szája szélét.

A terasz árnyékában ismert társaság múlatta az időt. Legalábbis a város lakossága többségüket jól ismerte, és így van ezzel a narrátor is.

– Ez a hőség már kibírhatatlan. Nem segít más, csak a hideg sör – mondta az alacsony vézna férfi, aztán nagyot kortyolt a hús nedűből. A magas korsó oldalán cirill betűkkel írták fel a közismert malátaprodukciónévét. Mikor piacra dobták, még nem volt gond a minőséggel, de időközben ez a sörmárka is az ország sorsára jutott. Édes élet, hogy a Roshen² egye meg!

A többiek követték példáját. Vontatottan folyt a társalgás, mintha a hőség a szavakat is lelassította volna. (Na, tessék, nem elég, hogy a történet vontatott, még a társalgás is az – szólt közbe Mitracsek Úr. Már megint. Sajnos nem utoljára.)

– Írtál mostanában valami újat? – fordult a molett szőke nő a Petőfi kinézetű férfihez, aki a korszót az asztalra téve a habok tetején egyensúlyozó keresztrímet fedezett fel. Ugyanis fő- és mellékfoglalkozásban költő volt, emellett pedig önsorsrontó kisiparos.

– Tényleg, mostanában nem olvastam tőled semmit – szólalt meg az idősebb nő, mármint a vézna költőtől és a molett szőkétől idősebb, akit az imént Juditéként szólított meg a pavilon előtt elhaladó sárga ruhás hölgy. Előtte néhány hetilap hevert az asztalon. *Egyedi Hírlap* állt a fejlécen.

A megszólított újra megemelte a korszót, majd halkán megszólalt: – Talán.

– De tényleg, jó lenne, ha végre újra az írással foglalkoznál inkább – mondta Judit.

A vézna férfi sokatmondóan tekintett a szerkesztőre, de bosszúsága nem tartott sokáig, máris oldotta az újabb korty ser. A többiek is megemelték korszójukat, hiszen annyira kínálta magát a hideg ital. Így már kvittek voltak.

A sarkon a főútról gyász kocsi kanyarodott le, nyomában gyásznép menetoszlopba tömörülve. Több mint félévszázada, a térségből számos ilyen menet indult el kelet felé. Akkor a képzeletbeli gyász kocsi az emberek

² Ukrán csokoládémárka.

mögött haladt, a batárján maga a Halál ült, korbáccsal noszogatta túlvilági paripáit. A gyászolók nem tudhatták, hogy saját temetésükre igyekeznek és soha nem térnek többé vissza erről a háromnapos útról.

– Kit temetnek? – kérdezte a vörös hajú idősebb hölgy. Ő eddig nem szólalt meg, csak hallgatta, miről beszélnek a többiek. Irodalomról, újságírásról, kisebbségi sorsról folyt a diskurzus.

– Nem tudom, nem hallottam semmit – válaszolt a molett szőke.

– A fenébe, el is felejtettem – csattant fel Judit –, ma van Mitracsek úr temetése. – Gyuri még körlevelet is küldött, hogy aki tud, menjen!

– Nem hallottam, egy hónapja nem ültem a gép elé – mondta a vézna férfi.

– Ki az a Mitracsek úr? – kérdezte a göndör hajú fiatal nő, aki éppen a menetnek háttal ült.

– Te nem ismered Mitracseket? Helyi celeb, elég hírhedt figura a városban. Sőt még Budapesten is ismerik egyesek.

– A Lengyi cimbije – tette hozzá a Petőfit idéző.

– Mi is készültünk – szólalt meg most a hosszú hajú férfi, aki megérkezésük óta mélyen hallgatott, csak szerelmes pillantásokat váltott asszonyával, aki balján ült. Világos pólóján az ismert zöld mesefigura pózolt, kezében kobozt tartva. A háromágú szigonyt már korábban elkobozta az IMF, a kamatok fejében. Mert már az egész országban érezhető volt a kamatláb szaga, különösen így a nyár derekán.

– Nem tudom, talán illene nekünk is elmenni, nem gondoljátok – fordult kérdésével a társasághoz a túlsúlyos férfi, aki most tért vissza az asztalhoz, kritikus pillantást vetve a többiekre. Mitagadás, valóban kritikus helyzet volt, a közösség egyik szereplőjét éppen most temetik, és az irodalmárok eme csoportja sörözéssel mulatja az idejét. Mindenkinek ez jutott az eszébe.

– Várd csak ki a végét esztelen firkász, majd meglátod, hogy ezért bosszúból mit kapsz te a fejedre! Hát elfelejtetted már a nap verse sztorit? – szólalt meg újra Mitracsek úr teljesen életszerűtlenül. Ez most valóban így volt, mert a háttérben éppen az ő temetési menete haladt el a kistérség sörözgető irodalmi celebjei mellett. De ez még nem volt elég, elővette tabletjét, és kikereste az említett szöveget, majd hangosan, hogy az anyaországi olvasók is jól hallhassák, idézett is a szövegből: *Lengyel indulatos merengésének képrendszere felületes olvasásra komplexnek tűnik. Első átfutásra nekem a világ-irodalom egyik legszebb szerelmes verse, Baudelaire-től az Egy dög ugrott be. De ha közelebbről megnézzük a szöveget, látni fogjuk: az effajta merengés hamisítatlan megalománia.*

A szöveg felütése – a kedves és az őt ábrázoló rég megsárgult fotó közötti metonimikus viszony említése – egyszerűen ordító közhely, amely a popzenék szövegeitől a melodramákon át a giccses háborús filmekig ömlik ránk ma is szakadatlanul.

– Befejezted? Most nem ez következik. Mindig jár a szád, hogy a rólad szóló történetekben tulajdonképpen keveset foglalkozok veled, erre tessék, amikor te vagy a szöveg középpontjában, hirtelen eltereled a szót, és velem kezdesz foglalkozni. A fullánkjaidat hagyd meg későbbre, amikor majd a per menetét ismertetem! Megegyeztünk?

– Jól van már! Nem tudtam kihagyni ezt a ziccert. De azért még folytathatnám, mondjuk Délszláv Attila kritikájával, amit a második kötetedről írt 2007-ben: *A kisebbségi írásmód sajátosságaitól eltekintve a modernség (posztmodernség) jegyei (is) kellene, hogy alakítsák a szövegeit. Természetesen ez nem elvárás, ugyanakkor egy már évek óta az anyaországban élő alkotó esetében felmerül a kérdés: hogyan is lesz ebből kárpátaljai-kisebbségi kötet? Hogyan jelenik meg a visszatekintés az írásokban, milyen torzulások mennek végbe az átélt történetek újragondolásakor/leírásakor? Ez az írói helyzet posztmodern narratívát hoz létre anélkül, hogy az tudatos lenne. A megélt dolgok közlése több okból válhat fontossá. Lengyel János esetében nem kifejezetten szépírói teljesítménye, hanem a prózájában megjelenő hatásmechanizmusok lehetnek érdekesek.*

– Na, látom, hogy csak kötöd az ebet a karóhoz, aki viszont nem engedi el a megragadott csontot. Tudod mit, ám legyen. Alább külön fejezetet szentelek majd a kritikának, ahol nyugodtan kifejtheted a véleményedet te is, ráadásul én is szóhoz juthatok. Rendben van ez így? Kielégíti majd a vitaéhségedet?

– Igen, hát persze.

A gyászhintó egyszer csak megállt, a kocsis leugrott a bakról, egy vödörrel a kezében besétált a sörkertbe, s miközben a lovak mohón itták a friss vizet, bizony ő is legurított egy korsóval. No, nem a vízből. A gyászolók nemtetszésüknek adtak hangot, de hát ez a korlátlan lehetőségek országa. Itt minden megtörténhet, még az is, ami nem, és meg is, vagy mégis. Szóval sokszor meg is történik. Megalakulásának hosszú évtizedei alatt nem egy lehetetlenségi törvény dőlt már meg mesterségesen előidézett határai között.

– Ó biztosan nem banná. Ha tehetné, most itt ülne velünk, hogy régi történeteket mesélve elevenítsük fel barátságunk megkopott fényét. Jó paj-

tás volt, vagy ő, vagy az írója. Sokszor a kettő ugyanazt takarja. Hát akkor igyunk az emlékére – szólta a vézna férfi és fenéig ürítette a korsót, amit az imént tett elé a pincérnő.

Mindenki ivott, ha nem is Mitracsek emlékére, de a szomjúság előidézte kényszer, most a kegyelet köntösébe bújhatott, hogy aztán gyorsan ki is vetközzön belőle, mert a nyári hőség csak nem akart szűnni.

VÁRI FÁBIÁN LÁSZÓ

VÁSÁRTÉR

(RÉSZLETEK)

* * *

Azt még nem is újságoltam, hogy alig hagytak el bennünket az oroszok, néhány hét elteltével újabb lakónk lett. Úgy látszik, az én szüleim már csak akkor érzik jól magukat, ha az üres háznak nevezett szobát folyamatosan bérlí valaki. Nem emlékszem már pontosan, honnan is került hozzánk Bilák Margit, a sudártermetű, jóképű hajadon, de az határozottan megmaradt bennem, hogy Újlakon nem volt senkije. Ugyanakkor az is bizonyos, hogy vidámabb élet, igazi tavaszias jókedv költözött vele a házba. A suszterájban dolgozott ő is, akárcsak a legtöbb újlaki, így aztán a lakbér fizetésével sem voltak gondjai. Nem tudom, mennyi idő telhetett el beköltözése óta – néhány hét, vagy talán két hónap is –, amikor egy ápolt külsejű, finomabb modorú fiatal férfi jött hozzá látogatóba. Úgy rémlik, mintha Vojteknek hívták volna, s talán cseh származású volt, akárcsak Margit, aki – mintha levelezett volna előtte vele, s még az is rémlik, hogy unokatestvérnek mondta. Ha mondta is, csak azért tette, hogy ne botránkoztasson senkit, mert kapcsolatuk az én szememben is szorosabbnak tűnt a rokoninál. S valóban így lehetett, mert a férfi jól érezte magát Margit mellett, s napokig, vagy talán egy hétnél is hosszabb ideig ott maradt. Egy éjszaka azonban furcsa neszek, nyögések, apróbb, majd erőteljesebb sikolyok hatoltak át a két szoba közti kulcsra zárt ajtón, de valahogy nem keltettek bennem félelmet, mert nem volt bennük sem riadalom, sem iszonyat. Aludni mégsem hagytak, ezért átmentem apám s anyám ágyához, hogy Margit sikolyaira tőlük kapjak magyarázatot.

– Húzd a takarót a fejedre, és aludj! Nincs Margitnak semmi baja – jött máris a nyugtatás, így tudatlanul tértem meg ágyamba, s tettem, amit szüleim tanácsoltak.

Másnap mégis rászántam magam, s a tőlem valamivel idősebb Fornosi Ferinek szóba hoztam az éjjeli neszeket, de ő csak legyintett.

– Biztosan basztak – válaszolta teljes természetességgel, s ezzel le is vette napirendről a számára érdemtelen kérdést. De gondolataimban tovább motoszkált, visszhangzott bennem a számomra még érthetetlen csúnya szó, s én tovább tördeltem rajta a fejem...

Jobb felől néhány hete megújult a szomszédságunk, a miénkkel azonos méretű és beosztású faházba egy család költözött. Úgy tudjuk, bérlik. A férj és a feleség szintén cipőgyáriak, lassan megismerjük őket. Két gyerekük közül a fiú velem egykorú, húga talán másfél-két évvel fiatalabb. Gyakran vagyunk együtt az utcán, udvaron, de az asszonyok már egymáshoz is átjárnak, mi pedig már korábban is az ő udvarukon lévő kerekes kútról hordtuk a vizet. A vízfordás könnyítése végett apám kisajtót eszkábált a két ház közti alacsony léckerítésbe, így a kapcsolattartás még egyszerűbb lett. Lassan úgy viszonyulunk egymáshoz, mintha egy család lennénk. Mancini néni, ha piacra készült, vagy más dolga akadt, áthozta a kislányt játszani. Mivel anyám olykor a varrógéphez is leült, színes anyagdarabkákban nem volt nálunk hiány, a gyerek így kedvére babázhatott.

Az ilyesmi nem nekem való, az én kedvenc helyem ilyenkor az oroszoktól ránk maradt nagy tölgyfaasztal alatti tér, ahol a duplán leterített rongypokrócon nagyon jó heverészni. De ott tanyázik mellettem a macska is, és szokása szerint hónom alá bújva melegszik, én pedig kedvemre nézegetem az asztallap alján a nagy ovális, fekete pecsétet, amelyben ezt betűzgetem: WIEN. De nem jó az embernek sokáig egyedül, s ezt nemcsak én érzem így, mert még abban a percben mellém penderedik a lányka. Csak hanyatt fekszik mellettem, kócos kis fejének helyet szorít kispárnámon, s hozzám igazodva bámulja az asztallap alját, segít nekem utálni a csúnya fekete pecsétet. A macska már nem is érzi olyan jól magát kettőnk szorításában, jobbnak látja, ha eliszkol. A kislány mellettem mozdulatlan, de egész lényéből az sugárzik, hogy úgy vagyunk most itt, akár a felnőttek. Igen, pontosan ezt érzem magam is. Valami megmozdul bennem, s arra ösztökél, hogy megszólítsam. Felé billentem fejemet, s erre ő is ezt teszi, homlokunk összeér, lélegzetünk egyesül. A házban rajtunk kívül egy lélek sincs. Én nagy dologra szánom el magam, de a hangom remeg, amikor megszólalok:

– Iluska, b...unk?

A lányka felső testét megemeli, s míg szorosan arcomba hajlik, rám villantja gyönyörű kék szemét. Nyitott szája, akár az érett cseresznye, amikor kibukik rajta a biztatás.

– Na! – derül rám arca, s két keze máris mackónadrágja gumis dereka alá csusszan, kissé megtolja, s kérdően néz arcomba: várja a folytatást.

Most vagyok aztán zavarban, talán el is pirulok, mert az Á-t még csak kimondtam valahogy, de a B-t, bevallom, én még nem is ismerem. Jobbnak látom hát, ha mindjárt feladom. Fejem a párnára ejtem, s úgy szeret-

nék tenni, mintha mi sem történt volna, de az Iluska drága kicsi arca csupa csalódottság. Fel is kászálódik még abban a percben, szétszórt bábruháját összeszedi, mert neki, mint értésemre adja, már mennie kell.

Fél órával később megjött anyám, nyomban mögötte Margit és a barátja, akit én már csak Vojtekként raktároztam el emlékezetemben. Margit kezében nehéznek tűnő táska, benne gyolectarisznya, abban néhány kiló cukor. Izgalommal készülődnek valamihez, s kevéssel később kitudódik, hogy pálinkát akarnak főzni. Én, aki mindenféle gyári, csak boltban kapható termékre felnéztem eddig, most eltátom a számat, mert a nagyanyám házában soha szóba sem került az ilyesmi, aztán meg fogalmam sem volt róla, hogy azt csak így, házilag is lehet. Úgy látszik, mégis lehet, s ettől kezdve a Margit barátjáról le sem veszem szememet, mert úgy látom, tőle származik az ötlet, s ő vezényli a kivitelezést is. Anyám tüzelőt hoz be a kamrából, begyűjt az asztalspórbá, egy nagyobb fazékban vizet tesz oda, s ha jól felforrósodik, abban áztatják el a cukrot. A szokatlan mozgolódásra átjön a szomszédból Mancinéni is, aki ugyancsak jártas az efféle praktikákban, s az élesztőt már ő keveri el a szirupban. – Ennek – mondja szakértelemmel – néhány óráig állni kell.

De hogy addig se unatkozzanak, elindulnak a szabadba, sétálni egy kiadósat. Előtte azonban inni kell egyet. A Margit szobájából csokoládéval édesített vodka kerül elő, s abból mindnyájan fogyasztanak. Az én anyám, miközben issza, másik keze ujjait elégedettem járátja a levegőben. Így adja tudtára környezetének, hogy ízlik neki az ital.

A kisajtón túl kifogástalan tavaszi napsütésbe érkezünk. Elindulunk a csinált út felé, s azon átkelve a Burek-ház mellett kitaposott kis ereszkedőn letérünk a laposba. A főút és a töltés között már megművelt szántóföldek, a cipőgyári dolgozók parcellái sötétlenek. Köztük keskeny mezsgyét hagyott az eke, az egyiken elindulunk libasorban a töltés irányába. Ott a dús fűben tavaszi virágok kelletik magukat, én pedig képtelen vagyok elmenni mellettük. Azt a tejelő szárú, ág-bogain csillagszerű szirmokat nyitó virágot Nagyapa szappanyvirágnak mondja, de én túl közönségesnek tartom ezt a megnevezést. Inkább csillagvirágnak mondanám, az sokkalta szebb. Le is guggolok mellé, és leszakítom. A Margit barátja egy futó mosollyal kísérve, felém intve megjegyez valamit. Margit rám pillant, és helyeslően bólint, s mintha azt mondta volna: igen, ő ilyen.

Úgy látszik, a nap és a kontyalávaló összefogtak, egyre erőteljesebben melegítenek. Az asszonyok levetik a hosszú ujjú szvettereket, hogy karjuk fehérét becézhesse a fény, bőrükkel – blúzaik résein áthatolva – incselked-

jék a szél. A töltés tetején kitaposott gyalogösvényt már teljesen felszikkasztotta a nap, s egy pillanatra úgy tűnik, sokkal jobban esne a séta a Tisza kanyarulatait hűségesen követő galériaerdő árnyékában, de az nem ér el idáig. S ha elérne, a töltés túlfele alatt futó, finomra boronált szántás, a sűrű szögesdrótkerítés annak is megállj!-t parancsolna. Vojtek a határázra mutatva magyaráz valamit a nőknek, egy percre meg is állnak, a szögesdrótokon belül a fűben futó nagyon vékony rézhuzalt figyelik. Azt mondja, aknákat köt össze, s ha megbotlik benne a határsértő, repülni is megtanulhat, csak az a kérdés, hány darabban ér majd földet. A drótokról már eddig is tudtam, azonban én azt hallottam, hogy megrántásuk által csupán jelzőrakéták röppennek a magasba. De nem ez most a fontos, hanem a séta a jó kis levegőn. Ezt valóban kár lett volna kihagyni. Így sétálgatva eljutunk a szép, új vashídig, megcsodálom a két szovjet pionír – a kürtös fiú és a szalutáló kislány betonból öntött, festett szobrát, s már fordulunk is vissza, mert a híd bejáratát őrző puskás emberek csak azt engedik át, akinek igazolhatóan arrafelé van dolga.

Otthon eközben megérhetett az anyag, Margit bele is nyal, és elégedetten kacsint a többiekre. A cefrét aztán egy nagy zománcos fazékba töltik, a fazék fenekére két jól megmosott téglát helyeznek, s rajtuk keresztbe még kettőt. Ezek már rendesen kiemelkednek a cefréből, így biztonsággal megáll rajtuk a széles zománcos lábas, amelybe majd, mint később számomra is kiderül, a párlat lecsöpög. Végül egy nagy mosogatótálat szednek elő, olyat, amelyik az aljával szorosán beleillik a nagyfazék szájába, az illeszkedésnél alaposan körbekenik csirizzel, a tálat színig töltik hideg vízzel, s kezdődhet a tüzelés. Amikor már feltehetőleg felforrt a cefre, lassúbb tűzön főzik tovább, aztán meg már csak a hűtővíz hőmérsékletét figyelik. Ha túl melegnek ítélik, fokozatosan cserélik hidegebbre. Ennyi az egész boszorkányság, az eredményre meg már csak várni kell. Na de hát az várja, akinek fontos, én attól nyugodtan kimehetek az utcára is, ahol mindig történik valami. Most éppen a Zöld Kereszt előtt a Fornosi-fiúk foglalják a területet: egy nagyobbacska gumilabdával kapura fejelnek.

Én nem tudom még homlokokkal úgy eltalálni a labdát, hogy az erővel szálljon a kapu felé. Ha magamnak adom fel, mire belefejelnék, leesik a lábam elé, ha pedig felém dobják, belesajdul az arcom, vagy az orrom bánja, ezért most inkább csak nézem egy darabig a nagyobb fiúk játékát. Követ dobálni azonban eléggé jól tudok, s ki is nézek célpontnak egy magányosan legelésző kecskét. De aztán meggondolom magamat, mert itt áll

az udvaron ez a terebélyes szilvafa is, melynek termése még csak készülődik, így inkább az egyik ágcsomóban sötétlő madárfészek felé dobom a nálam lévő tégladarabot. Az eldobott téglá túl nagy, s még mielőtt elérné a célba vett fészket, egy vastagabb ágnak csapódik, azon megpattan, és erejét vesztve visszahull egyenest a Fornosi István fejére. Ő a legidősebb a testvérek között, s a legnagyobb is, de az ütés alatt rendesen megroggyan, fejéhez kap. Amikor felfedezi ujjain a vért, arca síróba torzul, véres kezét vádlón felmutatja:

– Látod, mit csináltál, látod?

Testvérei döbbenetesen néznek rám. Talán megfordult a fejükben, hogy nekem rontanak és megcsápolnak, vagy bepanaszolnak anyámnak, s én csöppet sem sérelmeztem volna, ha így esik, de nem így történt. István fejét fogva hosszú léptekkel elindult hazafelé, s ők elindultak befakasztott fejű testvérük után, míg szemrehányó pillantásaik tüzeiben én ott maradtam a tett helyszínén.

Nálunk – már a lépcsőn hallom – magas a hangulat. A frissen készült párlat nemcsak a jókedvet szabadította el, de – az asszonyok kipirult arca mutatja – fűt is rendesen. Margit veszi észre először, hogy beléptem, s máris poharat nyom a kezembe.

– Nézd csak, ezt a kis gyenge csokoládés pójinkát te is megkóstolhatod.

Lesütöm a szemem, mert nem vagyok én ilyesmizhez szokva, de mivel anyám sem mutat ellenkezést, számhoz emelem és kortyintok az édeskés, langyos italból, de az majd kifordul a számból.

– Ennek élesztőtő szaga van! – mondom undorral megrázkódva, s eltolom magamtól a poharat.

– Az élesztőszag elmegy, ha majd egy kicsit megállapodik – próbálja Margit védeni a termék jó hírét, de engem akkor sem érdekel.

A felnőtteket annál inkább. Isznak, nevetgélnek, egyre csúnyább vicceket mesélnek, nagyokat vihognak. S egyszer csak Vojtek hátulról a Margit ruhája alá nyúl, s nem is siet elkapni a kezét. Na – gondolom magamban –, Margit az ilyesmit nem szereti, mindjárt leken neki egyet. De nem. Margit készségesen hátrafordítja fejét, és csókkal kínálja azt a neveletlen frátert. A csók meg olyan hosszú lett, hogy anyám és Mancini néni nézni sem bírták, de azok nem törődtek vele. Szinte el sem szakadtak egymástól, úgy tántorogtak be a Margit szobájába. Mancini néni, csak tudnám, miért, ez úgy felzaklatta, hogy remegni kezdett a keze. Elővett egy szál cigarettát, és csak néhány slukk után lett nyugodtabb. Magasan feje fölé fújta a füstöt, és nézett utána – ki tudja, miért.

– Mindjárt itthon lesz Béla – mondta valamivel később, majd felállt, és elindult haza.

Az én anyám még bámulott maga elé egy darabig, aztán hozzá látott a pálinkafőzés nyomainak eltakarításához. De a jó langyos hűtővizet nem volt szíve kiönteni, inkább áttöltötte a lavórba, és mosakodáshoz készült, most azonban nem küldött ki, mint máskor. Félmeztelenre vetkőzve a víz fölé hajolt, és vizezni, szappanozni kezdte testét. Én igyekeztem az ablakon át az utcát bámulni, de szemem sarkából egyszer-kétszer mégiscsak visszasandítottam. Mellei mellkasától csaknem elszakadva hosszasan lógtak a lavórba, s mert egyáltalán nem találtam kellemes látványnak, dacosan elfordítottam a fejem. Anyám észrevette fanyalgásomat, s megszólalt:

– Valamikor ezt szoptad, most meg már nem tetszik, mi?

Már épp tiltakozni készültem anyám nyers, átgondolatlan szavaival szemben, amikor a belső szobában Margit erőteljes, kéjes nyögdecselésbe kezdett, pont úgy, mint valamelyik éjszaka. Önkéntelenül is a hang irányába fordultam, de anyám, talán hogy elvonja a figyelmemet, vagy inkább saját primitív ösztönei által hajtva, hozzám szökkent, s mire tenyeremet magam elé kaphattam volna, vizes melleit kétszer is arcomba lógatta.

– No, kobd be, no! – mondta ingerlő szándékkal, mintha csak a Princ kutyával kötekedne. Én kétségbeesetten hadonászva hártottam közeledését, s egyik mellébe, talán nem teljesen véletlenül, ujjaimmal belekaptam. Ez mindjárt észhez térítette, s visszatért a mosdótálhoz, hogy befejezze a tisztálkodást.

– Fordulj el! – szólt rám erélyesen, s én megértettem, hogy alulról is meg akarja mosni magát. Hasra feküdtem az ágyon, s magamba fordultam, akár a sün, tudomást sem akartam venni a világról. De egy-két perc elteltével anyám felemelt hangjára mégis figyelnem kellett.

– Még ő van megsértődve! Már viccelni se lehet vele!

Ezt nem hagyhattam válasz nélkül, s hirtelen felültem.

– Én nem szeretem az ilyen viccet, én már nem vagyok szopós pulya! Miért csinál anyu velem ilyet?

– Na! Már még felesel is! Tudd meg, én az anyád vagyok! Te kicsi vagy és vagyontalan, acskóba szarj, és azt szopogasd! Megértetted? Én azt csinállok, amit akarok! Ha éppen az orrod előtt fingom el magamat, arra se lehet semmi szavad, legfeljebb annyit mondhatsz, hogy iszom, anyám, iszom.

Otromba szavai szinte tarkón vágtak. Megfordult velem a ház, látásom elhomályosodott. Kiáltani akartam: Nem! Nem! De harapásnyi levegőm sem maradt, hang helyett csak valami érthetetlen nyöszörgés hagyta el a

számát. Aztán kivilágosodott előttem újra, s menekültem hanyatt-homlok a házból, látni sem akartam anyámat. Az udvarunk kicsi volt, messzire nem mehettem, így a lépcső legalsó fokára leülve, szegény, vigasztalan fejem saját ölemben kerestem menedéket. Kevéssel később a szomszédokkal közös kisajtó felől neszezést hallok, fülelek. Fejemet óvatosan emelem, s odasandítva látom, hogy fél lábon szökdécselve egy ismerős kis tündér tart felém. Két formás kis fülén cseresznye kettős ága piroslik, mosolygó ajka maga is cseresznye, és maszatos, kicsi tenyerében cseresznyét nyújt felém. Elillant belőlem a legkisebb görcs is, szinte magától mozdult a kezem Iluska felé. Igen, így már ismét kezd kerekedni a világ.

* * *

A Zöld Kereszt mellett, a temető bejáratánál ismerős suhancok gyülekeznek. Kelebük* dióval van megrakva, majdnem úgy néznek ki, mint a várandós asszonyok. Egyikük dereka körül úszógumi formájában rendeződött el a zörgő dió, s ezen jókat derülnek. De a város felől jönnek még többen is. Bizonyára ők is a Diósból. Pár napja jártak ott a dióverők, de csak úgy tessék-lássék dolgozhattak, hisz nem örültek meg néhány kiló dió miatt a nyakukat törni, meg aztán hadd maradjon a tallózóknak is. Maradhatott szépen, mert ezek, mint látható, ruházatuk felső részébe gyűjtve hozzák a zsákmányt. Erre tart Buda Pityu és öccse, Laci, Harsányi Antika és Guliver.

– Akkor dargozunk? – hangzik fel a már esedékes kérdés.

– Tízzel indulunk. Mindenki benne van? – szabja máris a játék feltételét Guliver.

Innen is, onnan is elhangzik az ühüm, már csak egy alkalmas, füvetlen terepet kell keresni, ahol jól gurul a dió. A Zöld Kereszt kerítése alatti, simára taposott járda éppen jó lesz. Először egy fejest, azaz klappert kell választani. Mindenki átnézi saját készletét, a lehető legnagyobb, legformásabb tökök diót keresi, s ha kiválasztották, ezt állítják fel először, tőle jobbra pedig mindenki elhelyez tíz-tíz katonát, egymástól négy-öt centi távolságra. Erre viszont a csókaszájú dió a legalkalmasabb, az jól megáll a tömpébb végén, aztán kezdődhet a játék. A gurítás úgy öt-hat méterről, egy meghúzott vonalról történik, s ehhez mindenki egy gömbformájú, jól gurítható diót választ magának. Túlzottan száraz vagy üres dió erre nem alkalmas, mert könnyen

* Keleb vagy kebel – a Felső-Tisza-vidéken a derékban gumival vagy nadrágszíjjal elszorított felsőruházat (ing, zubbony) és a test közötti raktérként hasznosítható hézag.

irányt változtat, vagy el sem jut a célig. Aki a klappert kiüti, viszi az egészet, de erre játszani kockázatos. Ha nem találja el, mire még egyszer guríthatna, előfordulhat, hogy a többiek szakaszonként elvitték előle a felállított sort. Ezért aztán többnyire azon spekulálnak, hogy a klapper közelében üssék ki valamelyik katonát, s attól jobbra mindet viszik. De ez sem egyszerű. Azért van a diók között a távolság, hogy nehezebb legyen bármelyiket is eltalálni. Sok múlik tehát a gurításra való dió alakján és súlyán, de még több a jó irányérzéken és a tapasztalaton. Egy ügyes dargozó fél óra alatt képes megháromszorozni saját készletét, de azt kelebben már nem viheti el. Ehhez le kell vetni a felsőt, az ujjak végeit elkötni, s megrakni benne minden üreget. Ez olykor a tíz kilót is meghaladja, ennyi dióval már büszkén térhet haza, megérdemli a vacsorát a gyerek.

A dargozó suhancok mellett kisebb csoportokban idősebb nők és serdülő gyerekek haladnak el. A kézikosarakban kesernyés illatú vágott vagy töves krizantémok, a kezekben kéziszerszámok. Napok óta tart ez a temetőjárás, mindenszentek és a halottak napja közeleg.

A nyáron én is bejártam a temetőt, amikor nagyapám, és két másik ember a sírok közt a füvet kaszálta. Akkor ismertem meg a vén Magyarai Bálintot, aki őrizte, és amennyire erejéből tellett, gondozta a halottak kertjét. Olyanokat beszélt, amiket csak ő tudhatott. Hogy a temetőben nincs egy tenyérszál hely se, ahol leásva ne lennének csontokat. Hétszáz éve temetkeznek ide az újlakiak, s azóta nem bővült egy métert se. Ha sírásás közben koponyát és csontokat fordít ki az ásó, a sírásók azokat egy helybe rakják, és az elkészült sírgödör egyik sarkában, még az új temetkezés megkezdése előtt elássák. Ő, aki harminc éven át sírásó volt, már csak tudja, mit követel meg a tisztesség és a kegyelet, de mára megöregedett, és csak temetőőrként tudja szolgálni a földben porladó ősokeket. Egyszer csak elhallgatott, aztán egy nagyon régi, kovácsoltvas kerítéssel óvott dupla sírhelyre mutatott.

– Kitakarítottam a kurvák fészket – mondja, s néz rám, hogy mit szólok hozzá.

Odasandítok, s valóban rémlik, hogy néhány napja az a sír még komlóval és vadszőlővel volt benöve, s annak sátora alatt valóban el lehetett rejtőzni a kíváncsi szemek elől. De hogy kik azok a kurvák, arról az én hat éves elmémben egy fikarcnyi tapasztalat sem volt. Pedig lehetett volna, csak ismereni kellett volna hozzá az összefüggéseket. Emlegették eleget azt a Marit és Rózsit, akik nem vetették meg a katonák barátságát, de hát kit érdekeltek? Engem nem, az egyszer szent. Vagy tudnunk kellett volna, hogy az eldobott

nyálkás óvszer, amelyet két végénél fogva fél méteresre is kinyújtottunk, s egy botot vonóként használva hegedültünk rajta, korábban miként szolgált eredeti rendeltetésének? De nem tudtuk, s a felnőttek, látva, hogy mivel szórakozunk, heherészve mentek mellettünk tovább. Így hát a vén Magyarinak megvolt rá az oka, hogy csóválgassa fejét tudatlanságomon, s nagy fehér bajsza alatt huncut módon somolyogjon.

– Keresem magamnak a helyet, azér’ járok annyit a temetőbe, de nem tanáлом – váltott témát újra. – Én nem tudom, mi a szándéka velem az Öregistennek... Mer’ én eccer már álltam előtte, de akkor azt mondta, hogy eriggy vissza, fíjam, a te időd még nem érkezett el. Én akkor arra kértem, hadd maradhassak... Mer’ ott, a Mennyországba’ tanálkoztam a feleségemmel, oszt’ ojjan bódogok vótunk, mint életünkbe sose. Fialalok vótunk megint, egymás kezit fogtuk, virágokat szedegettünk... de nem vót mese, nekem vissza kellett jönni. Akkor oszt’ megtanáltak a szomszédok, rám törték az ajtót, úgy hoztak vissza a harmadnapos tecchalálbul. Én most má’ a nyócvanötödiket taposom, nem félek én egy cseppet se a haláltul, mer’ má’ tudom, hova megyek.

Hazaérve türelmetlenül vártam az alkalmat, hogy elmondhassam apámnak, mint valami rendkívül fontos megbeszélőnivalót, a Bálint bácsival való találkozósomat. Aztán megkérdeztem, hogy igaz lehet-e, amit az öreg saját haláláról és a Mennyországról beszélt. Apám az ő bizonytalan, óvatoskodó hitével csak annyit tudott mondani, hogy lehetségesnek lehetséges, mert az öreg sokaknak elbeszélte már tetszhalálát, és soha nem változtatott rajta, mindig ugyanúgy adta elő. De hívő embernek egyáltalán nem lenne szabad kételkedni benne.

– Azért kell hinnünk Istenben és a túlvilágban – okított tovább –, mert ha hitetlenül halunk meg, és úgy kerülünk az Úr ítélőszéke elé, akkor nagy a baj. De ha hiszünk és imádkozunk egész életünkben, nyugodtan várhatjuk ítéletét. Ha viszont ennek ellenére nem létezik a túlvilág, ha halálunk után nem találkozunk senkivel, semmivel, vegyük úgy már most, hogy keresztényként, tisztességgel élünk, és ezzel nem veszítettünk semmit.

Másnap délután Béla és Guliver egy egész ölnyi napraforgószárat hoztak fel a kertekről, és az Erzsi néni rozoga kis lócáján letelepedtek. Az egyeneséből, annak is a vastagjából kivágtak néhány hetven-nyolcvan centiméteres szakaszt, az érdes felületeket a kés fokával simára dörzsölték, majd vastagabb végükből elkezdtek kiszedni a belet. Én percek óta nézem, s nem tudok rájönni, min mesterkednek, de ki fog az derülni hamarost.

– Má' úgy látom, fáklyázni készültök ma este – jegyezte meg az ott éppen elhaladó Mariska néni, aki vízért indult a kutunkra.

Béluka az utóbbi időben minden utcabelinek nevet ad. Most egy grimaszt küld Mariska néni után, s helyben rögtönöz neki egy új nevet:

– Viderszki. Mer' sose jön az uccára vider nélkül.

Guliver, akit szintén nem a valódi nevén ismerünk, felnyerít ezen, s akkor veszi észre, hogy én is ott vagyok.

– Na, csinájjak neked is egyet, Lacika? Jössz velünk este a temetőbe? Evve' fogunk világtani.

Boldogan bólintok, hát hogyan mennék én a nagy fiúkkal? Arra már gondolni sem merek, hogy talán el sem engednek. Mikor aztán szürkülni kezd, hazaloholok. Anyám éppen szedelőzködik, s fel sem kell hoznom, hogy én is menni szeretnék. Egyedül készíti melegebbik ruhámat.

Amint a kisajton kilépünk, akkor ér oda a rokonság: Ilonka keresztanyám, Mancsi néném, férjek, gyerekek. Együtt megyünk a temető felé, ahol már ezernyi gyertya ég. A látvány szinte megbénít, egy pillanatra meg kell állnom, mert azt képzelem, hogy a csillagos égbolt szállt le a földre, nem hiába van a kápolna ajtaja is tárva. Bent emberek kisebb sokasága, onnan is gyertyafény árad, füst száll fel, s vele valami nyomasztó, soha nem tapasztalt illattal telítődik a levegő.

A központi feszület körül kisebb tömeg tolong, de az újonnan érkezőknek helyet kell adni. Jönnek, térdet hajtanak, keresztet vetnek, s a kereszt tövéhez, ahol már így is egész gyertyaerdő lobog, újabb gyertyákat ültetnek. Ezek épp hogy csak égni kezdenek, de némelyek tövén már vastagon hűl a faggyú, mások meg földig olvadva, utolsó lobbanva, jól hallható sercegéssel kialszanak. Ha felnézek a keresztre, a bádokrisztus oldalra billent fejét látom, s arcáról azt olvasom, hogy ájultsága végleges. Nem hozhatja onnan vissza sem a sírás, sem az ének, nem bódítja a drága füst sem, és az ima sem érte szól már: az emberek saját magukért kulcsolják össze gyarló kezüket.

A kápolna előtt a keskeny körútra lépünk, s bal felé indulunk, hogy megközelítsük a Puskás nagyapa sírját. Kisebb fiúcsapat jön szembe, hársányan lobogó fáklyáikat maguk elé tartják, így az erős ellenfényben nem látom arcukat. A szívem ennek ellenére erőteljesen kezd verni, de utánuk nézve megnyugszom. Ez még nem a Guliverék csapata.

A Puskás nagyapám sírhalma tiszta, gyom benne egy szál se. Kapával, gereblyével fellazított felületébe apró, fehér krizantém-fejékből keresztet rakott valaki. A kézitáskákból előkerülnek a gyertyák. Anyám és a nagyné-

nik körberakják, bekeretezik a virágkeresztet, majd a sarkokon is elhelyeznek egyet-egyét, s míg az égő gyufaszálak végiglátogatják a kanócokat, a közeli görög katolikus kereszt alatt elkezdődik a holtak nyugalmaért, a lelkek irtalmáért való szertartás. Én inkább oda figyelek, mert onnan is a kápolnánál megismert füstszagot érzem. Most már látom, hogy az a füst egy apró szemű láncokon lóbált füstölőből árad, s ahogy figyelem, rájövök, hogy ösztönösen követnem kell a füsttel felszálló, hol szapora ritmusú, másszor meg hosszan elnyújtott énekszót.

A kereszt mellett újabb fáklyás csapat gyülekezik. Igen, ők azok. Béluka és Guliver mellett – látom – ott van Jankó és Gyuszi. Nekem azonnal mehetnékem támad, elég volt az unalmas családi együttlétből. Anyám engedne is, de az időközben hozzánk keveredett Magda néném azt sziszegi a fülébe, hogy el ne eressen.

– Tanulja meg, hogy melletted a helye, ne csavarogjon mindenféle kölykökkel!

Anyám, úgy tűnik, hallgat rá, és szorosan megfogja a kezem, de én addig tekerem, húzogatom a magamét, addig nyöszörgök, míg végül elenged.

– Bánom is én, eriggy, de csak itt légy a közelbe.

Nekem ennyi épp elég, szaladok a fáklyásokhoz.

– Na, itt vagy? – néz rám Guliver, s kezembe ad egy kisebbszerű fáklyát.

– Ez má’ rendesen kész van – mutatja a vastagabb végét, amely meg van tömve faggyúval és a sírhalmokból kiszedett, bealudt gyertyacsonkokkal.

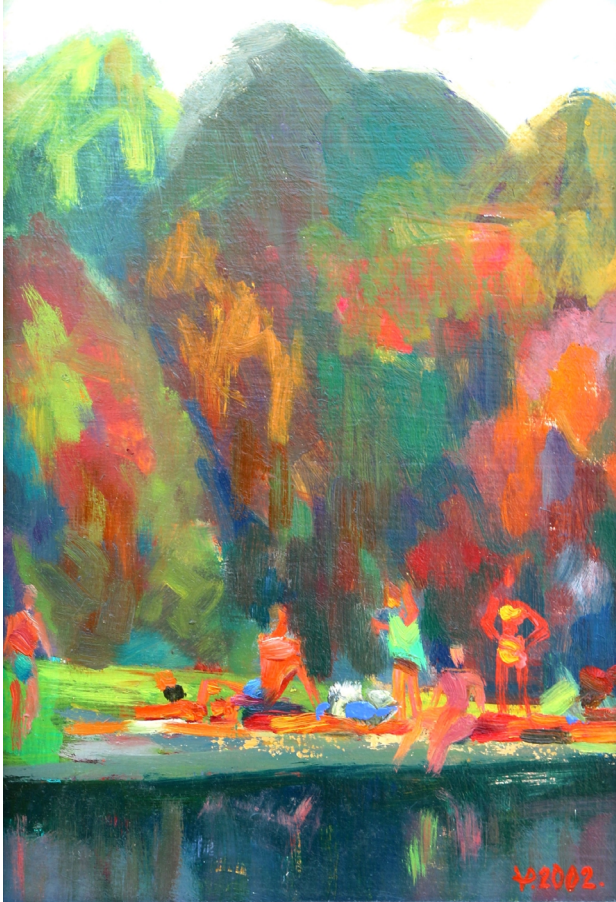
Aztán segít meggyújtani, s megmutatja, hogy tartsam, hogy a megolvadt faggyú ki ne folyjon, hogy se magamat, se másokat meg ne égessenek. Kezembe ad egy faggyúgombócot is, amellyel az égő vég alatti részt kell kengetni, hogy ráolvadva táplálja a lángot. Elindulunk az úton, majd a temető egy sötétebb sarkába tartunk, ahol alig pislákol némi fény. Egy magányos, betonkeretes családi sírhely mellett vezet a kis ösvény, ahol néhány vastagabb, bizonyára selejtes faggyúgyertya küzd az életért. A sírban nyugvók hozzátartozója, egy közelben beszélgető középidejű férfi utánunk szól:

– Legények, ha a gyertyákhoz hozzá mertek nyúlni, én egytül-egyig kiheréllek benneteket!

De hiába fenyegetőzik, nem veszi észre, hogy Béluka, bár oda se néz, félig kiégett, már üres végű fáklyáját ráfordítja egy vastag gyertyacsonkra, s kiemeli a földből.

Ezzel mehetünk is tovább, nézzünk szét a kápolna környékén, ahol a római katolikusok világitanak, imádkoznak és szentelnek. Ott is gyűjthetünk egy-egy gombóc faggyút a fáklya kenetésekéhez, mert hosszú még az

este. A görög katolikus atya és kísérete is elindul a füstölőt lóbálva sírról-sírra, a legtöbb család igyekszik beszenteltetni szerettei nyughelyét. A helyenként tartósan monoton hangzású, máshol hirtelen emelkedő, majd ereszkedő dallamhoz társuló szöveg azt a Valakit emlegeti, aki leszállott a poklokra, és a lebilincseltek kötelékeit fel fogja oldozni. „Irgalmazz, Uram, irgalmazz, Uram irgalmazz!” – éneklük a refrént egyre többen és tisztábban, s mire a bejáratú nagy keresztnél összefutunk családommal, énekük már szövegestől, dallamostól a fülembe költözött.

takarékos üzemmód

*kialudtak bennünk az álmok
perforálódsz mint a gyulladt vakbelek
reggelente alig nézünk egymásra
átutazód lettem: tévedésből
még neked kézbesítenek
de már csak úgy épülök beléd
mint elejtett vadba a halálos seb*

alvajáró

*még hozom a statisztikai átlagot:
a kávé két cukorral iszom
a pulóverem könyökben megnyúlt
fejgörcs kínoz ha front van
s alvajáróként élem napjaim
mióta nem kulcsolódik rám az életed...
most egyvonalban vagy velem
nem kötsz belém
pedig tudom mennyi
mérget szórt közénk a megszokás
már nem érdekelnek a trópusi virágok
hosszúra nyúló árnyai
sem a kettétört remény
este pedig elalszom – nélküled...*

árulás

*visszafelé számoljuk a perceket
együtt sorvadunk
pont olyan vagyok mint a bizonytalanságod
bennem az élet benned a remény fél
egy elharapott mondat bővítője vagy
hívószavakat kiáltok feléd
de kenyér helyett kedvem szeged:
kiléptél belőlem s azóta nem kellek senkinek*

MARUSZJA, NE!

„Volt ott a börtönben egy kárpátaljai nő,
akinek feladata volt agyonlőni mindenkit,
akit csak kellett. Hátról tarkón. Az első időben,
1945-46-47-ben ő volt a főlövő, szemrebbenés nélkül csinálta.
(Egyik volt rabtársamtól) hallottam, hogy rémálmában néha
még ma is az ő nevét kiabálja, ne, Maruszja, ne!”

Zelei Miklós: A KETTÉZÁRT FALU. Dokumentumregény.
Harmadik, bővített kiadás. KORTÁRS KIADÓ, BUDAPEST, 2017.

I.

Görcsöl a hasa, innia kell. Előveszi az üveget a szekrényből, tölt belőle a pohárba. Felhajtja, prüszköl. Hú, de rossz, mondja. Káromkodik: *bljáty!* Ilyenkor akárkivel, akárhol képes lenne. Mintha máskor nem. Az orgazmustól megszűnik a hasgörcs. Menesz táján előnti a láva, semmire sem tud úgy koncentrálni, mint kellene, és ettől csak dühösebb lesz. A disznók. Mind disznó, ellenség. Ki kell nyírni őket. A melle viszket, az öle ázik. Meg kéne mosdani. De erre most nincs idő, menni kell, lőni kell. Nehogy elkéssen, mert akkor *vigovort* kap. Minden kurva reggel ez van. Vagyis majdnem. De képtelen magára kapni a kezeslábast, úgy görcsöl a hasa. Pedig fel kell venni, mert az áldozat vére fröcskölni fog, és véres lesz tőle az a szép egyenruha, amit annyira szeret és tisztel. Vigyázni kell rá. Bár ki akar itt vigyázni? Ő nem. De csak nehezen tudja összeszedni magát. Az előbb még ő is aludt, és álmodott.

Ott az üveg az asztalon. Tiszta szesz egy kis csapvízzel hígítva. Mint fulladó a mentőkötelet, úgy ragadja meg, és húz egy jót belőle. Végigégeti a torkát, majd a gyomrát marja. Köhög, elővesz egy *Kávkáz* szivarkát és rágyújt. Aztán kibámul a hajnalba, karmazsin színe van. Mindig ilyenkor ébresztik. A foglyot is mindjárt. Ezért nincsenek egészen ébren még a zuhanyozóban sem, amikor elsüti a pisztolyt. Attól majd felébrednek, fut át az agyán, de már nem ezen a világon. Ezen röhögni kell. Az izgató érzés,

hogy indulnia kell, és tudja, hogy mit fog tenni, megmarad. Még egy adagot lehúz a piából.

Hajnali öt óra. Prüsszög. A saját haláláról álmódott, pedig most sem ő fog meghalni. Még nem. Majd egyszer, de az még messze van. Feltűnt a bácsikája is álmában, de most ennek ehhez semmi köze, mint ahogy ahhoz az estéhez sincs, amikor a gyertyafény mellett, kint a konyhában az ölébe vette és kockacukrot adott neki. Egy egész kockacukrot. Aztán csak simogatta, a lába közt is simogatta. Bugyi sem volt rajta, mert meleg volt. Az anyja nem volt otthon, az apja sem. A kocsmában voltak. Nem csodálkozott ezen, megszokta. De hogy a bácsi a lába közt simogatja, azon csodálkozott. Akkor még, mert először fordult elő. Nem tudta, miért kellett őt ott simogatni. Most már tudja. De még mennyire! Egyébként már akkor sem volt rossz. És ami aztán volt, az pláne nem.

De most nincs idő emlékezni. Várják. Leveszi a derékszíjat a fogasról, rajta a pisztolytáska. Benne a *pisztolyt Tokareva*. Tokarev tervezte még 1930-ban és 1933-ban rendszeresítették. Ő szereti. Nyolc töltény is elfér a tárban, nem kell minden lövés után újratölteni, mint a Nagantot. Könnyű, még egy kiló sincs, és a hossza is csak 195 milliméter. Hatótávolsága ötven méter, de ez nem számít. Ő úgy is csak néhány centiméterről lő. És mindig csak az elítélt tarkójába. Durr! És vége. Nem akar szemeket látni, amikor lő. Csak később, amikor már nem él és elviszik. Akkor már nem zavarja, ahogy bámulja nyitott szemmel, melyben... mi is van? Semmi. Váratlanul érte a halál! Igaz, rögtön az után, hogy lőtt, fröcsköl az áldozat vére rendesen. Neki is jut belőle. De nem baj, hisz majd leveszi a kezeslábast, a mosodában meg kimossák, és megint tiszta. Mintha rajta se lett volna. A fegyver zárszerkezete is egészen új. Nézegeti. Egyike a legmegbízhatóbb oldalfegyvereknek, félautomata működése, igénytelensége és sokkal könnyebb újratölthetősége miatt váltotta fel a Nagantot. Pedig az se volt rossz, da ez a *pisztolyt* mégis csak jobb, villan át az agyán szakszerűen. Gyönyörű!

Megy végig a börtönfolyosón. Ivanov őrnagy már várja. Egyedül, mint mindig.

– *Vszjo v porjádke?* – kérdi.

– Ő csak bólint, de nem beszél. Gombóc van a torkában, de erősnek érzi magát, egy félistennek, aki emberek sorsát tartja a kezében. Élet és halál ura, és nem fog kegyelmezni. Lelővi a disznót. Az ellenséget, ha már idekerült. Vesszen a náci fasiszta! Éljen a szovjet igazság és törvényesség! És lejjebb, hiába lucskos, még jobban kezd bizseregni.

A zárkából két ór veszeti elő a rabot, pucéron. Nincs rajta bilincs. Fia-taleMBER, alig huszonöt éves, de már őszül a haja, mert kínozták, és borostás. Szomorúan csüng a péniszre. Fürödni viszik, *dezinfekciójá*, mondják, zuhanyozni kell, mert sok a tetű rajta. Meg *mándávóskát* is kapott valahol. Adnak egy kicsike rúd mosószappant is neki. Az ember belép a zuhanyozó-fülkébe, épp hogy elfér benne. Maruszja nem tudja, kicsoda. De ez nem is érdekli. Ellenség, *fasiszt!* A fogoly elcsavarja a vízcsapot. A víz hideg, ám egyre melegebb lesz. Már gőzölög, olyan forró. A fülke hátsó falán van egy kisablak. Maruszja félrehúzza, és nézi, hogyan dörzsöli be magát az áldozat szappannal. Gúnyos mosolyra húzza piros rúzzsal vastagon kikent száját, megvillantja hegyes hófehér cápa fogait. Majd bal kezével az öléhez nyúl. Egészen lucskos. Jobb kezét a pisztolytáska felé nyújtja, és előveszi a *Tokarevet*. Az áldozat feje alig húsz centiméterre van az ablaktól. Tőle csak egy kicsit messzebb. Célozni sem kell, csak lőni. Azt teszi. Durr! Az áldozat teste megvonaglik, összecszik, és máris fröccsen a vér. Maruszja arca is véres lesz, de nem érdekli. Megtörölgeti. Teste rángatózik az orgazmustól. Összeszorítja két combját, és bal kezével is segít élvezni. Nem titkolja az őrnagy előtt sem, akinek arcizma sem rándul. Nem először látja, nem csodálkozik rajta. A csapból a víz tovább zubog.

II.

Amikor a szovjet csapatok „felszabadították” Kárpátalját, Maruszja huszonöt éves volt. Hirkán, magyarul Hegytetőn született és lakott, nem messze Rahótól. A „nem messze” azt jelenti, hogy vagy ötven kilométerre tőle, fent magasan a hegyekben. Szép kis falu volt Hirka, alig háromszáz vagy négyszáz lakossal, többé-kevésbé mind rokon. A férfiak fakitermeléssel foglalkoztak, a nők meg főztek, vezették a háztartást és gyerekeket szültek. Szinte minden évben egyet-egyet. Nem igazán tehettek mást, hisz teherbe esni nem volt nehéz. A védekezésről nem is hallottak, de nem is akartak, a férfiak meg nem kegyelmeztek. Ha rájuk jött a szerelem, az asszonyt, a nőt ágyba parancsolták, vagy ott helyben meghágták. A nőt meg úgy kell érteni, hogy nem volt kimondottan előírás a faluban, hogy csak a feleséggel szabad házasságban élni, bármit prédikált is a pap. Pláne ha jött a tél, esett egy nagy hó, és a kis falu *de facto* akár egy fél évre is el lett zárva a külvilágtól. Az emberek, és nemcsak a férfiak, ittak, méghozzá méregerős répa- vagy krumpli-pálinkát, és ha berúgtak, rögtön szerelemre támadt

kedvük. És mint mondtuk, a férfiak esetében nemcsak a feleséggel. Más feleségével vagy lányával, vagy akár a falu legvénebb boszorkányával is, ha már nagyon hatott a pálinka. És mivel a lakosok száma nem volt nagy, folyt a beltenyésztés is rendszeren. Az unokatestvérek házassága megszokott volt. Nem véletlen, hogy debil gyerek is akadt bőven a faluban. Olyan is, akinek az apja vagy az anyja az újszülött gyermeknek volt a nagyapja vagy nagyanyja. Megegett az ilyesmi is nem egyszer. Mert ha egyszer rájött az apára az inger, meghágt a saját édeslányát is részegen, a süldő kamaszgyerek meg nekiment az anyjának is. Nekiment, mint tót az anyjának, állítja a közismert mondás. Pedig Hirka (Hegytető) lakosai nem is voltak tótok. Egytől egyig hucul ember volt mind. A Maruszja is. Nem is tudott más nyelven a lelkem, csak ezen az egyen (illetve csehül is egy kicsit, mert akkoriban épp azt tanították a négy osztályos elemiben), amit abban a faluban beszéltek. Amíg a „felszabadítók” nem jöttek és nem tanították meg őt, és mindenkit, aki Kárpátalján élt, a világproletáriátus, no és a nagy Lenin és a még nagyobb Sztálin nyelvére, az oroszra. De eltértünk a tárgytól. A lényeg az, hogy volt gyerekáldás egy családon belül is bőven. Abban is, amelybe Maruszja is beleszületett. Így mint minden gyerekkel, vele is voltak kisebb, nagyobb problémák. De erről majd később.

Szóval, a kis Maruszja szerencsétlenségére (vagy szerencséjére, ki tudja) épp ebben a faluban látta meg a napvilágot hatodik vagy hetedik gyerekként, senki sem számolta. Ő volt a legkisebb, s mire nagylány lett, a többi már kirepült a családi fészekből. Megszületett, felcseperedett, nagylány lett, de valahogy mégis csak pártában maradt, pedig az ottani lányok szerettek fiatalon férjhez menni. Akár tizennégy évesen is. Hogy miért nem kérte meg a kezét senki? Talán mert még ebben a faluban is rossz híre lehetett? Nemcsak lehetett, hanem az is volt. Mindenki tudta róla, és ő sem nagyon tagadta, hogy amúgy fehérmájú egy kicsit, no meg egyéb deviáns hajlamai is vannak. A saját neméhez is vonzódott például. Amikor már nagylány lett, úgy tizenhat éves, és erős, mint a bivaly (gyakran járt a férfiakkal az erdőbe fát kitermelni – és nem csak azért, másért is –, de mind a kettő nehéz munka), durván megerőszkolta az egyik vele egyidős szomszéd lányt, aki hogy, hogy nem még szűz is volt. Hogy miért épp őt kívánta meg a mi Maruszjánk, csak gyanítani lehet. Talán azért, mert azt hitte, könnyű préda. Szép volt ugyan, de nem volt ki mind a négy kereke. Magyarán egy kicsit debil volt a szentem. Biztos valamelyik unokatestvér-házasság, vagy talán még rosszabb, egy titkos testvérszerelem gyümölcse.

Szóval megerőszkolta... még hozzá egy kukoricacsutkával. Becsalta a pajtába szegényt, a szénába, és mivel nem volt hajlandó önként a kedvére tenni, megverte, leteperete, összeharapdálta a mellét, a száját, véresre marta a combját, és a végén megerőszkolta. Igen, egy kukoricacsutkával. Közben három orgazmusa is volt, mesélte később hozzá hasonló deviáns barát-nőknek. Akadt még rajta kívül is olyan. A szegény lány pedig egy hónapig feküdt és lábadozott Maruszja szerelmét követően. Akár bele is halhatott volna. Nem lett következménye, mert először is az volt a módi a faluban, hogy sosem az elkövetőt hibáztatták a szülők, hanem az áldozatot. Miért nem vigyázott, miért ment vele a pajtába, nem látta, nem tudta, kivel van dolga? Meg aztán: ki nem volt itt deviáns? Csak hát Maruszja a többenél is deviánssabb volt egy kicsit. Na és? Kerülje el, akinek nem tetszik. Ámbár a fiúk és a férfiak nem nagyon kerülgették, mert amúgy szép erős, magas és izmos lány volt a Maruszja, hófehér éles fogakkal, és szerette ő is azt, amit a férfiktól kaphatott... No, de menjünk inkább tovább szép sorjában. Mert hát végül is, ami a Maruszja karrierjét illeti, az sem volt mindennapi.

Kezdjük hát valahol elől. Nézzük a szülőket, mert mint tudjuk, minden a szülőkkel kezdődik. Mert ha nincs valakinek apja vagy anyja, mert meghalt, akkor szerencsétlennek mondható az illető. Még akkor is, ha (ahogy Amerikában is mondják gúnyosan) „szegény gyerek, megölte apját, anyját, és most szerencsétlen, mert árva.” Szóval a szülők! Ki volt a lány apja és anyja? Alapjában véve rendes emberek voltak, olyanok, mint a többi szülő a faluban, de azért egy kicsit mégis mások. Vagy mondjuk inkább úgy, hogy másabbak? Ettek is, ittak is, mint a legtöbb ember, de nem voltak bűnelkövetők. A gyermeknevelési módszert illetően pedig azt vallották, különösen a mama, hogy a gyereket jól el kell verni, akár megérdemli vagy akár nem. Mariska (mert akkor még az volt, Mariska) első emléke is úgy négyéves korából származott. Levert egy tányért, mely eltörött. Közben vendégeket vártak a soron levő ivászatra. A dühös mama azonnal elkapta a gyereket és püfölni kezdte. Ott ütötte, ahol érte. A kislány sikított, mint a malac, amikor vágják. Az anyja egyik kezével verte, a másikkal meg fogta, hogy el ne essen. Az apa meg nincs sehol. Hisz legtöbbször nem is volt, a kocsmában jobban érezte magát. Pedig a kislány akkor még úgy gondolta, hogy szereti az apját. Ám azon az estén megváltoztak az apja iránti érzései is. Még ugyanazon az estén apját hullarészegen hozták haza ismerősei. Az anyjától kapott kiadás verés után ott volt a konyhában, amikor férfihangokat hallott az utca felől. Onnan, azaz kintről zuhant be a

papa, és pontosan rá. Megnémult, mert tudta, hogy nem jó, ha kiabálni kezd, mert akkor ismét csak verni fogják. Italszag és forró lehelet ért hozzá, aztán, ahogy megmozdult, lehengeredett róla az apja. Ott feküdt mellette, a sötétben elnyúlt hatalmas teste, világított a szeme, és mondott még valamit, amit ő nem értett. De látta apját, amint fekszik a döngölt padlón, szájából folyik a hab és arca bárgyú, mint a falusi idiótáké. Ez a kép megmaradt benne örökre. Nem tudott többé szabadulni tőle. S az a gondolat, hogy az erős férfi, aki azt jelentette neki, hogy mégis csak van valami az életben, ami szilárd, és ami biztonságos, eltűnt belőle, és helyére költözött a szégyen, a félelem, hogy részegen rosszul lesz, szégyent hoz rá, vagy meghal, mint sokan abban a faluban. Mert neki mégis csak az apja volt, akkor.

S aztán következett a másik emlék, mely sokszor előjött álmában, de most már kisebbfajta élvezettel is vegyült. Apjának volt egy öccse, neki tehát bácsikája, aki gyakran járt el hozzájuk. Szép, nagydarab ember volt a bácsi, akár csak az apja, és nem is ivott annyira. Természetesen ő is a fakitermelésnél dolgozott. Mariskával, is kedvesen bánt, elbeszélgetett vele, és néha még azt is megkérdezte, hogy mit is tanított ma a tanító néni az iskolában. Számolni tanította, meg írni, olvasni cseh nyelven, mert akkor, amikor Maruszja gyerek, azaz még Mariska volt, épp cseh világ volt a Kárpátokban. Hozott is mindig valami ajándékot neki a bácsi. Úgy hat-hétéves korában faragott neki egy babát is, amit aztán színes rongyokkal szépen öltöztetgetett. Hol ezt, hol meg azt adta a babára, ha játszani engedték. Sok játéka nem volt, csak ez az egy, no meg az iskolajáték a barátnőikkel időnként. Énekelni és táncolni is szeretett, mint a faluban mindenki. És főként azért szerette a bácsit, mert ha hozzájuk jött, mindig adott neki egy egész kockacukrot. A kockacukor miatt vesztette el a szüzességét is úgy tizenkét éves korában.

Ez meg úgy történt, hogy jött egy este a bácsikája, amikor épp senki sem volt otthon. A mama és a papa is a kocsmában lehetett. A bácsi ezt biztosan tudta. Bejött, és azt mondta Mariskának, üljön az ölébe, és ott szopogassa a kockacukrot. A kis Mariska úgy is tett. A bácsi meg puszilgatni kezdte az arcát, a nyakát, a fülét, és aztán a száját. Mariskának ez tetszett, és vissza is puszilta a bácsit. Egészen addig, míg a bácsi keze le nem siklott a két lába közé (bugyi sem volt rajta, mert az anyja kimosta), és ott kezdte simogatni. Még ez is tetszett a Mariskának. De amikor a bácsi bedugta a hüvelykujját a szeméremajka közé, az már fájt. A bácsi viszont már nem engedett. A szűzhártyát is az ujjával repesztette szét. Majd leteperzte a

döngölt padlóra a kapálózó és védtelen Mariskát és kegyetlenül meghágta. A kislány hiába sírt, kiabált, toporzékolt és vérzett, a bácsi nem kegyelmezett. Tövig dugta belé a dorongját, és jó sokáig fűrészelte, mert úgy látszik másodszer már nehezen tudott élvezni. Az első még a simogatás közben történt, amikor is már nem tudta visszatartani a magömlést, és idő előtt élvezett. *Ejaculatio precox*. Mariska hiába sikoltozott a fűrészelés közben. A sikoltozás a bácsit csak még jobban felizgatta. Végül mégis csak sikerült másodszer is spriccelnie. Az első élvezet után megmaradt minden spermáját beléje lövellte. Így hát lenyugodott. Felállt, és megfenyegette a kislányt. „Ha szólsz valakinek, megöllek, és eláslak az erdőben. *Rozumijes, gyitko?*” – mondta.

Mariska nem szólt. Nemcsak azért, hogy a bácsi meg ne ölje, hanem azért sem, mert a kockacukorról sem akart lemondani. Meg volt valami azért ebben az egész durva aktusban (csak a vége volt durva), ami azért valahogy tetszett neki. Azelőtt is próbálkozott már kielégülni úgy, hogy simogatta a nemi szervét (akkor még nem tudta, hogy ez maszturbálás), és megpróbált valahogy valami örömet kicsiholni ezzel magának, de sikertelenül. Nem volt különösebben nagy öröm. Nem élvezte. Most meg... A bácsi kezét először nagyon élvezte.

A bácsi meg jött. Különösen akkor, ha tudta, hogy Mariska egyedül van, és elkezdett vele játszani. Puszilgatta az arcát, a nyakát, és simogatta ott lent, igen a lába között. És Mariska nem ellenkezett. Kezdett tőle bizseregni, és már szinte kívánta is, hogy a bácsi hatoljon belé azzal a szép nagy doronggal. Megijedt, amikor a bácsi először a kezébe adta. Tetszett neki, hogy milyen szép nagy, és hogy tovább duzzad. Majd amikor a földre fektette, és nyelvével kezdte ott neki nyalni, puszilgatni, érezte, hogy az egész teste megrándul egyszer, kétszer és többször, és olyan meleg és síkos lesz ott lent és belül, mint, mint... nem is tudta, hogy micsoda. De a fontos az volt, hogy ilyenkor, ha a bácsi beléje hatolt, már nem fájt, sőt nagyon is jó volt. Különösen az volt a jó, amikor azt érezte, hogy az a nagy kemény micsoda lüktetni kezd benne, és elárasztja valami meleg, sőt egészen forró lávával. Akkor az ő teste is rángani kezdett, ami borzasztóan jó érzés volt. A fellegekben járt.

Később, amikor a bácsikája azt is megengedte neki, vagy inkább megkérte, sőt határozottan ráparancsolt, hogy azt a nagy vastag micsodát, amit annyira szeretett, ha benne van, nyalogassa és puszilgassa, aztán vegye a szájába és dugja le mélyen a torkába, olyan mélyen, ahogy csak tudja, már

minden ellenkezésnek a szikrája kihunyt belőle, és sokkal inkább már ő volt az, aki később ilyesmit kezdeményezett. Meglepte továbbá az is, hogy már várja, mikor is jelenik meg újra a bácsi, hogy együtt lehessen vele. Ha nem jött két vagy három napig, mindig elfogta a kétség és a szomorúság. Már-már kezdett attól félni, hogy nem jön többet a bácsi, mert megunta, nem szereti, és akkor vele mi lesz. Ő nem bírja elviselni így az életet nélküle. Belehal.

III.

Nem halt bele. Elkezdte azon törni a fejét, hogy vajon ezt a jó érzést, ezt a gyönyört, csak a bácsikájától tudja megkapni, és mástól nem? Úgy döntött kicsike eszével, hogy nem muszáj mindig a bácsikát várni, ha gyönyörré vágyik. Elég volt úgy nézni valamelyik fiúra, aki egy kicsit idősebb volt, mint ő, hogy rögtön megértse, mit akar. És akkor irány az erdő. Tavasszal ibolyát szedni, nyáron gombát, télen meg rőzsét. Persze a nyár volt a legjobb. Elmentek sétálni, leheveredtek egy szép árnyas tölgy alá, a sima fűre vagy mohára, és kezdődhetett a játék. Ha a legény félénk volt, Mariska, aki lassan Maruszejává cseperedett, hisz elmúlt már tizennégy, vagy akár tizenöt is, nem szégyellte kezdeményezni. Egyszerűen leteperte a fiút (a legtöbbtől erősebb is volt széles vállával, két izmos karjával, kemény és hosszú lábával), ráült a mellére, és megsúgta neki, mit akar. Kefélni. És aztán hátul, a fenekét se hagyja ki a fiú, mert ott még jobban tud élvezni. Na, ebbe a legtöbb legény benne volt, ha bírta. Sok bizony feladta, mert nem tudott a lánnyal lépést tartani. Neki sosem volt elég egyszer. Aztán a legény el is mondta a haveroknak, hogy milyen lány ez a Mariska-Maruszja. Úgyhogy lassan ő lett az a lány a faluban, akiről mindenki tudta, hogy rögtön kapható, ha valaki úgy érzi, hogy neki most és azonnal nőre van szüksége. Maruszja mindig elment az ilyenekkel. Aztán minden szégyenkezés nélkül bevallotta: „Ha egy fiú csak rám néz, máris kell nekem. És ha hozzám ér, már el is élveztem.”

Tizenhat éves volt, amikor rájött, hogy nemcsak a férfiakhoz vonzódik. Volt egy Okszán nevű barátnője, aki szép volt, mint az esthajnalcsillag, és vele ellentétben puha, szelíd és nőies. Sokat volt vele együtt, mert osztálytársak is voltak az elemiben. Mindig megölelték, megcsókolták egymást, ha találkoztak. Történt egyszer, hogy Okszán elment Maruszejához. A szürlők, mint legtöbbször, nem voltak sehol. Most is megölelték, megcsókolták

egymást, majd még egyszer, míg Maruszja úgy érezte, hogy ez nem elég, és újból megölelte és megcsókolta a barátnőt. Aztán még egyszer. Okszánnak tetszett, és viszonzta. Épp úgy bizsergett, mint Maruszja. A következő csók már szenvedélyesre sikeredett, és Maruszja elkezdte vetkőztetni a barátnőjét, és leteperte. Majd csókolni, harapni, fogdosni kezdte szép puha mellét, kerek fenekét. Órák hosszat nyalták, falták egymást, míg úgy nem érezték, elég. Ezt azonban nem csinálhatták gyakran, mert az ilyesmi nem volt divat Hirkán. Rossz szemmel nézték a lezbi lányokat az emberek. Akkor még. De azért szeretkeztek még így egymással egyszer, kétszer. Persze a fiúkkal is. Okszán is az a jó fajta volt, mint Maruszja, mondták róla. Összeillenek, mondták. De a lezbi szerelem, úgy látszik, már ilyen, mert Maruszjának több más csinos barátnő is tetszett, de egyikükkel sem járt sikerrel. Így nem erőltette. Csak egyszer, amikor azt a kis lökött lányt megerőszakolta. Volt egy kisebb fajta felháborodás utána a szülők részéről, mert a lány sokáig nyomta az ágyat, de aztán napirendre tértek felette. Hát, mondták, ördöglány ez a Maruszja.

Talán csakugyan az volt. Ugyanis bármennyit is volt valakivel, a bácsikájával, vele is folytatta, mert azért ő volt neki a legjobb, vagy valamelyik fiúval, vagy éppenséggel Okszánnal, sosem érezte úgy, hogy kielégül. Míg egyszer...

IV.

Míg egyszer látogató nem érkezett a faluba. Egy húszonvalahány éves fiatalember, szép volt és daliás, hátizsákkal, kampós bottal, és azt mondta a falusi embereknek, sportolni jött, hegyet mászni. Hirkán érte az este, s megkérdezte a kocsmában a falusiakat, ki tudna neki szállást adni. Maruszja apja is ott volt, és azt mondta, nála meghálhat az idegen a pajtában, ha jó neki a széna. Még vacsorát is kap, ingyér'.

– Az jó lesz – mondta a fiatalember –, mert kutya éhes vagyok. És szomjas is.

Erre ott helyben, az egyik asztalnál megittak egy liter vörös bort az apával. Előtte meg néhány kisüstit.

Vacsora alatt összevillant az idegen és Maruszja szeme. „Szép ez a lány – gondolta a férfi. – Meghívom egy fordulóra.” És meghívta. A szülők aludni mentek.

A pajtában leheveredtek a szénára és dugtak egy nagyot. Volt egy kis sikoltozás Maruszja részéről, egy kis nyögés a fiuéról. Aztán vége, semmi.

No, ez kevés. Próbálta Maruszja így is, úgy is felizgatni a fiút, de nem ment vele sokra. Már-már kezdett dühös lenni, amikor az idegen tett egy ajánlatot.

– Tudod, szépségem, ez így nem fog menni. De ha megkötöznék, akkor talán. Sőt, biztos – mondta a fiú.

– Jó válaszolta Maruszja –, ha utána én is téged. – Rendben – volt a válasz.

Az idegen elővett egy kézi bilincset a zsákjából, és az egyik póznához bilincselte Maruszját. Majd vetkőztetni kezdte. Meztelenre vetkőztette, és ő is levetkőzött. Aztán nem csinált vele semmit, csak nézte, és marokra fogta a fűtkösét és rángatta. Onanizált. Úgy öt perc alatt el is élvezett. Levette Maruszjáról a bilincset, és átnyújtotta neki.

– Arra kérlek, te is ezt csináld – mondta. – Maszturbáldj.

– Jó – mondta Maruszja. – De esze ágában sem volt ezt tenni. Egészen mást akart. Egyszer végre igazán kielégülni.

Odabilincselte a fiút a póznához, és bement a házba. Kikeresett egy nagy és éles konyhakést és visszament a pajtába. Ő is leráncigált mindent a fiúról és magáról is. Majd elővett egy ostort, mellyel a tehenet szokták kihajtani a tisztásra, és verni kezdte az idegent. Az kiabálni kezdett, hogy hagyja abba, mert fáj, és hogy nem ebben egyeztek meg. De Maruszja csak ütött a korbáccsal, teljes erejéből ütött. Most igazán élvezett, jobban, mint azelőtt. Amikor érezte, hogy jön az orgazmus, abbahagyta. Kétrét görnyedt, amíg testén végig nem futott az áram, majd újból kiegyenesítette a derekát, kihúzta magát.

– Most aztán végzek veled, te rühes kutya, szemét, gennyes alak – mondta csendesen, minden düh és harag nélkül, de felhevült lucskos öllel, és oda ment a késsel a férfihoz.

Ejtett két hosszú sebet keresztbe a mellkasán, és tágra nyílt szemmel figyelte, hogy ömlik a vér. A férfi üvöltött fájdalomában és ijedtében, és Maruszjának ettől volt egy újabb orgazmusa. „Még, még – gondolta –, ez nem elég.” De nem tudott dönteni, mit tegyen. Kasztrálja? – futott át a fején. De akkor elvérzik, és... nos, akkor mi van. Odalépett a halálra ijedt férfihoz, felemelte a kést és... szíven szúrta. Újabb áramütés és remegés, és érezte, hogy végre valahára most megkapta, amire vágyott. Megvolt a várva várt nagy orgazmus. Most már tudta, mit akar. Gyilkolni fog. Gyilkolni! Mert csak az okoz neki igazi örömet. Szexuálisan is. A többi meg nem érdekes.

Az idegen testét és mindenét, ami volt, egy talicskára tette, az erdőbe vitte, és elásta. Mindennel végzett még hajnalhasadás előtt. Tiszta munka. Semmi nyomot sem hagyott. A szüleinek meg azt mondta, látta az idegent korán elmenni.

V.

Most ugorjunk egyet az időben, és éljük át a „felszabadulás” örömét. Hirkán ez nem sok változást hozott, legfeljebb csak annyit, hogy amikor Rahóra mentek a falusiak vásárolni, már nem tudtak pengővel fizetni, de az új pénzzel is csak akkor, ha hosszú *ocseregyeket*, sorokat kiálltak kenyérért, cukorért, vajért. A faluba meg érkezett egy párttitkár, elmondta, hogy milyen óriási fejlődésnek néznek elébe az emberek a szovjethatalom égíse alatt, mert Hirkán is ez lesz, ill. már itt is van, mármint a szovjethatalom, és hogy egy, két, három, de négy év múlva egész biztos, beköszönt az általános jólét, a kommunizmus. A falusiak hitték is, meg nem is. Tették a dolgukat épp úgy, mint azelőtt. Kitermelték a fát, oszt leúsztták. A világ meg mit sem változott. Legfeljebb még kevesebbet jártak templomba, mert bezárták. Ha bánták is, nem nagyon. Van Isten, nincs Isten, nem mindegy? Nekik úgysem segít. Csak a kocsmát ne zárják be, az nem lenne jó. Maradt is a kocsmá, sőt még egy másikat is nyitottak a felszabadítók. Igya le magát a jó nép, ha boldog akar lenni, mert ez az új szovjet módi. Maruszja is úgy élt, mint azelőtt. A fiúkat sorban kefélté, mert leginkább ő volt a kezdeményező, de a nagybácsit is az ágyába engedte, ha nagyon akarta, meg nagy néha az Okszánnal is eljátszogaták kisedet játékaikat. Megölni nem ölt meg senkit, mert... hát nem jött össze a dolog úgy, mint azzal az idegennel. De ha visszagondolt arra, hogy könyörgött, és rimánkodott neki az a szerencsétlen, hogy Maruszja, ne, az Istenért ne!, máris lucskos lett az öle. Ezért nem is érzett tökéletes kielégülést egyszer sem senkivel. Sem a fiúkkal, sem az idősebbekkel, de még a lányokkal sem, ha mégis csak sikerült valakit a barátnők közül is rávenni egy kis játékra.

Aztán mit ad Isten, jött egy orosz őrnagy egy dzsipen, kék parolin volt a vállán, és egy nagy ezüst csillag a váll-lapon. Először a főmuftival, a párttitkárral tárgyalt nagy titokban, *szoversenno szekretno*, mondták az őrnagy kiskatona kísérei, akiknek szintén kék váll-lapjai voltak, de csak egy vagy két, maximum három sárga stráffel. Meg is ijedtek az emberek nagyon. Miért jöttek, mit akarnak? Azt mondták, magyarokat keresnek, akik fasiszták. Ja, az más, mondták az emberek. Ilyenek itt nincsenek, ők mind huculok, rusznyákok, kárpátaljai oroszok, vagy jó, ha a nagy testvér úgy akarja, akkor ukránok. De nem magyarok. Sose voltak azok. Legfeljebb csak elfogadták a pengőt tőlük a negyvenes évek elején, mert azért mindent lehetett kapni. De ők nem magyarok. Magyarul se tudnak egy szót sem,

bizonygatták. De aztán a párttitkár mégiscsak üzent Maruszja szüleinek, hogy küldjék be a lányukat, mert az őrnagy elvtárs beszélni akar vele. A szülők halálra ijedtek. Maruszja is. Eszébe jutott a leszúrt és elásott idegen. De eltökélte, hogy mindent tagadni fog.

Hiába való volt a félelme. Az őrnagy kedvesen fogadta.

– *Szágyityesz, pozsáloszta* – mondta neki a szovjet lingua frankán.

A helyi dialektus nem imponált neki. De nem bánta, hogy Maruszja a saját nyelvén válaszolgat. Értette azt is.

– Magácskát nagy megtiszteltetés érte, *bárisnya* – mondta neki az őrnagy.

– A párt úgy döntött, hogy felelősségteljes feladatot bíz magára. Felvesszük az NKVD soraiba, akik közt csak különleges emberek vannak. A vas Felix katonái. És mind kommunisták, persze. Maga is az lesz. Kap egy kis katonai kiképzést és szolgálni fogja a szovjet hazát, és mint tántoríthatatlan *csekista*, irtani fogja az ellenséget, az aljas és disznó fasisztákat és a gonosz imperialistákat – mondta az őrnagy, ellenkezést nem tűrő hangon.

– De hogyan és miért esett pont rám a választás, hisz csak egy egyszerű falusi lány vagyok, innen a Verchovináról? – kérdezte Maruszja félénken, mint egy kis nyuszika. Életében először érezte úgy, hogy óvatosnak kell lennie, és félt. Nagy erőt látott ebben az őrnagyban. És az egyenruhában, melyet viselt. Tetszett is neki.

– Maga tette el lába alól azt a Václávot, igaz? – kérdezte az őrnagy.

– Honnan tudják? – kérdezett vissza Maruszja halálra rémülve.

– Mi mindent tudunk – válaszolt az őrnagy. – Előttünk nincs titok. Jól tette. Veszélyes imperialista ügynök, spion volt az az ember. Így maga meg szovjet hazafi, amiért kitüntetést érdemel. Ezért is esett a párt választása magára. Vállalja?

– Persze, hogy vállalom – felelte Maruszja lelkesen. – Örömmel. *Budu duzse rádá*.

Így kapott Maruszja egy igazi *Tokarevet*, és lett az ungvári börtön hóhéra, pardon: kivégző tisztje, vagy pontosabban NKVD szlengen takarítója az után is, hogy a Szovjetunióban hivatalosan megszűnt a halálbüntetés. Ergo elméletileg nem lehetett kivégezni senkit. De Maruszjának igen. Azt, akire az őrnagy az ungvári börtönben rámutatott.

Hogy tetszett-e neki ez a „felelősségteljes megbízatás”? Biztosan. Sőt, nagyon is. Miután tarkón lőtt valakit, mindig jött egy áramütés, és utána az a jól ismert hosszú bizsergés. Kétrét kellett hajolnia, úgy rázta az áram. És lent mindig olyan lucskos lett tőle, mint egy lép. Sokkal jobb volt, mint

csak egyszerűen lefeküdni valakivel. Vagy bárkivel. S érdekes, nem is kívánta többé a normális szexet. Pedig találhatott volna erre is férfit, már csak azért is, mert félték tőle. Hisz maga volt a kaszás halál. De nem kellett neki senki és semmi. A „munka” tökéletesen lekötötte, kielégítette. Végezte is „tisztességgel” Sztálin haláláig. Utána változott egy kicsit a világ, és nem volt többé szükség „takarítóra” a börtönben. És Maruszját *zászluzsennájá penszijára*, azaz nyugdíjba küldték. Kitüntetés is kapott, meg prémiumot, és egy Nagantot hét darab tölténnyel. Kétszázharmincöt milliméter volt a hossza, a súlya nulla egész nyolctized kg, hatótávolsága meg 46 méter, ami nem számított, mert nem azért kapta, hogy lőjön vele, hanem azért, mert az egyik legmagasabb kitüntetésnek számított a párttagok körében. Már csak azért is, mert előszeretettel használta a politikai rendőrség, az NKVD, és a titkosszolgálat az előtt is, mivel a hangtompító nagyon hatásosan működött vele, annak ellenére, hogy minden egyes használt töltényhüvelyt kézzel kellett kiüríteni a fegyverből, és ugyanígy kellett újratölteni is, ami elég időrabló mulatság volt harc közben. De az ilyen harc már a múlté, új szelek fújnak. Másra volt szükség. Olyan módszerekre, melyek az eddiginél is piszkosabbak, aljasabbak és gátlástalanabbak. S ezekre Maruszja már nem alkalmas. Ő viszont nem felejtette, hogy egyszer, egyetlen egyszer szembe fordult vele az áldozat, amikor lőnie kellett, a szemébe nézett, és rettegve mondta – kezét az arcához emelve – ugyanazt, amit az az imperialista ügynök Václáv: „Maruszja, ne... Maruszja, ne... az Istenért, ne...” De neki esze ágába sem volt rá hallgatni, és lőtt. Ez volt a feladata, a kötelessége, és élvezni akarta az orgazmust, amit ettől kapott. Nem mondott le róla most sem. Egyenesen az áldozat homlokának a közepébe lőtt egy kis lyukat. Még a vér sem spriccelt annyira, mintha tarkón lőtte volna. Nem is örült ennek annyira.

Aztán, mint nyugdíjas öregasszony (pedig dehogy volt öreg, hisz még talán negyven se volt), de továbbra is tántoríthatatlan pártharcos, kemény *cseskista*, akit a párt igencsak felelősségteljes feladattal bízott meg korábban, elég gyakran túnt fel a város utcáit járva. Hajadonfőtt, karján kosár, és sötét szemüveg a szemén, széles keretes sötét szemüveg, de így is mindenki felismerte, és tudta róla, hogy kicsoda. Mindig abban az elegánsnak tartott NKVD-és ráncos csizmában járt, igazi bőrből készült, nem *kirzából*, és térden alul érő egyen-szoknyában, mint a börtönben, de legtöbbször egy kék, molyrágta pulóver volt rajta a *gimnasztyorka* helyett. Amikor valamilyen pulnál a kispiacon kért valamit és megkapta, köszönet helyett mindig

azt mondta: „Maruszja, ne..., az Istenért, ne...” Magyarul mondta valamiért. Majd továbbment.

Azt mondták, meghibbant. Ez nem lehetett igaz, mert öngyilkos lett: egy nap holtan találták asztalánál ülve golyó ütötte lyukkal a fején. Pedig úgy tartják, bolond ember nem lesz öngyilkos. Ő meg mégis az lett. Vagy lehet, hogy más lőtte le? Az isteni gondviselés? Vagy valaki, aki bosszút állt apjáért, rokonáért? Még azt is rebesgették, hogy annak a turistáskodó Václávnak lehetett a fia vagy az unokája, aki megölte. Ki tudja? A lényeg azonban az, hogy a halántékán volt egy lyuk, mely a „munkássága” elismerése jeléül kapott Nagantól származott. Így csak hat töltény maradt a tárban. Egy ott maradt a fejében. Azt mondják, ha egy *Tokarev*-ből jön a golyó, akkor biztos áthalad a fején. Annak négy méterrel nagyobb a hatótávolsága ugyanis.

ÁRAMLATOK

*Félsz magadtól – egy jósnő van benned,
s egy kísértet, – árnyék lettél ágyad felett,
körvonal a járda túloldalán, tollpihe
a gödör szélén, tányéron hagyott tortaszelet.
Alattad porba kavart napsugár és csillagdarabok,
átszűröd a fényt, s elmented belőle a sötétet.*

*Félsz magadtól, – ajkodon Isten hangja próbálja
karbantartani benned a büszkeséget, de már
csak leheletnyi fonalon lóg elmédben a vigyázz,
kész, rajt... nem indulsz sehova, hisz már
győztes vagy a mentális semmittevésben,
hangvilládból kipréseled a harang-csendet.*

*Félsz magadtól, – tudod a neved s szerzett
értékeid, de nem ismered, ki benned lakozik.
Összehívnál mindenkit, aki számút, papírtrombitából
fújnad az áriákat, de hiába öntöd szonettekbe a dalt,
hiába int benned a Nagy Karmester, hiába tart
lépést a rím a ritmussal, hiányzik belőlük a hit.*

*Félsz magadtól, – szárnyadból kitepted inkább
a tollakat, s fedetlen bőröd kínálad hozsannázva
a kéjek asztalán, fejedet ringó keblek közé fúrnád,
angyalok hajába kapaszkodnál, hogy elérhess az
utolsó stációhoz, hogy végre utolérjen az álom,
mert nem akarsz semmiképp felébredni.*

EGYMÁS FELÉ – EGYMÁS ELLEN

*Minden reggel hallani lehet a távoli
madársuhogást, a lehorgonyzott
tengerzúgásból értelmezni lehet
az üzenetet, az álmok elfüggönyözött
szobájában olvasni lehet a rejtjeleket.
Azt hiszem, összetartozunk a magunk
teremtette kényszerpályán, vagy fújunk
egymásra, vagy osztozunk a játékszereken.
Te legtöbbször csak ott ülsz, mint útját
vesztett Odüsszeusz, hajód megfeneklett,
már nem indulhatsz távoli oázisok felé,
csak hintázol a délibábok hullámvonalán,
hol szőke virágok hajladoznak megfestett
nyarak homlokán, s addig bámészkodsz,
míg nem tudod rekonstruálni régi önmagad.
Én pedig ott rohanok melletted, olykor egész
közel, de már nem kapaszkodom egy elképzelt
világ körvonalába, csak koldulni térek be
hozzád, mert gyűjtöm szárnyadból a kihullott
tollakat a nekem tetsző rekonstrukció reményében.*

EGY KOTORÉKLAKÓ ÖRÖME

*Minden, amit látsz, Isten árnyéka csak,
ami szétválík, s egyesül a térben
(Lucian Blaga, ford., Tandori Dezső)*

*A mélyrétegekbe nem süt le a nap,
ott csak sár van, s alatta halálhideg,
ott már nem játszol, tested nem énekel,
néma performansz vagy a monitoron,
véglegesen leértékelt légy-eledel.*

*Semmit nem látsz, szemgödrödben
tetőzött a sár; – közben megfulladtak
az álmok is, elgurultak a krokodilkönnyek,
ragozhatatlanná vált a régi barátság.*

*Már könnyű szívvel integetsz, nem
bánod, hogy ajtaját rád reteszeli a rend ,
hagyod magad finoman kibelezni,
ékes görög váza helyett urna vagy,
sötétzárkába mentett hullaszag.*

*Szégyellnivalód alul maradt, s most
várod, hogy horogra akasszon a fény,
hogy a Nagy Úr léket vágjon bunkereden.
S mikor végre kidugod a fejed, s úti-
laput kötsz másolatod talpára, nem
döng talpad alatt a talaj, körvonalad
letapogatja pillekönnyű angyalkacaj.*

KASSZANDRA MEGINT TÉVEDETT

*Álmomban nem találtam a keresett
helyet, – álmomban nem tudtam, hogy
tényleg álmodom, s mikor végül
felébredtem, nem volt balladai félhomály,
nem én voltam Kóműves Kelemenné,
nem én voltam egy terrortámadás
áldozata, nem voltam kőbe zárt madár.
Megint érvénytelen volt Kasszandra jóslata.*

*Jött a megszokott változat, jött az elevenség
a fényben, – eltűnt a sötét, eltűntek a
látszatok, eltűnt a kereszt, s a rászögezett
árnyalakok, a Guernicából kivonultak
a torzók, nem maradt más, csak a galambok.*

*Leléptem a képről, kiadta lelkét az éjszaka,
s most itt vagyok egy új műalkotásban,
s tekerem tovább a fonalat, mit Ariadné
hagyott rám, mert így rendeltetett.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

LÁTTATÁS HELYETT ÉLMÉNYT ADNI

(VERES PÉTER ARS POETICÁJA)

Kárpátalja magyar gyökerű képzőművészete, amióta önálló kultúrtörténeti fogalomként beszélhetünk róla, – túlnyomórészt – mindig is Ungvár-centrikus volt. Erdélyi és Boksay a háborút követően itt alapozták meg az igényes művészeti felsőoktatást, a kezük alól kikerülő tanítványok pedig kisebb-nagyobb alkotói műhelyekben formálták tovább a közízlést, tették szebbé maguk körül a világot. A múlt század '70-80-as éveitől főképpen Munkácson, Nagyszőlősen, Huszton és Rahón folyt élénkebb művészeti élet, viszont Beregszász szinte teljesen kimaradt ebből a szórásból. Ennek okaként bizonyára az említett kisvárosok földrajzi fekvését és a Kárpátok látótávolságra húzódo kisebb-nagyobb vonulatait nevezhetjük meg, amelyek vonzották és megkötötték az eredendően táj-orientált piktorokat.

Beregszász ellenben jellegzetes alföldi település, amelynek utcáit, lakóit, szülőtermő lankáit a '70-es évek elején a csonkapapi születésű Veres Péter elég szépnek és vonzónak találta ahhoz, hogy itt verjen új gyökeret. A festők ekkoriban kereskedelmi reklámok, dekorációk és politikai propagandaanyagok kivitelezésére, egyfajta ideológiai kényszermunkára voltak fogva, ugyanis a művészekkel bizalmatlan szovjet hatalom ezt így találta célszerűnek. Így verődött Beregszászban egy csapatba több fiatal és bohém festő, akik közül Veres Péter mellett feltétlen módon ki kell emelnünk a legendásan keveset alkotó, ám annál tehetségesebb Benkő Györgyöt. A kötelező munkakapcsolaton túl nagy-szerű elv- és művészbarátság fűzte őket össze, s többször előfordult, hogy festőállvánnyal vállukon együtt indultak a tájélmény és a „téma” nyomába. Mindezek ellenére a sokszor rohammunkában végzett plakátfestések és a kisvárosi lét érezte, lebegette előttük a professzionális művésztől való eltávolodás veszélyét, de ők híek tudtak maradni a festőállványhoz és a vászonhoz. Tudták, hogy az évente megrendezett megyei tárlatokon egy-két alkotással, már csak a pusztta felszínen maradás végett is kötelező jelen lenni.

Ám környezete, szellemi irányultsága, irodalmi érdeklődése a művészi útkeresésben örökké nyughatatlan Veres Pétert csakhamar egy akkortájt teljesen szokatlan irányba, a magyar nemzeti múlt témái felé terelte. 1976-ban II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójára mindjárt egy három részes szénrajz-sorozatot készített, majd a magyar eredetmondák, illetve Arany János *Rege a csodaszarvasról* című elbeszélő költeménye hatására egy tekintélyesebb tusrajz-sorozattal vívta ki kollégái, barátai, szűkebb közönsége elismerését. Nomád figuráinak könnyed lovas vágtaít, a lovak és lovasok mozdulatait hibátlan összhangban, magabiztos lendülettel rögzítette papírra. Talán mondanunk sem kell, hogy a megyei tárlatok anyagát zsűriző bizottság a számára szokatlan, osztályidegen munkákat rendre elutasítja. Péternek marad a barátok és a szűkebb szülőföld elismerése, a csalódások ellen pedig egyetlen, reményt adó mentsvárnak a szerelem és a család.

Lehetséges, hogy éppen gyermekei szórakoztatása, öröme végett fordul ekkortájt a festőművész apa érdeklődése a mesevilág felé. Élénk színekkel életre hívott pajkos mese- és állatfigurái, a baromfiudvar kedves lakói azonnal megkötik a szemlélő tekintetét, de vannak napjai, amikor sárkányszerű őslényeket vizionál, melyek váratlanul és hívatlanul, közvetlen közelünkben is felbukkanva, büntetlenül dúlhatják fel hétköznapjaink nyugalmát. Igen, ezek a fantázia-szülte figurák már nem a gyermekekhez, sokkal inkább a démonaival perlekedő felnőtt társadalomhoz szólnak. De az utólagos okoskodás helyett hallgassuk őt magát. *„Mindig is vonzott az irracionális, a meseszerű. Több munkámban is igyekeztem tetten érni a láthatatlan fekete hatalmak léleknyomorító valóságát. Talán ez lehet az oka, hogy annak idején a hivatalos kritika több képemet elutasította.”* – vallja kiérlelt önismerttel, már a rendszerváltozás küszöbén az őt faggató újságírónak.

Kiállítási anyagainak szemlélői között volt, aki művészetének ezt a tartományát kissé vitathatóan szürrealistának minősítette (*Romantika, Ósvilág, Álommadár, Szörnyecske*), de az ezzel kapcsolatos vélemények már életében megoszlottak. Ennek ellenére nem hisszük, hogy Veres Péternek tiltakoznia kellett volna a szürrealizmus – egyébként egyáltalán nem megbélyegző – címkéje ellen, azonban nem árt valamelyest árnyalni a 20. századi stílusirányzatokhoz való viszonyulását. Saját szájából tudjuk: *„A tiszta realizmusból jutottam el a többszörös áttételekig. S itt tudatosan nem használok valamilyen izmust...”* Veres Péter tehát elhárít minden olyan kritikusi törekvést, amely hajlamos lenne őt valamely irányzathoz kötni, s ha egyszer így van, akarata ellenére ne próbálkozzunk ezzel mi magunk sem. Ellenben mondjuk

ki, hogy pályatársai között egy összetéveszthetetlenül egyéni, gondolat-, forma- és színvilágához alkalmazkodott stílus az övé, mely egyes kompozícióit tekintve (*Karnevál, Cigányballada, Hadak útja, Mesélő, Tanító, Pogány menyasszony stb.*) felismerhetően a szimbolista látásmód felé sodorja művészetét. Ezt a feltevést erősítik egyébként már idézett saját szavai is. „...*tetten érni a láthatatlan fekete hatalmak léleknyomorító valóságát*” – adja burkoltan, ám érthetően mindenki tudtára a látszat mögött meghúzódó titkos értelmet: a kommunizmus éppoly nyomorító tud lenni, akárcsak a pokolra kívánt fasizmus (*Aprószentek, Vadász*). Ellene a művész sem léphet fel az erőszak eszközeivel, de hallgatnia sem lehet, ezért félelmet, erőszakot sugárzó alakjainak ellenpólusaként megfesti az emberbarát égi hatalom küldötteit, a béke és oltalom szimbolista üzenetével érkező angyalokat (*Figyelő angyalok, Égi figyelők, Angyal*).

Munkái előtt állva, nosztalgikus, de olykor felzaklató tájbrázolásaival (*Öreg erdő mélyén, Madártávtal, Szecesszió, Gyerekkor, Naplemente/Aranyósz*), rokonszenves figuráival barátkozva (*Rózsaszín ruhás nő távozóban, Rózsaszín ruhás nő virágzó fával*) a szemlélőt olyan érzés keríti hatalmába, mintha Gulácsy Lajos, a Na' Conxipán festője reinkarnálódott volna, s az ő szelleme tért most vissza Beregszászba – száz év után. S ha egyszer visszatért, hozta magával udvartartását és benépesítette a városka utcáit és a Vérkepartot költészettől mélyen áthatott, örökös hipnózisban járó szereplőivel. Íme a tökéletes élmény, amit Veres Péter kívánt nyújtani a láttatás alacsonyabb rendű szándéka helyett. Ha festők esetében felmerülhet az igény egy alkotói hitvallás megfogalmazására, legyen ez a gondolat az ő lírai lelkületével tökéletes harmóniát alkotó ars poeticája.

Beregszász, 2017. február 5.

PATAKI TAMÁS

AKI EGYÜTT LÉLEGZIK NÉPÉVEL

INTERJÚ VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓVAL

– Azt írta valahol, hogy emberi nagyság, dicsőség, érdemrend mit sem ér, ha nincs kinek felajánlani. „Kinek” ajánlja fel a Babérkoszorút?

– Igen, valóban írtam ilyet, s emlékszem jól a néhány éve keletkezett, *Az anyanyelv három ajtaja* című esszémre, amelyben a nyelvi kultúrához és a magyarsághoz való tartozásomat értelmezem. Ennek záró gondolatában Illyés Gyula *Koszorú* című versére utaltam, amelyet legjobb barátom keze által másolva kézbesített számomra a tábori posta katonai szolgálatom akkori állomáshelyére, az egykori NDK-ba. Ezt a verset én akkor minden oldalról tépázott, megvetett, de a glóbuszt így is átfogó anyanyelvünk himnuszaként fogadtam, s már jó éve tartó nyelvi nyomoromban külön ízelgettem minden egyes sorát, hiszen az én helyzetemről, az én sorsomról is beszélt. S ha egyszer a más népek előtt is megbecsült, bólintásra méltó Illyés Gyula azt mondja, hogy legyen bármily ragyogó az elismerésként kapott koszorú, annak a felnevelő édesanya lába előtt a helye, ehhez képest én hogy mondhatnék mást? Édesanyám a világra szült, ám költővé az anyanyelv ölében cseperedtem. Ebben az anyanyelvben benne van Ugocsa és a Beregvidék letagadhatatlan és levethetetlen tájnyelve, benne a népköltészet útra készítő nyelve, s ott magaslik deréktájt a Balassi, Petőfi, Arany, Ady, Kosztolányi, József Attila, de Nagy László és Juhász Ferenc költészete által épített páratlan nyelvi katedrális, mely így, ebben az egységben maga a Kárpát-medencében fészkelő anyanyelv-haza. Az én Babérkoszorúm őt illeti egyedül.

– Édesapja intelmeinek és egy hazafias Ábrányi Emil-versnek is szerepe volt abban, hogy ön költővé vált – egy olyan történelmi helyzetben, amikor a magyarságra a szovjet-öntudatot próbálták rákényszeríteni. Ráadásul Kárpátalján nem volt olyan értelemben vett irodalmi hagyomány, mint pl. Erdélyben. Hogyan próbált „lázadni” a makacs tények ellen?

– Csak feltételesen memém sorolni és azonosítani a körülményeket, amelyek végül költővé tettek, ám az a bizonyos Ábrányi-vers valóban nagy hatással volt eszmélkedésemre. Ábrányi ugyan sohasem tartozott a magyar költészet élvonalába, de a múlt század '30-as éveiben, amikor a hazafiság és a

nemzeti eszme ébrentartása az ifjúság nevelésében is kiemelt fontosságot kapott, Ábrányi néhány versével újra a figyelem előterébe került. Apám általános iskolai olvasókönyvéből tanulta meg a három-négy oldalnyi *Mi a haza?* című költeményt, s amikor elég érettnek gondolt hozzá, átadta tudását, ahogy illik, nekem is. Talán érdemes elmondani a műről, hogy az egy keretes költői elbeszélés, melyben gyermeke a haza fogalmáról faggatja apját. Ő különféle, sikertelen magyarázatokat követően előadja kisfiának a hazáját felelőtlenül elhagyó, majd félig bomlott elmével mégis hazavágyó ember példázatszerű történetét, majd a végén tárgyilagosan jelenti ki, hogy „visszajött meghalni ahhoz, kit imádot.” A történet itt befejeződik, s viszonylag jól észrevehetően körvanalazódik egy olyan-amilyen tanulság is, ám a költő, aki nagy lélekismerő lehetett, csak ezt követően egy váratlan, ám a keret lezárása miatt is fontos kérdéssel teszi fel művére a koronát: „Sírsz, fiacskám? Jól van, ez a haza, látod.” Talán mondanom sem kell, hogy e fordulat hatására az én szemgödreim is megteltek könnyel. Később, amikor megtaláltam a vers írott forrását, elég volt csak olvasgatnom, s szinte észrevétlenül meg is tanultam. Tizenöt évesen színpadi közönség elé álltam vele, de a szereplésem híre nem jutott túl messzire, csak iskolaigazgatómat és osztályfőnökömet sikerült alaposan feldühíteni. Amit akkor, önként vállalt szereplésemért kaptam, úgy könyveltem el, hogy azt a magyarságomért kaptam, s lassan allandó társam lett a dac, és elkezdtem magamtól messze tolni a szovjet iskola által ránk kínált kommunista jövőképet.

Nem hiszem, hogy az én esetem – akár a nemzedékemre nézve is – bármennyire jellemző lenne, s azt sem állítom, hogy ez a vers egymaga szabta meg kezdeti, költészet iránti tapogatózásomat. Hatottak rám más olvasmányok is, s bár a helyi irodalmi értékekben szűkölködtünk, sok mindent pótoltak az öregeinktől hallott, helyi keletkezésű Rákóczi-mondák, s biztos vagyok benne, hogy jótékony hatással voltak rám a felnőttektől ellesett, sokszor nagyon tanulságos beszélgetések is.

– Noha 1968-ban, korán jelentkezett, 17 évesen, első versgyűjteménye csak 1991-ben jelenhetett meg. Azzal is utasították el már verseskötetét, hogy kevés a kor problémáira reagáló műve és hiányolták a pozitív kicsengésű társadalmi verseket – de nem az volt inkább az ok, hogy igenis túl élesen látta?

Azt hiszem, azzal, hogy első kötetem csak negyven éves koromban jelent meg, kortársaim között egy kétes értékű rekordot tartok. Próbálkoztam pedig többször is az ungvári Kárpáti Kiadónál, de az én verseimre úgy tekintettek akkor, mint az ördög a szentelt vízre. Nem volt pedig ezekben semmilyen

szovjetellenesség, eleve kész öngyilkosság lett volna próbálkozni is vele, de a politikai rendszer dicséretét sem lehetett felfedezni egyikben sem. Ugyanakkor magyarságélményből fakadó, történelmünkbe visszatekintő, párhuzamkereső, áttételesen 20. századi tragédiáinkra utaló verseim jó része már megvolt. Ezek többsége a '80-as évek közepétől napilapokban és folyóiratokban már megjelent, s a *Kárpáti Igaz Szó* főszerkesztője is inkább elvi, mint esztétikai kifogásokat támasztott ellenük. Mondogatta, hogy renszerdícsérő, pártos verseket is kellene írnom, s azok elviszik maguk mögött a többit. Ugyanakkor azt is szememre vetette, hogy nem lehet ezt a feladatot mindig másokra hárítani. Ennek az elvárásnak azonban, mint tudjuk, képtelen voltam eleget tenni. Így aztán a *Széphistóriák* '91-es kiadására is csak azért került sor, mert nagyjából ugyanaz a versanyag kissé bővítve, más címmel kiadásra várt már a Magvetőnél, s az ungváriak a mundér becsületét mentve ezt akarták megelőzni. A kötetke silány nyomdai kiviteléért maga a nap kárpótolt, az a szeptember 23-a, amikor a nyomdába indultam, hogy mind az ezer példányt megszerezzem. A Lenin-téren ugyanis (ekkor még így hívták) hatalmas tömeg gyülekezett. A szónoklatokról már lemaradtam, de a történelmi pillanatra, amikor a népek vezérének nagy bronzalakja nyakában drótkötéllel, talapatától már elszakítva a levegőben himbálózni kezdett, örökre emlékezni fogok, mint ahogy az a sokaság is, amely ekkor olyan felszabadultan tudott ujjongani.

– Amikor a hatalom felszámolta a Forrás Stúdiót – mert nem voltak hajlandók beadni a derekukat a kommunista állirodalmi eszményeknek – önt burzsoá nacionalistának a stúdiót pedig az irodalmi destrukció központjának bélyegezték. Majd a Tiszatájban megjelent versei miatt kizárták az egyetemről. Ilyen ellenszélben és sok évnyi szilencium ellenére hogyan maradt költő? Mi adott erőt?

A Forrás fiataljai azért sem voltak népszerűek szülőföldjük pártvezetői előtt, mert a '70-es évek magyar kortárs költészetének legnépszerűbb csoportjára, a Kilencekre figyeltek leginkább, s az általuk is alkalmazott versbeszédet igyekeztek követni és művelni. Ebben az újtó törekvésükben az Ungváron élő Kovács Vilmos is támogatta őket, akit hamarosan mentoruknak kezdtek tekinteni. Itt feltétlenül utalnunk kell a Kovács Vilmos és a Balla László közti, régebbi keletű elvi és személyes ellentétekre, sérelmekre, amelyekért egy bal felől érkező ideológiai támogatással most szintén vissza lehetett vágni. 1971. augusztus 20-án a *Kárpáti Igaz Szó*ban névtelenül jelent meg az *Elidegenedés?* című, az irodalmi megújulás és a Forrás tagjai ellen irányuló kíméletlen, marxista bírálat, amely a nyugati burzsoá társadalmakra jellemző apolitizmussal, a

szovjet rendszerrel szembeni elidegenedéssel és nacionalizmussal vádolja az alkotócsoport tagjait. Nekünk semmilyen lehetőségünk nem volt, hogy nyilvános választ adhassunk a cikkíró nemtelen támadására, ezért egy több száz aláírással támogatott *Bedvány*-nyal fordultunk a megyei pártbizottsághoz és a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztőségéhez. Bűnlajstromunk ez által mindjárt szervezkedéssel, aláírásgyűjtéssel is bővült, ráadásul '72 januárjában a *Tiszatáj* lehozta két versemet is. Így esett, hogy az ungvári egyetemen a hetedik szemesztert már nem fejezhettem be. Három hónapos gyári munka, majd két év katonaság várt rám, amely után kibeszélhetetlenül nehéz volt a költészetben újra talpra állni. Holott biztatást kaptam eleget. A kárpátaljai gyökerű Kiss Ferenc, aki Kovács Vilmos és S. Benedek András barátja volt, '73 nyarán feladott címemre egy Beregszászban keltezett üdvözlöt a következő szöveggel: „*Lászlóm, Kedves! Hárman valánk itt együtt, s nagyon hiányzol. Helyed azonban megvan nemcsak a mi eszmecserénkben, hanem az egyetemes magyar irodalomban is. Ölel: Kiss Ferenc*” S alatta még két aláírás: *Béni, Kovács Vilmos*. Az ilyen biztatások, a verseimre érkező pozitív visszajelzések segítettek további alkotói szándékomban, s mindezt megtette a tudat, hogy helyes úton járok. Bár ki tudja? Hiszen a nacionalizmus vádját mostanában, a Nyíró József újratemetése idején is megkaptam az író emlékének szentelt versem miatt, s nem is akárhonnan: ugyanabból a családból.

– *Hogyan lehetett kapcsolatot tartani a magyarországi irodalommal? Sosem gondolt arra, hogy áttelepül Magyarországra?*

– Említettem már Kiss Ferenc nevét, akinek ösztönzésére Kárpátalja iránt érdeklődő fiatal irodalomtörténészek (Varga Lajos Márton, Szokolczay Lajos) érkeztek hozzánk viszonylag korán, s bár mi ritkán juthattunk akkoriban útlevelelhez, de alakomadtán, családi kapcsolatok révén már mi is mehettünk Magyarországra. A rendszerváltást követően aztán sok minden megoldódott, így, amiről korábban álmodni sem mertünk, előbb rendkívüli, aztán rendes tagjai lettünk a Magyar Írószövetségnek, s fokozatosan kialakultak a folyóiratokkal, különböző műhelyekkel való kapcsolataink. Áttelepülésem kérdése a korábbi évtizedekben fel sem merült, most pedig, hogy magyar állampolgárok lettünk, szükségtelessé is vált. Van Nyíregyházán egy kis lakásunk, hogy gyermekeinknek, unokáinknak lakcíme legyen, de ténylegesen Mezőváriban és Beregszászban élünk mindannyian.

– *Fiatal korában rengeteg kárpátaljai népballadát is gyűjtött és rendszerezett. Ráadásul nemcsak magyart, hanem ruszint is gyűjtött és fordított – pedig ők akkor sem voltak egy hivatalosan elismert nemzetiség.*

– 1970-ben a Forrás Stúdióban kidolgoztunk egy tervet csak szórványadatokból ismert, amúgy teljesen feltáratlan népköltészetünk gyűjtésére. Volt köztünk, aki a Beregvidék mesei hagyományát dolgozta fel, engem viszont a népballadák különleges és izgalmas világa ejtett rabul. Ekkortájt még hiányoztak a regionális gyűjtések, sem Ág Tibort, sem Kallós Zoltánt nem ismertem, ennél fogva a rendszerezéssel is nehezen jutottam előre. De nem is ez volt az elsődleges cél, hanem falvaink feljárása, a balladaanyag mind teljesebbé tétele. Az évek múltával, amint családi és munkahelyi körülményeim lehetővé tették, a '80-as évek közepén, most azonban egy kárpátaljai népballada-kötet létrehozásának szándékával újrakezdtem a gyűjtést. A válogatott és szerkesztett, hetven népballadatípust és kétszer annyi változatot tartalmazó, dallamokkal és zenei jegyzetekkel is ellátott anyag az ungvári Intermix Kiadónál látott napvilágot 1992-ben. Újabb kiadása '96-ban jött ki, s népdalokkal is bővítve 2011-ben jelent meg ismét. Már a rendszerezés idején felfigyeltem népballadáinknak a kárpátaljai ruszin (a kijevi álláspont szerint hivatalosan még mindig ukrán!) népballadákkal való párhuzamaira, s ezt a rokonságot további kutatásra érdemesnek találtam. Egy PhD-értekezésben 23 szövegtípust sikerült azonosítanom, ami sokat árul el arról, hogy népeink nemcsak gazdaságilag, de a kulturális kapcsolataik terén is békésen és tartalmasan éltek egymás szomszédságában. Ruszin, illetve ukrán népballadákat én nem gyűjtöttem, viszont a meglévő gyűjteményekből a legnépszerűbb típusok legszebb változatait, nagyjából hetven balladát átültettem magyarra, hogy a szakemberek számára is elérhetőbb legyen.

– *A közéletben sem maradt tétlen. Részt vett a kárpátaljai magyarok polgárjogi mozgalmában, beadványokban rendszerezték és küldték el a szovjet kommunista pártnak a kárpátaljai magyarság kulturális és politikai helyzetének megoldásra váró kérdéseit. Később a KMKSZ alapító tagja lett. Kisebbségben élő költőnek túl nagy fényűzés az elefántcsonttorony?*

– Közéleti tevékenységem a fentebb már említett *Beadvány* szövegezése és terjesztése, valamint aláírásainak gyűjtése idején kezdődött. A verseimért kapott bírálatnak és az egyetemről való kizárásomnak, a büntetésként rám kényszerített katonaságomnak hamar híre ment nemcsak Kárpátalján, de Magyarországon is. Így a rendszerváltozás, a társadalmi forrongások közleledtével, ellenzéki múltamra mutogatva az emberek egyenesen elvárták tőlem, hogy részt vegyek érdekvédelmi szervezetünk, a KMKSZ létrehozásában és munkájának további szervezésében. Tíz évet szenteltem életemből – hol a felső vezetésben, hol pedig a középszinten – ennek a mozgalomnak, s

közben majdhogynem kiszorultam az irodalom színteréről. Amikor aztán azt tapasztaltam, hogy nálam alkalmasabb ember jelentkezett a helyemre, szó és harag nélkül felálltam, ám ma sem tartom értelmetlenül elpazaroltnak azt a tíz szavandót. A kárpátaljai magyar lakosság ma szervezettnek mondható, s az elmúlt évek értelmetlen vitái után politikai értelemben is egységesen gondolkodik jövője felől. A kisebbségben élő költőről viszont azt mondhatom, hogy az a helyes, ha együtt lélegzik népével, s amit ír, azzal esztétikai élményt, örömet, szükség esetén pedig vigaszt tud adni, hiszen a költészetben minden lehetséges élethelyzetre meg lehet találni a megfelelő verset. Ha valamely kollégának éppen olyan ándungja támad, hogy elzárkózik a közösségi gondok elől, tegye, ám ez esetben babitsi tehetséggel és tudással bírjon, elefántcsonttoronyában „*hadd írjon szépet s jót*” anyanyelve javára, s ha nem is azonnal, ha nem is bevallottan, de idővel mégiscsak kompenzálhatja azt a közösséget, amelyik kinevelte magából.

– *A tavalyi Zrinyi Emlékév irodalmi pályázatán díjazták a Szellembe-széd című versét. A versben szóló Zrinyi arra figyelmezteti a 450 évvel későbbi utódait, hogy: új áfiummal, kolduló haddal vonul fel a szultán. A hasonló időszzerű nemzeti sorskérdésekről is szóló versekből kevés van már a kortárs magyar irodalomban. Sokan azt mondják hogy a közösségi gondokat hordozó költészet ideje lejárt. Vagy mégsem?*

– A valamirevaló költő mindig is a közösség szószólója volt. Egyébként régóta, jó néhány évtizede mondják, mondogatják, hogy a közösség gondjait felvállaló költészet ideje lejárt. Vagy legalábbis le fog járni, ha túl sokat szajkózzák, s akkor valóban beigazolódnik, hogy nem kell a vers Magyarországon senkinek, Magyarországon már nem is olvasnak verset. De akik ezt állítják, azt is mondták már, hogy az ország népességeltartó képességeit tekintve Magyarország számára egy hat-hét milliós lakosság lenne az optimális. Meg azt is mondják – az előbbi állítás erősítésére is –, hogy a nőt nem szabad az abortuszra való jogától megfosztani. S ők hirdetik a melegek házasságkötésre, majd gyermekek örökbefogadására való jogát is, ők zsúfolnák tele az országot migránsokkal, ők fütyülik szét nemzeti ünnepünket, s ők hangoskodnak az olimpia rendezése ellen, mert Magyarország csak ne akarjon nagyobbak látszani! Ugyan már! Ne higgyünk nekik!

– *A Változatok a halotti beszédre című versét ha összevetjük a Máraiéval, döbbenetes, hogy nem sok változott: kidőlt családfák, magvaszakadt nemzetségek rémképe és egyre pokolibb látomások gyötrik a költőt. Csak papírlapra kikapart gondolatmagzatokat szül ez a kor. Korunk hattyúdala ez vagy józan számvetés?*

– Míg Márái a távoli szórványból rögzítette a nemzet lassú felmorzsolódásának mozzanatait, én egy lassan fogyatkozó nemzettöredék szémszögéből látom szinte ugyanazokat a tüneteket. A *Változatok* itt-ott tíz éve, a 2008-as gazdasági válság idején keletkezett, amikor a megélhetés, a munkahelykeresés végett ismét megindult a falvak és kisvárosok lakossága a hosszú rubel, ahogyan a Szovjetunióban mondták, korszerűbben szólva pedig a dollár után. Ezzel bekövetkezett a családok kényszerű, még ideiglenesnek mondható fel-lazulása, s jobbik esetben a családtagok is elindultak a kenyérkereső nyomában. Ám az olyan családok, amelyek valamikor a mezőgazdaság, az ipar és a honvédelem számára is tudtak elegendő embert állítani, már régóta kikoptak a forgalomból. Honnan fogunk hát feltölteni? A magyar kormány már rájött, hogy jelentős anyagi támogatás nélkül nagyon hamar elfogyhat a nemzet, ezért intézkedett a legégetőbb demográfiai kérdésekben. S bár tudjuk, hogy nem vagyunk albánok, reménykedjünk mégis, hogy megmaradunk még az-zal a számítással is, hogy a nemzet élettere a jövőben jelentős mértékben szűkülni fog. Mert oda jutunk ismét, hogy más, rátermettebb népek írják majd életünk krónikáját. Ennyi tépelődés után, ilyen jövőkép előtt ne csodálkozzunk azon, ha az alkotó ember is a pusztulást kénytelen vizionálni. Pedig ez a vers annak idején a józan számvetés, a figyelemfelkeltés szándékával íródott, hogy a Fekete Gyula bátyánk által már fél évszázada sürgetett nemzetmentő intézkedések elodázhatatlanságára emlékeztessen.

S végül hadd idézzem emlékezetből néhai Görömbei András professzort, aki a *Változatokat* a magyar költészet vonatkozó hagyományába helyezhetőnek tartotta, és az új magyar *Halotti beszédnek* minősítette. Ezzel én örömmel értek egyet, de egyetértésem ne tévesszen meg senkit, az csak az esztétikának szól. Nem készülök még sem a magam, sem pedig népem temetésére: sokkal inkább keresztelőre, életre, s erre hívom fel minden felelősen gondolkodó embertársamat.

DUPKA GYÖRGY

MAGYAR IRODALMI ÉLET ÉS ÍRÁSBELISÉG KÁRPÁTALJÁN

KULTÚRTÖRTÉNETI VÁZLAT

7. A STAGNÁLÁS ÉVEI

7. 1. A TERÜLETI JÓZSEF ATTILA IRODALMI STÚDIÓ (1971–1981)

A „brezsnyevi személytelenség kultusza” idején irodalmi életünk a stagnálás éveit élte át. M. Takács Lajos irodalomtörténész „Az 1971-ben kieroszakolt rossz kezdet”-ként értékelte a Balla László által 1971. május 22-én Ungváron alapított József Attila Irodalmi Stúdió indulását, amely a Kárpáti Igaz Szó című napilap keretében, illetve szerkesztőbizottsága szigorú felügyeletével működött. A lap főszerkesztője kezdetben a Forrás Stúdió aktívabb tagjainak, így Vári Fábíán Lászlónak is meghívót küldött: „Május 9-én – Benedek András kivételével – a Kárpáti Igaz Szó fejléces meghívóját kézbesítette számunkra a posta – ma is őrzöm! –, mely által 1971. május 22-re meghirdették a József Attila Stúdió alakuló ülését. A szíves invitálást a Forrás tucatnyi tagságából mindössze négyen (Benedek, Fábíán, Fodor, Zselicki) utasítottuk vissza, így az ellencsoport létrejött, s hamarosan olvashattuk előre beharangozott közleményeiket.”¹

Tóth István 1998-ban megírt cikkében a stúdió kezdeti tevékenységét utólag keményen elmarasztaló bírálattal sújtja: szerinte a Balla által irányított csoportosulás „közutálattól övezett” volt, tagjai „szürkék, agitatívak és unalmasak.”²

A kör teljes neve: Területi József Attila Irodalmi Stúdió, amelynek tárogatói közt Balla Lászlót, Sütő Kálmánt, Csengeri Dezsőt, Szalai Borbálát, Gortvay Erzsébetet és Szenes Lászlót nevezte meg. A stúdió vezetését a megyei pártlap felelős titkárára, Márkus Csabára (elnök) és a művelődési rovat vezetőjére, Erdélyi Gáborra (felelős titkár) bízták.

Mint fő alapító, Balla László a „hatalom elveszített bizalmának visszaszerzése érdekében” igyekezett teljes mértékben elfogadtatni a többi alapító taggal

és védnökökkel a pártsajtó megszabta kereteket, az ideológiai elvárások korlátait. Csakis hazafias, szovjet típusú versek közlését helyezték előtérbe. A megkövetelt vonalasság kísértetiesen hasonlított az '50-es évek elején kialakult sematizmus korszakára. A különbség a kettő között csupán annyi volt, hogy az akkori tollforgatók primitívségéhez viszonyítva a mostani alkotók íráskultúrája, alap tudása egy-két szinttel magasabb volt. Mégis, mi volt a közös motívum? A szovjetizált témák: barátság, Iljics és a párt, munka és munkások, május és október, vidám élet, daloló ifjúság stb. A csoportba verbuvált tollforgatókból a béke, az emberiség, a jövő kérdéseit boncolgató lírikusokat akartak kinevelni.

A Forrás-gárda Balla László által megfűrt versantológiája (*Szilaj nádparipán*) helyett az általa javasolt antológiába a József Attila Irodalmi Stúdióba átpártolt és új alapító tagok főleg vonalas verseit válogatta be. Az 1972-ben megjelent *A várakozás legszebb reggelén* című kiadvány szerzői: Füzesi Magda 20 éves, Balogh Balázs 31, Ferenczi Tihamér 31, Balogh Miklós 38, Kecskés Béla 31 éves. Egressy György szerkesztő a fülszövegben kiemeli: „*Ezt a kötetet a benne szereplő öt fiatal kárpátontúli magyar költő a Szovjetunió megalakulása 50. évfordulójának ajánlja.*” A születési évszámokból is látható, erős csúsztatás történt, a fiatal jelző csupán Füzesi Magdára illik, a többiek harmincan felüliek. Ez is azt a feltevésünket igazolja, hogy sebtében állították össze, hiszen a Balla László által létrejött stúdióban több közölhetőségi szintet megütő fiatal költő nem volt.

Néhány kiragadott sor az úgynevezett vonalas versekből:

A kötetet Balogh Balázs *Barátság* című verse nyitja: „*Tagadhatatlan bizonyosság: / a tiéd marad ez az ország.*”

„*Nincs hamis aranyglória / boltozatos homlokán. / Iljics. Csak így, egy szóval nevezem, / mint nagyapámat hívnák az öregek.* (Füzesi: *Iljics*, 9. o.)

„*Munkával munkálom a jelent / és a Jövőben senki előtt / nem sütöm majd le a szememet.* (Balogh Balázs: *Meséktől távolodva*, 21. o.)

„*Tudom, nehéz egy nap annak, / kire, / mint kohók csapolt vasa, / olvadt, folyékony forróság ömlik.*” (Ferenczi: *Munkások*, 33. o.)

„*Több éve már; hogy kipróbált barátság / siker, kudarc – mert beüthet balul! – / kapcsolja egybe Fegyát, Lászlót, Hodzsát, / már biztos elválaszthatatlanul.*” (Balogh Miklós: *Több éve már*, 51. o.)

„*Nézd, versekbe feledkezett arcok. / Erős jelei a jövőnek.*” (Kecskés Béla: *Út*, 75. o.)

Öt év leforgása alatt a szerkesztőség irányításával kialakult alkotóműhely mintegy 30 tagot számlált, zömük még nem rendelkezett kötetel. Csupán a

Kárpáti Igaz Szó *Lendület* című rovatában jutottak publikációs lehetőséghez, azonban írásaik elbírálásánál, közlésénél a Balla László által beígért és megvalósított hivatalos kurzus-vonalhoz igazodó politikai napilap szempontjai érvényesülnek.

1977-ben az Ukrajnai Írószövetség megyei tagozata magyar munkacsoportjának javaslatára *Szivárványszínen* címmel ifjúsági almanach jelent meg.³ Összeállítója Márkus Csaba volt. Gortvay Erzsébet irodalomtörténész a gyűjteményhez írt előszóban kiemelte, hogy az itt közölt írásokból a „szocialista világ képe bontakozik ki”, majd hozzátette, hogy a kötetben szereplő tollforgatók „*közös kötetüket a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulójának szentelik.*”

A Balla-Márkus-Erdélyi vezette József Attila Irodalmi Stúdió öt év után, 1982-ben fórumteremtési szándékkal kiadta a harmadik antológiát *Lendület* címmel, amely szigorúan a brezsnyevi-szuszlovi irodalompolitika jegyében született írásokat tartalmazta. Ebben a gyűjteményben is jobbra a fentebb megnevezettek szerepeltek. Görömbei András „ünneplőbe öltözött” költőknek nevezte őket. Ezt a józsefatilások nevében Balla D. Károly is beismerte: „*Mindnyájan megírtuk a magunk Lenin-versét, békeversét, puffogtak frázisaink, sugároztunk az optimizmustól. Ha borúsabb, ne adj isten, pesszimista verset akartunk publikálni, mellé tettünk két harsányat, talán így elmegy. Aztán a két harsány megjelent, a borús kimaradt... Jöttek a nyolcvanas évek, egyetlen nagy tapstól zengett az ország.*”⁴

A „magyarul alkotó kárpátontúli írók” és a „kárpát-ukrajnai magyar irodalom”⁵ eme korszakát „Kárpátontúl Szovjet-Ukrajnával történt újraegyesülésének 40. évfordulója alkalmából” a *Sugaras utakon. A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom antológiája (1945–1985)* című reprezentatív (21–22 íves) antológia zárta le, amely a szovjet korszakbeli kárpátaljai magyar írástudók válogatott verses és prózai munkáit tartalmazta.⁶ Az antológia szerkesztőbizottsága: Petro Lizanec (elnök), Balla László, Nájpváer Kamil, Rotman Miklós, Szalai Borbála. Megjelenését az ungvári egyetem filológiai karának magyar tanszéke javasolta. Összeállítói: Petro Lizanec (általános rész, életrajzok, bibliográfiai adatok), Gortvay Erzsébet (költészet, elemző tanulmányok), Vaszócsik Vera (próza, elemző tanulmányok). Bevezetőt „*Összertartó családban*” címmel Mikola Szemenyuk, a területi pártbizottság titkára írt.

A három szerző által jegyzett utószó-tanulmány alábbi sorai sokakban megdöbbenést váltottak ki azzal az állítással, miszerint „*A Szovjetunióban megszűnt a magyar nemzetiségű író, költő és közönség úgynevezett kisebbségi*

helyzete. Ez a polgári demokráciából származó kategória egyes irodalomkritikusok rólunk szóló munkáiban elő-előbukkan ma is. Szerencsére azonban már csak igénytelen szóhasználat, vagy a marxista metodológiai szempontok mellőzésének a bizonyítéka. A valóságban, amelyet e terület új irodalma tükröz, már nem található. Helyét elfoglalta a nagy közösséghez, a szovjet néphez tartozás felemelő tudata...’’⁷

Ebből az utószó-tanulmányból kiemelendő Vaszőcsik Vera hamis és hiteltelen, a rágalom szintjére süllyedt ítélete Kovács Vilmos *Holnap is élünk* című regényéről; szerinte a szerző „*torzító képet fest Kárpátontúl társadalmának életéről, mindennapjairól, a felszabadulás utáni első évtizedben...*”

Visszaemlékezésében Balla László erre a gyűjteményre is kitért, közölte, hogy az antológia kiadása az ő kezdeményezése volt, amelyet a megyei pártbizottság is támogatott, és ezt a feladatot a magyar tanszéknek osztották le. Eredetileg két különálló kiadványban gondolkodott: irodalomtörténeti tanulmánykötet és reprezentatív antológia kárpátaljai magyar írók műveiből. Végül az ajánlatát összevonták. Mint írta: „*Akkor a 22 ívnyi, valóban reprezentatív s irodalmunknak újfent rangot biztosító kiadványra nagyon büszkék voltunk, de néhány év múlva jött a nagy változások kora, és a szocialista realizmus követelményeinek legalább főbb vonalakban való szem előtt tartásával készült könyvön egykettőre túllépett az idő.*”⁸

8. ÖSSZEFOGÁS IRODALMUNK „FELNÖTTÉ VÁLÁSÁÉRT”

8. 1. A JÓZSEF ATTILA IRODALMI STÚDIÓ:

AZ ELMOZDULÁS, A LENDÜLET ÉVEI (1981–1987)

A József Attila Irodalmi Stúdiót 1981. december 20-tól háromtagú elnökség irányította: Balla D. Károly, Dupka György és Horváth Sándor. „Az elnökség munkáját vezetőség segítette, amelynek tagjai – az említetteken kívül – Debreceni Mihály, Finta Éva és Füzesi Magda.”⁹ A stúdió 1986-os szórólapján 35 tag nevét nyomtatták ki.¹⁰

A békés úton megoldott vezetőség- és generációváltásnak az lett a nagy hozadéka, hogy a lefolytatott elvi viták eredményeképpen ez a csapat bátran átértékelte és nem folytatta Balla László és vaskalapos nemzedéktársainak a szovjet modellre épített irodalompolitikáját, amelynek következtében a stúdiót sikerült fokozatosan kivezetni a tízéves stagnálásból, megva-

lósítani kitörését a bolsevista irodalom-felfogás „babiloni fogságából,” központi célként felvállalni a minőségi irodalmi élet megteremtését. Az összkép jelentős eleme az is, hogy a „Kovács Vilmos-i végrendelet” értelmében sikerült a Józsefattilások és a Forrás-stúdiósok közti ellentét felszámolása, a további együttműködés alapfeltételeinek biztosítása, hogy a képzett szellemi erők összefogásával, a magyar nemzeti hagyományokból merítkezve betagozódhassunk az egyetemes magyar irodalomba.

Balla D. Károly – aki apja, Balla László szellemi-elvi nyomvonaláról letérve – ebben az időszakban csapat-vezéreként merőben más irodalompolitikát hirdetett és valósított meg, utólagos stúdió-értékelése szerint „...a Józsefattilások tevékenysége új lendületet kapott, s a 25–30 fiatal irodalmárból álló műhely néhány év alatt a vidék kulturális életének meghatározó erejévé vált. (...) A Józsefattilások a 81-es átszerveződéstől kezdődően célul tűzték ki a Forrás Stúdió¹¹ részben vagy teljesen elhallgatott tagjainak megszólaltatását, bevonását a szervezet munkájába. Ez az érintettek érthető és hosszabb-rövidebb ideig tartó idegenkedése után sikerült is. Elmondható, hogy az akkor már több mint egy évtizedes megosztottság, a kárpátjai magyar irodalom Balla László és Kovács Vilmos ellentétére visszanyúló polarizáltsága a nyolcvanas évek második felére nagyrészt megszűnt és a Lendületben együtt publikáltak a Forrás és a József Attila Stúdió meghatározó egyéniségei.”¹²

Az 1971–1981 közti évekhez viszonyítva a Józsefattilások publikációs lehetőségei mennyiségileg és minőségileg is javultak. A korábbi, de a vezetőségváltás után formailag és tartalmilag is felújított fórumuk a 38 000 példányszámú *Kárpáti Igaz Szó*ba betördelt, kiállózó, összefűzhető *Lendület* című irodalmi oldal Balla László ötlete eredményeként megmaradt. A sajátos fórum címe azonos Sáfáry László 1931-ben megjelent kötetének címével; ily módon is kifejeztük azonosulásunkat a két világháború közti irodalmi életünk legtehetségesebb költőjével, akinek szellemi hagyatékát nyíltan felvállaltuk.

A lap vezetősége a *Kárpáti Igaz Szó* 1987-es évfolyamának lezárása után megszüntette a *Lendület*et. Ma is érdekes a *Lendület-bibliográfiát* (1982–1987) megvizsgálni, kik voltak a szerzői¹³, milyen műfajt képviseltek stb.

Az említett *Lendület*-rovaon kívül a „a folyóirat-funkciókat pótolni igyekvő” *Kárpáti Igaz Szó* önálló versesköteteknek is helyet adott: a laptestbe tördelve, kivágható és összefűzhető formában 15 kis költői válogatás jelent meg 1979–1986 között (38 ezres példányszámban!). A József Attila Irodalmi Stúdió Könyvtára sorozatban megjelent, egyenként 25 oldalas, borítóval, előszóval ellátott verses füzetek: Horváth Gyula: *Pólusok*. Előszó: Balla László, 1979;

Ferenczi Tihámér: *Szívem volt már minden*. Előszó: Keresztyén Balázs, 1979.; Finta Éva: *Vállalkozás az örömrre*. Előszó: Horváth Anna, 1979; Dupka György: *Ikarusz éneke*. Előszó: Gortvay Erzsébet, 1979; Balogh Miklós: *A mindenség tenyerén*. Előszó: Györke László, 1980.; Imre Sándor: *Menetrend nélkül*. Előszó: Gortvay Erzsébet, 1980; Horváth Sándor: *Itt és most*. Előszó: Erdélyi Gábor, 1981; Demjén Miklós: *Hív a távol*. Előszó: Balla D. Károly, 1982; Füzesi Magda: *Egy ember a tömegből*. Előszó: Horváth Katalin, 1983; Nagy Zoltán Mihály: *Dolgok igézetében*. Előszó: Balla D. Károly, 1983; Kőszeghy Elemér: *Teremtő titkok*. Előszó: Balla D. Károly, 1984; Tárczy Andor: *Ölkező évszakok*. Előszó: Horváth Sándor, 1985; Balla Teréz: *Így jöttem*. Előszó: Horváth Katalin, 1985; Fodor Géza: *Széltükör*. Előszó: Skrobinec Jurij, 1986; *Megtart a szó, segít az ének*. Tizenöt költő 15 verse. Gyűjtemény a József Attila Irodalmi Stúdió fennállásának 15. évfordulója alkalmából.

A *Lendület* publikációinak sokasága változó minőségű volt. Még előfordult, de egyre ritkábban egy-egy szovjet ünnephez kötelezően elvárt béke- vagy Lenin-vers, ezzel az összeállítók „megadták a császárnak, ami a császáré”. Balla D. Károly az általa összeállított bibliográfiai jegyzékhez fűzött írásában arról is szólt, hogy olyan versek és novellák jelentek meg akkor, „amelyek ma is szerzőjük legjobb művei közé tartoznak, bekerültek a későbbi antológiákba, az egyéni kötetekbe, többször publikálták Magyarországon, lefordították más nyelvekre, elemzések születtek róluk.”¹⁴

A pozitívumok között említhető még, hogy a stúdió egyfajta magyarságintézménnyé nőtte ki magát, berkeiben pezsgő irodalmi, művészeti élet zajlott. A magyarlakta településeken, tanítézetekben egymást érték az író-olvasó találkozók, felolvasó körutak, irodalmi matinék, zenei műsorok, egyéni és csoportos képzőművészeti kiállítások. Ekkor jelentkeztek az Ivaskovics-testvérek (József, István, Attila), akik létrehozták az Ivaskovics-triót, megzenésítették és előadták a józsefattilások verseit, és akik 1987-től a vidékünk költőinek költeményeit is megzenésítő, illetve a Magyar Rádióban is megszólaló Dinnyés József daltulajdonostól segítő biztatást kaptak.¹⁵ Tinódi Lantos Sebestyén gitáros utódja először Vári Fábíán László, Fodor Géza, Kovács Vilmos, Dupka György, Balla D. Károly és Füzesi Magda verseit szólaltatta meg. Állandósult a kapcsolat a magyarországi és határon túli irodalmi műhelyekkel Nyíregyházától Budapestig, Miskolctól Békéscsabáig, Kassától Pozsonyig, Aradtól Kolozsvárig. Egyre gyakoribbá váltak a kinti irodalmi publikációk. Mindezek által az ungvári irodalmi műhely „kisebbség-szervező erővé kezdett válni.”

A *Kárpáti Kalendárium* szerkesztői hosszú szünet után (1973-ban leállították az irodalmi mellékleteket, csoportos versrovatokat), 1979–1987 között külön rovatot, majd *Fórum* címmel egy ívnyi csatolt mellékletet nyitottak a józsefatilások közleményeinek. A jelzett időszakban kiemelkedő eseménynek számított, hogy a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztősége a fentebb említett antológiákon és almanachokon kívül három verseskötetet (Balla D. Károly¹⁶, Füzesi Magda¹⁷, Finta Éva¹⁸) és egy szociográfiai riportot (Dupka György–Horváth Sándor szerzőpáros¹⁹) jelentetett meg egyenként másfél-hét ív terjedelemben, 1000-tól 5000-ig terjedő példányszámban.

8. 2. A József Attila Alkotóközösség, 1988

Néhány hónapos előkészület, egyeztetés után a Felvidéken egy kárpátaljai írókból álló előadó körúton és az ottani magyar alkotók körében szerzett tapasztalatok birtokában 1988. január 30-án alakult meg Ungváron a József Attila Alkotóközösség, amely jelentősen túllépett az irodalmi kör keretein. Az újabb változáson átesett szervezeten belül megszűntek a műhely műfaji és nemzedéki korlátai, kiszélesedett tevékenységi köre. A közösség célja a kárpátaljai magyar alkotók – írók, költők, festőművészek, szobrászok, zenészek, néprajzosok, történészek, fotóművészek, természettudományi szakemberek, orvosok stb. – tevékenységének összefogása, a magyar szellemi élet – ezen belül különösen az irodalom – fellendítése, a magyar anyanyelv megőrzése és ápolása volt.

A szervezők és alapítók – Árpa István, Bagu Balázs, Balla D. Károly, Balla László, Balla Teréz, Balog Géza, Balogh Balázs, Balogh Béla, Barta Zoltán, Bartha Gusztáv, Barát Mihály, Behun János, Boldog János, Boniszlavszky Tibor, Bulecza Rozália, Bundovics Judit, Dalmay Árpád, Debreceni Mihály, Dupka György, Erdélyi Tibor, Fedák László, Ferenczy Imre, Finta Éva, Fodor Géza, Fülöp Tekla, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Imre Sándor, Jánki Endre, Kádas Katalin, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Keisz Gellért, Kőszeghy Elemér, Lusztig Károly, Magyar Éva, Móricz Kálmán, Matl Péter, Nagy Zoltán Mihály, Penckőfer János, Penckőferné Punykó Mária, Skrobinec Jurij, Somi Nagy Zoltán, Szöllősy Tibor, Tar Béla, Tártsy Andor, Tóth Károly, Tóth Lajos, Váradi-Sternberg János, Vári Fábrián László, Zselicki József – rövid távon a magyarság „jogaiért küzdő és érdekédelmét ellátó „CSEMADOK-szerű”²⁰ szervezet megvalósításában is gondolkodtak.

A kilenctagú Választmány tagja volt Balla D. Károly, Balla László, Dalmay Árpád, Dupka György, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Vári Fábián László; az Elnökség három tagból állt: Balla D. Károly (elnök), Dupka György (alelnök), Horváth Sándor (alelnök).

Az Alkotóközösség fóruma 1988–1990 között a *Kárpáti Igaz Szóban*²¹ havonta egy alkalommal nyolc oldalon megjelenő *Új Hajtás* című kulturális melléklet lett, amely egyesítette magában az 1997-ben megszűnt *Neon* című művelődési magazint és a *Lendület* című irodalmi oldalt. Első száma 1987. december 13-án jelent meg. A három és fél évfolyamot megélt irodalmi melléklet szerkesztői, összeállítói józsefattilások voltak: Balla D. Károly, majd Horváth Sándor. Az idősebb nemzedéket szerkesztőként Lusztig Károly képviselte.

Az *Új Hajtás*ban is nyomon követhető az alkotóközösség pezsgő irodalmi élete, mert számos író-olvasó találkozóról, a szerzők felolvasó estjeiről és előadó körútjairól is beszámoltak a lap tudósítói. Az ungvári, beregszászi rendezvényeken gyakran fellépett Dinnyés József magyarországi vendégművész, akivel többször együtt muzsikált, énekelt az ungvári Ivaskovics József zeneszerző Impulzus²² (ismertebb nevén: Ivaskovics-trió) verséneklő együttese. A józsefattilások kapcsolatba léptek az Ukrajnai Írószövetség területi tagozata keretében megalakult, és az ukrán/ruszin irodalmárokat tömörítő Területi Fiatal Írók Körével, a magyar alkotó fiatalokat a vezetőségben e sorok írója képviselte. Közös akciókat bonyolítottak le a beregszászi Illyés Gyula Irodalmi Klub (elnöke: Dalmay Árpád) tagjaival, például a Petőfi-emléktábla avatását az egykori Oroszlán Szálló falán. Emlékezetes a klub által alapított díj 1988-as átadó ünnepsége, ahol többek között az alkotóközösség választmányi tagja, Vári Fábián László költő kapott Győry Dezső-érmet. A rendezvények sorából kiemelkedett az 1988. március 17-én a Magyar Népköztársaság kijevei főkonzulátusán rendezett közös magyar–ukrán irodalmi est. Páldi András főkonzul meghívásának köszönhetően vidékünket 18 tagú küldöttség képviselte. A határon átnyúló irodalmi kapcsolatokat erősítette a Vásárosnaményban a *Beregi Napok* március végi megrendezése Balla D. Károly, Vári Fábián László, Füzesi Magda, Nagy Zoltán Mihály, Dalmay Árpád közreműködésével. Majd Hatvanban az Ady Endre Könyvtár első öt kárpátaljai íróvendége volt Balla D. Károly, Dupka György, Debreceni Mihály, Fülöp Tekla és Kovács Elemér. Budapesten, a Kőbányai Sörgyárban az Illyés Gyula emlékének szentelt, a Magyar Rádióban is sugárzott esten részt vett Balla D. Károly, Dalmay

Árpád, Vári Fábián László, Ortutay Zsuzsa és Ivan Petrovics. Ennek a rendezvénynek és írói kezdeményezésnek legfontosabb hozadékaként 1989. október 14-én Dalmay Árpád, az Illyés Klub elnökének szervezésében, a Kőbányai Sörgyár támogatásával lehetővé vált Illyés Gyula mellszobrának felállítása Beregszászban; az avatóünnepségen Szűrös Mátyás, a Magyar Népköztársaság országgyűlésének akkori elnöke is részt vett. Az alkotóközösség KMKSZ-tagjai közreműködtek az ungvári Petőfi-szobor felállításában is, amelynek avatásán jelen volt Leonyid Krvacsik, az ukrán parlament elnöke és Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság Elnöke.

A Duna-Tisza Közi Írócsoport és a Katona József Társaság vendégeként egy hetet Kecskeméten töltött az alkotóközösség négy tagja: Balla D. Károly, Finta Éva, Horváth Sándor, Vári Fábián László.

Dupka György és Horváth Sándor személyében a közösség képviseltette magát a magyarországi Dudaron megrendezett első Nemzetközi Falukutató Táborban, és a határon túli író-társakkal együtt részt vettek a budapesti Hősök terére szervezett, a romániai falurombolási terv elleni tiltakozó megmozdulásban. A magyar–magyar szolidaritás jegyében az alkotóközösségen belül alakult „szervező bizottság tagjai” – Balla D. Károly, Dalmay Árpád, Dupka György, Fodó Sándor – 1988 nyarán táviratot küldtek a Kreml vezetőinek is, hogy tegyenek meg minden lehetőt az emberiség történetében példa nélkül álló esztelenység elhárítása végett.²³ A Magyarok Világszövetsége (MVSZ) budapesti jubileumi elnöki ülésére 1988 szeptemberében a külföldön élő magyarok meghívott küldöttei közt Kárpátaljáról Balla László és Dupka György volt jelen. Az alkotóközösség tagjainak egy csoportja (Balla D. Károly, Kovács Elemér, Horváth Sándor, Tóth Lajos, Dupka György) író-olvasó találkozókra vett részt a Felvidék magyarlakta városaiban. Ugyanakkor Kárpátalján járt a budapesti Új Idők Kft. szerkesztőbizottságának néhány tagja: Végh Antal, Szakonyi Károly, Hernádi Gyula, Gyurkovics Tibor, Csukás István, Molnár Zsolt.

Az *Új hajítás*ban publikáló szerzők döntő többsége már a *Lendület*ben is szerepelt. Az *Új Hajítás* 1988–1990-es évfolyamainak szépirodalmi közleményeihez kapcsolódó szerzők névsorából²⁴ többek között a folytonosság is kiolvasható, és az is, ki mikor kezdett el publikálni.

Az *Új Hajítás* utolsó száma 1990. május 20-án jelent meg. A *Kárpáti Igaz Szó* sokáig irodalmi rovat nélkül maradt, majd új irodalmi összeállítás-sorozatot indítottak *Vallani kell* címmel, de néhány közlemény után ez is megszűnt.

Ezt követően a kettévált lapnak – „fekete” *Kárpáti Igaz Szó*, „zöld” *Az igazi Kárpáti Igaz Szó* – nem volt irodalmi, művelődési oldala. Később *Az igazi Kárpáti Igaz Szó* beindította *Élet-Jel* című különálló irodalmi mellékletét, amelynek megjelenését néhány év után anyagi okok miatt felfüggesztették.

8. 3. A JÓZSEFATTILÁSOK KIADVÁNYAI A KÁRPÁTI KIADÓNÁL

1987–1993 között a József Attila Alkotóközösség néhány tagjának a Kárpáti Kiadóhoz benyújtott kézírata közül több is nyomdafestéket látott: Balla D. Károly: *Valahol tűz van (1988)*²⁵, Nagy Zoltán Mihály: *Fehér Eper (1988)*²⁶, Balla László: *Sosemvolt repülések emléke (1989)*²⁷ című prózagyűjteménye; Balogh Balázs *Üzenet (1989)*²⁸, ikerkötetben Dupka György: *Tavasza születtem és Kőszeghy Elemér: Változom (1990)*²⁹, Balla D. Károly: *Sorsomhoz szegezve (1990)*³⁰, ikerkötetben Ferenczi Tihamér: *Férfiidő, Nagy Zoltán Mihály: Pírban, perben (1990)*³¹, Vári Fábrián László: *Széphistóriák (1991)*³² című versgyűjteménye, továbbá Dupka György–Horváth Sándor–Móricz Kálmán: *Sorsközösség (1990)*³³ című könyve, Punyó Mária: *A hétországi király (1993)*³⁴ című mesegyűjteménye.

Ezenkívül újrakiadásban 1989-1990 közt M. Takács Lajos által az eredeti kézzel egybevetve megjelent Kovács Vilmos *Holnap is élünk*³⁵ című regénye.

A józsefattilások novellát és értekező prózát, közösségre ható költészetit, szociográfiai jellegű, folklorisztikai, helytörténeti és irodalomtörténeti műveket tartalmazó kiadványait a kibontakozásnak indult irodalmi élet biztató jeleiként értékelték, amely felnőtt olvasóvá neveli egyre táguló köreit.

A Kárpáti Kiadó gondozásában megjelenő *Kárpáti Kalendárium* 1988–1993 között minden egyes évkönyvében e sorok írójának összeállításában *Fórum* címmel 16 oldal terjedelemben válogatást közölt a József Attila Alkotóközösség tagjainak új verseiből, prózai írásaiból, grafikáiból. Voltak közöttük újraközölt szépirodalmi írások is, amelyek előbb a *Lendület*-ben, illetve az *Új Hajtásban* jelentek meg.

8. 4. AZ ÉVGYŰRŰK-SOROZAT

Évi többszöri megjelenés, majd folyóíráttá válás esélyével indítottuk útnak a Kárpáti Kiadónál 1988–1991 között a 6–9 év terjedelemben, váltakozó példányszámban megjelenő irodalmi, művészeti, társadalompolitikai kiadványt, az *Évgyűrűk*³⁶ című almanach-sorozatot, amely az *Ukrajnai Írószö-*

vetség Kárpátalja megyei szervezete magyar csoportja és a Kárpáti Kiadó gondozásában látott napvilágot. Szerkesztőbizottságának összetétele: Balla László elnök, Dupka György felelős titkár, Balla D. Károly, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Jurij Kerekes, Szalai Borbála.

A négy kiadvány szerzőinek száma 28–33 fő között volt, valamennyien a József Attila Alkotóközösség tagjai közül kerültek ki. A kiadvány a második és harmadik generáció tagjai és az újonnan jelentkező fiatalok írásait gyűjtötte egybe a következő műfajokban: vers és kispróza, műfordítás, esszé, helytörténeti tanulmány, könyvismertetés. Az első kötettel az összeállítók nem titkolt célja volt, hogy a gyűjteményben szereplőket elindítsák az „*elmélyedés, kiteljesedés felé*”, hogy „*hagyományaink és valóságunk gazdag talajából táplálkozzanak.*” A második kötet fülszövegében leszögezték, hogy erejükhez képest gondozni akarják „*nemzeti irodalmunknak még szerényen, de tisztán szóló hatodik sípját.*” Irodalmi életünk ígéretes kapcsolatfelvételének könyvelhető el 1987. december 20-a, amikor – a Móricz Zsigmond Színház meghívására – az alkotóközösség új almanachját bemutattuk Nyíregyházán. Az esemény alkalmából Antall István szerkesztő szervezésében fiatal kárpátaljai alkotók (Balla D. Károly, Dupka György, Györke László, Horváth Sándor és Vári Fábán László) először vettek részt a Magyar Rádió nyilvános felvételén.

Sajnos, az *Évgyűrűk* kezdeményezése a rendszerváltás küszöbén kialakult súlyos gazdasági helyzet miatt „*elvértett*”.

8. 5. VERGŐDŐ SZÉL: AZ ELSŐ HITELES ANTOLÓGIA

Történelmi jelentőségű mérföldkőnek tekinthető, hogy a Kárpáti Kiadó és a Magvető Könyvkiadó a közös könyvkiadási program keretében megjelentette a kárpátaljai magyar szépirodalom első magyarországi és addig legteljesebb gyűjteményét Vergődő szél (1990)³⁷ címmel, M. Takács Lajos irodalomtörténész összeállításában. Az összeállító utólag szükségesnek tartotta közölni az alábbiakat: „Antológiánk munkálatait – önszántunkból, belső indíttatásra – 1983 nyarán kezdtük el (...) Ennek a kéziratát 1988 november végén zártam le. (...) A művek s az életrajzi adatok összegyűjtésében a legfőbb segítőtársam Dupka György volt Ungváron.”³⁸ Kiemelte, hogy a könyv megjelenését erkölcsi támogatásával segítette Fodor András, az akkori Magyar Írók Szövetsége alelnöke, a bevezetőben pedig az is leszögezte, hogy az antológia „mind esztétikai, mind tematikai szempontból sokkal kedvezőbb színben mutatja a kárpát-ukrajnai magyar irodalmat, mintha annak teljességét ismerné az olvasó...”³⁹

A harminchét szerzőt⁴⁰ felsorakoztató antológia fő érdeme a tanúságtétel, miszerint irodalmunk létezik, s teljes joggal rászolgál a figyelemre, a megmérettetésre „*az egyetemes magyar kultúra mércéje szerint*”. Az utószóban biztatást olvashatunk: „*Leereszkedés nélkül, bátran foglalkozzék vele a magyarországi irodalomkritika és íróársadalom.*”⁴¹ A gyűjtemény szerzői az írást mindannyian szolgálatnak tekintették és a kisebbségi létkörülményekről tudósítottak.

Több mint húszéves késéssel, ugyancsak M. Takács Lajos összeállításában és szerkesztésében jelent meg egy újabb gyűjtemény a *Görcsoldó szél. A „kárpátontúli szovjet magyar” irodalom antológiája 1945–1991* címmel, amely 27 kárpátaljai szerző⁴² 1945 és 1991 között megjelent 120 szövegét közli (hasonmás) formában⁴³, az összeállító szerint „...*nem teljes voltában is hű képet mutatva a sztálini negyvenes–ötvenes évek irodalmi személyi kultúszáról, majd a szinte 1991-ig tovább élő „leninista” szovjet magyar művekről.*”⁴⁴ M. Takács Lajos ezzel a gyűjteménnyel kívánt tisztelni egykori barátai/küzdőtársai, Váradi-Sternberg János professzor, dr. Kozma Endre tanár, Csíki László, valamint Balla Gyula és S. Benedek András emléke előtt.

Ez a két antológia zárta le az „add meg a császárnak, ami a császáré” szólással részben jellemezhető szovjet korszakot. Egyben hitelesen mutatja be, milyen ideológiai állomásokon és sötét alagutakon haladt keresztül a magyar irodalom Kárpátalján. A két antológiából kiolvasható az is, milyen szellemi értékeket mentett át irodalmunk a képzeletbeli „szerelvényen”, amelynek végállomása a rendszerváltozás és egy újabb államfordulat lett.

8. 6. ÍRÓK A NEMZETISÉGI ÖNSZERVEZŐDÉS ÚTJÁN

A stúdiókba, körökbe⁴⁵ tömörülő értelmiség a nemzetiségi önszerveződés útjára lépve a József Attila Alkotóközösség vezetőinek kezdeményezésére 1989. február 24-én Ungváron létrehozta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget (KMKSZ).

A kárpátaljai magyarság érdekvédelmét felvállaló KMKSZ tíz tagú kezdeményező csoportjának tagja volt Balla László, Debreceni Mihály, Dupka György, Fodó Sándor, Gazda Albert, Jánki Endre, Móricz Kálmán, Turóczy István, Varga Béla, Zselicki József. A szervezet megalakulásától kezdve a kárpátaljai magyarság legfontosabb politikai szervévé és az egész területre vonatkozóan döntő, meghatározó erővé vált, amelynek első elnöke Fodó Sándor magyar filológiai szakos egyetemi tanár, polgárjogi aktivista lett.

A József Attila Alkotóközösséget 1989-ben már nem sikerült egybehívni, így megszűnését sem tudta kimondani. A „*mégis kiteljesedő, szép eredményeket teremtett*” József Attila Alkotóközösség az 1990-es évek elején de facto teljesen megszűnt. A régi „józsefattilások” némelyike az idők szorításában politikussá lett, kivándorolt vagy lemorzsolódott. Végleg lezárult egy korszak, s a kárpátaljai magyar irodalomban véget ért „*az ártatlanság kora. Most néhány évig nem a művészi felívelés, hanem az érdekcsoportok szerinti megosztottság lesz napirenden...*”⁴⁶

A KMKSZ, a magyarság egyetlen érdekvédelmi szervezete időközben politikai pártként kezdett el működni, amely művelődési munkabizottságát is megszüntette, mert a művészetek, az irodalmárok részére nem tudott megfelelő kereteket, szakmai fórumot, illetve irodalmi folyóiratot biztosítani. Ezzel a józsefattilások életében is lezárult egy korszak (kétséggkívül eseménydús, értékteremtő, nagy évtizedük az 1981–1991 közötti időszakra esett, amikor az ukrainai magyar irodalom „felnetté válásán”⁴⁷ buzgólkodtak). Penckófer János értékelése szerint „*Az államfordulat körüli időszakban valóságos kulturális lázban alkottak a szerzők. Ez az aktivitás még inkább kiteljesedett, amikor új korszak kezdődött Kárpátalja történetében azáltal, hogy Ukrajna független államává vált 1991-ben.*”⁴⁷

JEGYZETEK:

¹ Vári Fábíán László: Nem „szovjet magyarok”. A kárpátaljai magyarság polgárjogi mozgalmának kezdetei, az 1972-es Beadvány előzményei. In: Napút, XVII. Évfolyam, 6. szám, 2015. augusztus, 5.o.

² Tóth István: A hézag. In: Hatodik Síp, 1998/2., 4. o.

³ A versek szerzői: Balla D. Károly, Balogh Balázs, Balogh Jolán, Balogh Miklós, Demjén Irén, Demjén Miklós, Dupka György, Ferenczi Tihamér, Finta Éva, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kecskés Béla, Netrufál Anna, Tóth Klára, Zelikovics Katalin.

Elbeszélések, humoreszkek: Balogh Jolán, Barta Zoltán, Erdélyi Gábor, Fehér József, Kasza Rezső, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Nagy Ida, Somi Nagy Zoltán, Németh-Fennik Júlia, Szabó Béla, Behun János.

Riportok: Behun János, Márkus Csaba, Kemetty Attila.

⁴ Balla D. Károly: Kis(ebbségi) magyar skizofrénia. Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993, 49. o.

⁵ „A kárpát-ukrainai magyar irodalom” terminus egy területi és országos viszonylatban is új kulturális jelenség megnevezéseként az ’50-es évek derekán honosodott meg a közhasználatban.

⁶ Az antológia versanyagának szerzői: Balla László, Balla D. Károly, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Demjén Miklós, Dupka György, Fábíán László, Ferenczi Tihamér, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Györke Zoltán, György Dezső, Horváth Gyula, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kecskés Béla, Kovács Vilmos, Kőszeghy Elemér, Osvát Erzsébet, Sándor László, Skrobinec Jurij, Sütő Kálmán, Szalai Borbála, Tártsy Andor, Zselicki József.

Próza: Balla László, Balla D. Károly, Boldog János, Csengeri Dezső, Erdélyi Gábor, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Keresztyén Balázs, Kovács Vilmos, Lusztig Károly, Nagy Zoltán Mihály, Szenes (Kroó) László.

⁷ Petro Lizanec–Gortvay Erzsébet–Vaszócsik Vera: A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom rövid áttekintése. In: Sugaras utakon. A kárpátontúli magyar nyelvű irodalom antológiája (1945–1985). Kárpáti Kiadó, Uzshorod, 1985, 310. o.

⁸ Balla László: Szegény ember vízzel főz, 223. o.

⁹ A József Attila Irodalmi Stúdió átszervezéséről. In: Kárpáti Igaz Szó, 1981. december 20.

¹⁰ Vezetőségen kívüli tagok: Balla Teréz, Barta Zoltán, Boldog János, Bundovics Judit, Dalmay Árpád, Demjén Miklós, Fodor Géza, Fülöp Tekla, Györke László, Horváth Gyula, Imre Sándor, Ivaskovics József, Ivaskovics István, Ivaskovics Attila, Kádas Katalin, Keisz Gellért, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Kőszeghy Elemér, ifj. Kulin Zoltán, Magyar Éva, Nagy Zoltán Mihály, Orémus Kálmán, ifj. Prófusz József, Skotnyár József, Somi Nagy Zoltán, Tar Béla, Tárczy Andor, Vári Fábíán László.

¹¹ 1981 végén Balla D. Károly a józsefatiilások nevében „békekötést” és együttműködést ajánl levéllel kereste fel Vári Fábíán Lászlót is, aki többek között erről ír alábbi tanulmányában, és részleteket közöl az említett levélből: Az Együtt című folyóirat indulása (1966) és a Forrás nemzedéke. S. Benedek András emlékének. In: Együtt, 2013/5. sz., 55-56. o.

¹² Balla D. Károly: A Lendület évei. Galéria-Ecriture, Ungvár–Budapest, 1994, 6. o.

¹³ A versenyag, a műfordítások és megzenésített versek szerzői: Balla D. Károly, Balla Teréz, Balogh Balázs, Bartha Gusztáv, Barta Zoltán, Bazsan Mikola, Bernáth Csaba, Berniczky Éva, Czabán Samu, Csorbaj Galina, Demjén Miklós, Dalmay Árpád, Dupka György, Ferenczi Tihámér, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, György Ferenc, Hánka Ilona, Horváth Gyula, Horváth Sándor, Imre Sándor, Jánki Endre, Kádas Katalin, Kecskés Béla, Kegyes Ilona, Keresztyén Balázs, Kerita Krisztina, Kiss László, Kövy Edit, Kőszeghy Elemér, Kudrjavszkaja Ludmilla, Kuhta Vaszil, Lőrinc Valéria, Majorova Margarita, Matyijiv Volodimir, Mácza János, Nagy Zoltán Mihály, Németh Marianna, Orémus Kálmán, Orosz Klára, Palvanova Zinaida, Petróci Iván, Prerau Margit, Sáfáry László, Skrobinec Jurij, Sütő Kálmán, Tar Béla, Tárczy Andor, Újlaki H. Sándor, Vári Fábíán László, Vladkin Vlagyimír.

Széppróza, hangjáték, dráma: Balla D. Károly, Balla Teréz, Balogh Csaba, Barta Zoltán, Boldog János, Bundovics Judit, Debreceni Mihály, Durunda Andrij, Fodor Géza, Györke László, Horváth Sándor, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Kőszeghy Elemér, Nagy Zoltán Mihály, Orémus Kálmán, Prófusz József, Róti (Andor) Ágnes, Skotnyár József, Somi Nagy Zoltán, Stefanyók Etelka, Tárczy Andor.

Kérdés, ismertetés, recenzió, beszélgetés, mélyinterjú, tanulmány, helytörténeti cikk, népköltészeti közlések, szociográfiai riport, üzenetek, dokumentumok: Balla D. Károly, Balla László, Balla Teréz, Balogh Edgár, Barta Zoltán, Boldog János, Bundovics Judit, Dalmay Árpád, Debreceni Mihály, Dupka György, Finta Éva, Fodor András, Fodor Géza, Fülöp Tekla, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Kádas Katalin, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Nagy Zoltán Mihály, Nemes Nagy Ágnes, Orémus Kálmán, Pál György, Petykó Ágnes, Punykó Mária, Ratkó József, Rotman Miklós, Sütő Kálmán, Tárczy Andor, Vári Fábíán László.

¹⁴ Balla D. Károly: A Lendület évei, 7. o.

¹⁵ Dupka György: Újra és újra együtt... jutunk előre. Beszélgetés Dinnyés Józseffel. In: Kalendárium '89. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1988, 111. o.

¹⁶ Balla D. Károly: Tágulok a világegyetembe. Versek. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1984, 43. o.

¹⁷ Füzesi Magda: Útban hazafelé. Versek. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1984, 25. o.

¹⁸ Finta Éva: Idő-korongon. Versek. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1987.

¹⁹ Dupka György–Horváth Sándor: Múltunk s jelenünk. Balogh Edgár nyomában Kárpátontúlon. Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1987.

²⁰ M. Takács Lajos: Utószó. In: Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953–1988. Magvető Könyvkiadó–Kárpáti Könyvkiadó, Budapest–Ungvár, 1990, 587., o.

²¹ Balla László, a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztője 1987. augusztus 18-tól nyugdíjba ment, őt a tragikus hirtelenséggel elhunyt Behun János váltotta fel, aki csak 11 hónapig volt főszerkesztő. A megyei pártbizottság 1988 júliusától a megüresedett főszerkesztői beosztásba Egressy Györgyöt nevezte ki. Jóval a rendszerváltás után Erdélyi Gábor lett a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztője.

²² Az Ivaskovics testvérek (József, István és az unokatestvér Attila) Impulzus néven zenei kisszövetkezeti együttest is alapítottak. Céljuk volt a kárpátaljai magyar, részben ukrán, orosz költők megzenésítése, és szervezett koncerteken történő bemutatása. 1988–1989-ben az Impulzus (Ivaskovics-trió) felbomlásáig egyik koncertszervezőjük és műsorvezetőjük Dupka György volt.

²³ Kárpátaljai szolidaritás az erdélyi magyarsággal. Nyilatkozat. In: Botlik József–Dupka György: Ez hát a hon..., 207. o.

²⁴ Az Új Hajtás számaiban megjelent versek szerzői: Balla D. Károly, Balla Kálmán, Balla László, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Barta Zoltán, Bartha Gusztáv, Bella István, Bernáth Csaba, Bozsik Péter, Cséka György, Dancs Anita, Demjén Miklós, Dupka György, Ferenczi Tihamér, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Gáll Sándor, Gittai István, Györke Zoltán, Györy Dezső, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kádas Katalin, Kecskés Béla, Kőszeghy Elemér, Magyar Éva, Nagy Zoltán Mihály, Pataki Györgyi, Pócs István, Tar Béla, Tárczy Andor, Vári Fábiana László, Zselicki József.

Ukránból, oroszból és más nyelvekből fordított szerzők: Ahmatova, Anna, Buonarroti, Michelangelo, Carducc, Giosuè, Fedinisinec, Volodimir, Hojda, Jurij, Jovenko, Szvitlana, Kanapjanov, Bahitszan, Kolomijec, Volodimir, Kosztenko, Lina, Kudrjavszkaja, Ludmilla, Ladizsec, Volodimir, Malisko, Andrij, Negri, Ada, Olijnik, Borisz, Pascoli, Giovanni, Pavlicsko, Dmitro, Perebijnysz, Petro, Pervomajskij, Leonyid, Petróczy, Iván, Pidpalis, Volodimir, Sebatin, Polikarp, Sevcsenko, Tarasz, Sirhasz, Ovanesz, Szkunc, Petro, Szoszjura, Volodimir, Sztberbickij, Mihajlo, Sztzrisenyuk, Sztanyiszlav, Terjab, Vahan, Wacker, Nelly, Zsilenko, Irina, Zsolob, Szvitlana.

Széppróza, dráma, hangjáték: Balla D. Károly, Balla László, Balogh Csaba, Barta Zoltán, Bartha Gusztáv, Bedzir Vlagyimír, Bernáth Csaba, Bundovics Judit, Durunda Andrij, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Hreba Vaszil, Jacura László, Keresztyén Balázs, Lajos Mihály, Lusztig Károly, Nagy Zoltán Mihály, Orémus Kálmán, Penckófer János, Reöthy Ágnes, Somi Nagy Zoltán, Szöllőssy Tibor, Tárczy Andor, Tóth Károly, Varga Gábor.

²⁵ Balla D. Károly: Valahol tűz van. Elbeszélések, kisregény, színmű. Uzsgorod, Kárpáti Kiadó, 1988.

²⁶ Nagy Zoltán Mihály: Fehér eper. Elbeszélések. Uzsgorod, Kárpáti Kiadó, 1988.

²⁷ Balla László: Sosemvolt repülések emléke. Novellák, tárcák, kromik, tollrajzok. Színmű. Uzsgorod, Kárpáti Kiadó, 1989.

²⁸ Balogh Balázs: Üzenet. Versek. Ungvár (Uzsgorod), Kárpáti Kiadó, 1989.

²⁹ Dupka György: Tavaszra születtem. Versek. Kőszeghy Elemér: Változom. Versek. Kárpáti Kiadó, Ungvár (Uzsgorod), 1990.

³⁰ Balla D. Károly: Sorsomhoz szegezve. Versek. Kárpáti Kiadó, Ungvár (Uzsgorod), 1990.

³¹ Ferenczi Tihamér: Férfiú. – Nagy Zoltán Mihály: Pírban, perben. Versek. Kárpáti Kiadó, Ungvár (Uzsgorod) 1990.

³² Vári Fábiana László: Széphistóriák. Versek. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1991.

³³ Dupka György–Horváth Sándor–Móricz Kálmán: Sorsközösség. A kárpátaljai magyarok a 80-as évek végén. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1990.

³⁴ A hétországi király. Beregújfalui népmesék. Gyűjtötte: Punykó Mária. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1993.

³⁵ Kovács Vilmos: Holnap is élünk. Regény. Csokonai Kiadó, Debrecen–Kárpáti Kiadó, Ungvár, é. n.

³⁶ Évgyűrűk. A József Attila Alkotóközösség almanachja. Összeállította: Balla D. Károly és Debreceni Mihály. Felelős szerkesztő: Dupka György. Kárpáti Kiadó, Uzsgorod, 1987; Évgyűrűk '88. Irodalmi, művészeti és társadalompolitikai kiadvány. Felelős szerkesztő: Dupka György. Uzsgorod, Kárpáti Kiadó, 1988; Évgyűrűk '89. Összeállította: Balla D. Károly és Debreceni Mihály. Felelős szerkesztő: Dupka György. Kárpáti Kiadó, Ungvár 1989; Évgyűrűk '90. Összeállította: Debreceni Mihály. Felelős szerkesztő: Dupka György. Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1991.

³⁷ Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953–1988. Összeállította, a szöveget gondozta, a jegyzeteket és az utószót írta M. Takács Lajos. Szerkesztő: Csíki László. Magvető Könyvkiadó, Budapest – Kárpáti Könyvkiadó, Ungvár. 1990, 608. o.

³⁸ M. Takács Lajos: Utószó. In: Vergődő szél, 595. o.

³⁹ Uo., 594. o.

⁴⁰ Az antológia szerzői: Balla D. Károly, Balla László, Balla Gyula, Balla Teréz, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Bartha Gusztáv, Benedek András, Bundovics Judit, Csengeri Dezső, Demjén Miklós, Dupka György, Erdélyi Gábor, Ferenczi Tihamér, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Györke László, Györke Zoltán, Horváth Gyula, Horváth Sándor, Imre Sándor, Kecskés Béla, Keresztyén Balázs, Kovács Vilmos, Kőszeghy Elemér, Lusztig Károly, Magyar Éva, Nagy Zoltán Mihály, Orémus Kálmán, Skotnyár József, Sütő Kálmán, Szenes (Kroó) László, Tar Béla, Tártsy Andor, Vári Fábián László, Zselicki József.

⁴¹ M. Takács Lajos: Utószó. In: Vergődő szél, 594. o.

⁴² A gyűjtemény szerzői: Bakos Róza, Balla D. Károly, Balla László, Balogh Balázs, Balogh Miklós, Benedek András, Csengeri Dezső, Dupka György, Finta Éva, Fodor Géza, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Györy Dezső, Horváth Gyula, Horváth Sándor, Kecskés Béla, Kerekes Erzsébet, Kincses István, Kiss Béla, Kovács Vilmos, Marton Zoltán, Márkus Csaba, Nagy Zoltán Mihály, Sándor László, Sütő Kálmán, Szenes (Kroó) László, Tártsy Andor, Tóth István.

⁴³ M. Takács Lajos: Bevezetés. In: Görcsoldó szél. A „kárpátontúli szovjet magyar” irodalom antológiája 1945–1991. Gyűjtötte, összeállította, szerkesztette, a borítót tervezte: M. Takács Lajos. Edeleny, 2010, 5-6. o. A Továbbiakban: Görcsoldó szél, 2010...

⁴⁴ Görcsoldó szél, 2010, 7. o.

⁴⁵ Az ungvári Jurij Hojda Irodalmi Stúdió Magyar Szekciója (vezetője Gortvay Erzsébet); Dayka Gábor Társaság (1990, alapítói: Balla D. Károly, Vári Fábián László, Nagy Zoltán Mihály); a beregszászi Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub (1984, első vezetője Dalmay Árpád); a Tiszapéterfalvi Móríciz Zsigmond Magyar Irodalmi Klub (1986, első vezetője ifj. Kálmán Ferenc tanár); az ungvári Drávay Gizella Kör (1987, vezetője: Balla László; a munkácsi II. Rákóczi Ferenc Kör (1987, vezetője: Popovics Béla tanár); a técsői Hollósy Simon Kör (1988, vezetője: Szöllőssy Tibor orvos), gát-derceni Kovács Vilmos Kör (1988, vezetője: Cébely Lajos), nagyszőlősi Bartók Béla Művelődési Kör (1988, elnöke: Keresztyén Balázs tanár, helytörténész), ungvári Magyar Társaság (1988, vezetője: Ivaskovics József zeneszerző), beregszászi Mécs László Irodalmi Klub (1989, vezetője: Pócs István egyetemi hallgató), rahói Petőfi Művelődési Kör (1989, vezetője: Bilics Éva), bátyúi József Attila Kör (1989, vezetője Bagu Balázs), sárososzi Arany János Kör (1989, vezetője: Bundovics Judit).

⁴⁶ M. Takács Lajos: Az utóbbi két évtized magyarországi és kárpátaljai magyar irodalmi és filológiai kapcsolatairól. 1991.

⁴⁷ Penckófer János: Irodalmi, kulturális élet az 1980-as években. In: Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra. 2010., 342. o.

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2017. ÁPRILIS – MÁJUS

ELISMERÉSEK

* A GULÁG-Emlékév alkalmából a Lénárd Ödön Alapítvány kuratóriuma *Gulág-émlékéremet* alapított. Az arany plakettből és emléklapból álló díjat **Veres András** győri megyéspüspök, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke adta át **Berghoffer Róbertnek**, **Dupka Györgynek** és **Sánczi Ferencnek**, az MKPK székházában. A laudációban elhangzottak szerint **Dupka György** író, költő és helytörténész a malenkij robot és a Gulág történetének kutatásáért, illetve számos magyar emlékhely, többek között a sztálini terror áldozatainak emléket állító Szolyvai Emlékpark létrehozásáért kapta a kitüntetést.

ÁPRILIS

* Gitárfesztivál zajlott le Kijevben Magyarország Kijevi Nagykövetsége szervezésében, amelyen többek között fellépett földink, a Budapesten élő **Bernáth Ferenc** gitárművész is.

* „*Átal mennék én a Tiszán...*” népdaléneklési versenyt szerveztek

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban bemutatták **Móricz Zsigmond** *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című előadását.

* Költészet-napi rendezvénysorozat zajlott le a beregszászi Európa-Magyar Házban a KMMI és a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság szervezésében. A költészet-napi programban magyarországi és erdélyi résztvevők keresték fel Vereckét, az útvonal mentén és az emlékműnél verseket posztoltak.

* A beregszászi Európa-Magyar Házban megrendezett irodalmi délután keretében a költészet napja alkalmából Kárpát-medencei irodalmi fórumra került sor. **Az eszmecsereben és bemutatkozásban többek között Pomogáts Béla**, irodalomtörténész, **Dupka György** író, szerkesztő, **Móricz László** az Anyanyelvi Konferencia képviselőjében, **Csordás László**, a Kvit elnöke, szerkesztő, **Lőrincz P. Gabriella** költő, **Farkas Wellmann Endre** és **Varga Melinda** költő, **Szekáry Zsuzsa** festő és mások vettek részt. Az idei költészet napja alkalmat adott

arra, hogy emlékezzenek a 200 éve született Arany Jánosra is, aki nélkül nincs modern magyar nyelv és nincs nagyratörő magyar költészet. A program keretében az érdeklődők megtekintették az ArtTisza Művészeti Egyesület és Szekáry Zsuzsanna kiállítását.

* *Részek és párbeszéd* címmel író-olvasó találkozóra került sor az Ungvári Nemzeti Egyetem Humán- és Természettudományi Kar Bercsényi könyvtártermében, ahol a magyar szakos diákok előtt **Korpa Tamás** költő, irodalomtörténész, szerkesztő, a Fiatal Írók Szövetségének társelnöke és **Csordás László**, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság elnöke mutatkozott be.

* A *Fedák Sári* című darabbal **Szűcs Nelli** színművész az Ungvári Bábszínházban, majd másnap Munkácson a Latorca-menti Állami Színházban lépett fel.

Gönczy Tivadar festőművész tárlatának megnyitójára került sor a Tiszapéterfalvi Képtárban (Györgykastély). A kiállítás elején **Pösze Henrietta**, a képtár vezetője köszöntötte a vendégeket. A festőművész jubileumi kiállítással készült nembergiben ünnepelt születésnapja alkalmából.

* Író-olvasó találkozó keretében rendhagyó irodalmi órát tartott a Tiszabökényi Általános Iskolában (egykori iskolájában) **dr. Dupka**

György történész, szerkesztő. Ezt megelőzően a helyi művelődési házban rendezett irodalmi délután keretében a Tiszabökényi Tisza Csillagkórus színes műsorral köszöntötte a 65. születésnapját ünneplő Dupka Györgyöt.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház előadásában bemutatásra került Zelei Miklós *Hubertusz* című darabja (rendező: **Berettyán Nándor**). A **főbb szerepekben Balogh Marianna, Kacsur András, Szabó Imre és Ferenczi Attila** mutatkozott be.

* A Nagyberegi Középiskolában hagyományos költészet-napi szavaltóverseny zajlott le a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szervezésében.

* A magyar költészet napja alkalmából az Arany János-emlékév kapcsán a Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet III. alkalommal rendezte meg *Vers a téren* című rendezvényét, amely a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola előtti Kossuth téren került lebonyolításra. A jelenlévők többek között közösen olvasták fel Arany János *Enyhülés* című versét.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézete magyar történelem és európai integráció tanszékén könyvbemutatóra került sor. A program keretében a szerkesztők *A Kárpát-me-*

dencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában Oroszöldön és a Kaukázus országaiiban című, a Szolyvai Emlékparkbizottság kutatóműhelyében készült tanulmánygyűjteményt mutatták be. A kötet a 2016. november 18-án Makkosjánosiban rendezett nemzetközi emlékkonferencia anyagait tartalmazza. Szerzői: **Bimba Brigitta, Dupka György, Csordás László, Korszun Olekszij, Kosztyó Gyula, Marcsák Gergely, Marosi István, Matkovits-Kretz Eleonóra, Mádi Bianka, Tóth Mihály, Zubánics László.** Köszöntőt mondott **dr. Zubánics László** történész, az Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet dékánhelyettese. A Gulág Emlékbizottság támogatásával megjelent könyvet **dr. Dupka György,** a Szolyvai Emlékparkbizottság kutatócsoportjának vezetője mutatta be. Közreműködött **Csordás László és Mádi Bianka.**

* A magyar költészet napja alkalmából a Beregszászi Városi Könyvtárban **Shrek Tímea, Lőrincz P. Gabriella, Csornyij Dávid és Marcsák Gergely** közreműködésével irodalmi közönségtalálkozóra került sor. A rendezvény elején saját műveikből olvastak fel részleteket. Ezután kötetlen beszélgetés kezdődött a szerzők és a közönség között **Shrek Tímea** moderálásával. Zárásként **Marcsák Gergely** adta elő **Farkas Wellmann**

Endre Trónfoglaló című megzenésített versét.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban a közönség Gyevi-Bíró Eszter rendezésében *Az ördög három arany hajszála* című meseelőadást tekinthette meg. Szereplők: **Tarpai Viktória, Ferenczi Attila, Béres Ildikó/Orosz Ibolya, Ivaskovics Viktor, Kacsur András, Szabó Imre, Vass Magdolna, Domáreckájú Júlia, Kacsur Andrea, Sótér István.**

* Tizenöt éves az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális folyóirat. Ebből az alkalomból a Beregszászi Járási Könyvtárban irodalmi rendezvényre került sor. A rendezvényt **Dupka György,** a folyóirat felelős kiadója nyitotta meg. Közreműködtek a folyóirat szerzői: **Vári Fábrián László, Csordás László, Lőrincz P. Gabriella, Shrek Tímea, Kovács Eleonóra, Csornyij Dávid és Bartha Gusztáv.**

* A Pro Cultura Subcarpathica meghívásának eleget téve **Kürti László** *Csallás* című legújabb verseskönyvét mutatta be a beregszászi főiskola Fodó Sándor Kulturális Központban.

* Beregszászon, a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban bemutatták a *Mátyásnak tüköre* című táncjátékot a Délikert Néptáncgyűttes és a Félégyházi Táncszínház előadásában.

* Szép Ernő *Lila ákác* című színházi előadására került sor a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban.

* Magyarország kijevi nagykövetsége szervezésében az Ukrán Zeneművészeti Akadémián közös folklor-koncertet adott a Szalonna, a Técsői Banda és az Aknaszlatinai Trió. Ezt megelőzően Csernyihivben idézte meg Kárpátalját a Magyar Állami Népi Együttes kísérezzenekarát vezető **Pál István Szalonna** bandájával és más kárpátaljai népzenei együttesekkel.

* Beregszászban a helyi társulat bemutatta Kányádi Sándor *Kétszemélyes tragédia* című művét.

* Budapesten a Magyarország Házában a *Tánc és lélek: a magyarság megtartó közösségei* program keretében mások mellett fellépett az eszenyi Ritmus Néptáncegyüttes (művészeti vezető: Szabó Tibor).

* Az Arany János-emlékév keretében a Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete (KMKE) Magyarország Beregszászi Konzulátusának támogatásával a magyar költészet napja alkalmából szavalóversenyt szervezett a tanuló ifjúság számára. Az első fordulót, amelyben a Beregszászi és a Nagyszőlősi járás diákjai mérték össze tehetségüket, az elmúlt héten tartották Beregszászon, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetben.

* A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet és a Klebelsberg Kulturkúria közös szervezésében Beregszászban is láthatták az érdeklő-

dók Hedry Mária *Zrínyi Ilona* című monodramáját.

* Súlyos betegség után életének 74. évében elhunyt az ungvári születésű, Beregszászhoz számos szálon kötődő **Szepesi Attila** Babérkoszorú-díjas és József Attila-díjas költő, író, publicista.

* A Rákóczi-napok programsorozat keretében *Veres Péter-emlékkiállítás* nyílt, és képgyűjtemény átadó ünnepségre került sor a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Esztergom termében.

* Az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Magyar Tanszéki Csoportja közös szervezésében *Nyelvészeti szösszenetek* címmel szimpóziumot tartottak a Rákóczi-főiskolán.

* A magyarországi Pallas Athéné Domus Concordiae Alapítvány anyagi támogatásának köszönhetően öt új szaktanterem, illetve számos technikai fejlesztés került átadásra az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karán.

* Megnyílt a Nyíregyházi Egyetem Ukrán Nyelvi és Kultúraintézeti Tanszék, ahol **Greza István** kormánybiztos tartott avatóbeszédet. Az ünnepi eseményen felavatták Udvari István professzor emléktábláját is.

MÁJUS

* '56-os emlékművet avattak Rahón szabadságharc hőseinek tiszteletére. A római katolikus templom külső falán elhelyezett emlékmű Mihajlo Kolodko ungvári szobrászművész alkotása, egy stilizált emberi alak, amelynek testét vasgolyók ütik át. Az emlékmű a magyar állam támogatásának köszönhetően készülhetett el.

* A Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet **közreműködésével Buvári Tamás** filmrendező, producer a *Szeretföld* című háborúellenes filmjét mutatta be a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán annak tanárai és hallgatói számára. A film 108 perces, és többek között az ukrán háborút is érinti.

* **Holló Katalinnak**, a kárpátaljai születésű, Magyarországon élő festőművésznek grafikai alkotásai-ból nyílt kiállítás a Munkácsi Történeti Múzeum kiállítótermében. A tárlat megnyitóját megtisztelte jelenlétével **Vida László** Magyarország Ungvári Főkonzulátusának vezető-konzulja, **Mihajlo Belekánics**, a Munkácsi Történeti Múzeum igazgatója, **Kopriva Attila**, az Ukrán Nemzeti Képzőművészeti Szövetség tagja, a RIT kulturális titkára, **Tetjana Turjanica**, a Munkácsi Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága Kulturális Osztályának vezetője. **Holló Katalin**, saját elmondása sze-

rint, fekete-fehér alkotásainak mindegyike a lelkéből fakad, s rajtuk keresztül tükröződnek gondolatai, érzelmei, aggodalmai.

* A Szolymvai Emlékparkbizottság tagjai hagyományos tavaszi helyszíni szemlét tartottak a Nemezeti Jelentőségű Intézményként működő emlékparkban. Ezt követően Tóth Mihály elnökletével munkaiülésre került sor. Az elnök és Dupka György felelős titkár részletesen beszámoltak a múlt év folyamán elvégzett feladatokról. 2016-ban, a növekvő anyaországi figyelemnek és a GULÁG-GUPVI Emlékbizottság anyagi támogatásának, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának és Beregszászi Konzulátusi Irodájának köszönhetően az Emlékparkbizottság a park fejlesztésében, rendezésében, valamint a feltérési, kutatási munkák tekintetében is jelentősen előre tudott lépni. Döntés született arról, hogy a koszorúzással és gyászszertartással egybekötött központi megemlékezésre 2017. november 18-án, közép-európai idő szerint délelőtt 11 órakor kerül sor az emlékparkban. Ezt megelőzően, kísérorendezvényként november 17-én rendezik meg a hagyományos nemzetközi tudományos emlékkonferenciát a beregszászi Európa-Magyar Házban.

* Ukrajnában zárul a Csárdás-kirányő-turné, így Ivano-Frankivszkban, a második Kárpátalja Fesztiválon, Lembergben, Csernovicban hall-

hatja a közönség Kálmán Imre legnépszerűbb operettjének dallamait.

* A *Gulág Emlékéhez* kapcsolódva szerveztek történelmi vetélkedőt és emlékzarándoklatot Kárpátalján magyarországi hetedik és nyolcadik osztályos diákoknak. A Borsod-Abaúj-Zemplén megye 17 iskolájából érkező 198 diák és 22 kísérő tanár egy kétnapos program keretében látogathatott el azokra a kárpátaljai helyszínekre, ahonnan málenkij robotra, majd onnan a Gupvi és Gulág táborokba hurcoltak el 28 000, 18 és 50 év közötti magyar és német nemzetiségű férfit. Emellett történelmi vetélkedő keretében dolgozták fel az 1944/1945-ös elhurcolások eseményeit. A kirándulók a Szolyvai Emlékparkban verssel, énekkel és gyertyagyújtással emlékeztek meg az elhurcoltakról. A nap végén pedig a Mezőkaszonyi Honismereti Egyesület diákjai adtak ízelítőt a vendégeknek a kárpátaljai költők verseiből, valamint a Sodró együttes tartott táncházat a gyerekeknek. A második nap helyszínét a beregszászi Rákóczi-főiskola átriuma biztosította, ahol a résztvevők megtekinthették a „*Malenkij robot*” című kiállítást, melyet Molnár D. Erzsébet, a Rákóczi-főiskola docense, a Gulág témakör kutatója állított össze.

* A Pro Arte–Munkács Társadalmi Egyesület harmadszor szervezte meg nemzetközi kőszobrásztáborát, ezúttal a beregszentmiklósi várkastély

udvarán, közvetlenül a Latorca partján. A tábor szervezője, **Matl Péter** munkácsi szobrászművész tájékoztatójában többek között elhangzott, hogy a szobrászművészek között van az indiai Dzsammu és Kasmír államból érkezett **Chander Parkash**, a Lengyelországból érkezett **Ryszard Litwiniuk**, valamint két magyarországi művész, a budapesti **Drienyovszki János** és a szekszárdi **Ruppert János**, valamint Kárpátaljáról **ifj. Hidi Endre**. A minden esetben hidat szimbolizáló modern szobrok május második felében készültek el, végül a galíciai Sztarij Szambor és Szkole, a kárpátaljai Alsóverecke és a tábornak helyet adó Beregszentmiklós, valamint a magyarországi Tarpa kap köztéri szobrot.

* Nagyszabású hangversennyel ünnepelte fennállásának 70. évfordulóját a Beregszászi Kodály Zoltán Művészeti Iskola. Ebből az alkalomból a magyar zeneszerzőnk, zenetpedagógusunk és népzene-kutatónk, Kodály Zoltán tiszteletére avattak emléktáblát a Beregszászi Művészeti Iskola falán. A városi tanács döntésének értelmében az intézmény 2016 decemberében vette fel Kodály Zoltán nevét. A Beregszászért Alapítvány és a városi tanács támogatásának jóvoltából a kiváló zeneszerző emlékét ezentúl nem csak az iskola neve, de a falán elhelyezett emléktábla is őrzi.

* Az 1944-ben elhurcolt kárpátaljai magyarok tragédiájáról 1989-ben tartott megemlékezésről szól **Mankovits Tamás** rövidfilmje, amely elnyerte a lakiteleki Rendszer-váltó Filmszemlén a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Hírlap különdíját.

* A Kárpát-medencei, a kárpátaljai magyarságot, németiséget 1944 őszén ért szovjet megtorlásokról szóló ukrán nyelvű dokumentumfilm magyar változata is elkészült, forgalomba került.

Letölthető, megnézhető a közölt linkhelyen: <https://www.youtube.com/watch?v=Plu2vrJDwww>

* Könyvbemutatót rendeztek az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar karán, amelyet **dr. Zubánics László** történész, dékánhelyettes nyitott meg. Majd **Dupka György** történész, az Intermix Kiadó vezetője a budapesti könyvheti listára felkerült új kiadványokat mutatta be: A kivégzett, légerekben elhunyt kárpátaljai magyar képviselők (1945-1949). Bródy András és társainak emlékkönyve. Tárolt változata: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=539. Kocsis Csaba: Elrabolt ötven évem. XX. századi emlékek szintézise. Bucsellá József és 56-os sorstársai emlékére). Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=537.

Dupka György: Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján. Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára. –Tárolt változata, http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=530

* Négy harminc év alatti kárpátaljai irodalmár, **Varga Nikolett**, **Marscsák Gergely**, **Kovács Eleonóra** és **Csordás László** mutatkozott be a budapesti közönségnek a Magyar Írószövetség székházában a *Rész-e még?* című rendezvénysorozat keretében.

* Budapesten a Polgárok Házában a Keskenyúton Alapítvány megemlékezést tartott a Nemzeti Összetartozás Napja alkalmából. A rendezvényt Cseresznyés Magdolna elnök nyitotta meg és a megjelentek figyelmébe ajánlotta Domonkos László *Goli otok, a pokol-sziget* és a *Kárpát-medence elveszített területeiről szovjet típusú táborokba hurcoltak kálváriája* című konferenciakötetet, az utóbbi az alapítvány gondozásában jelent meg. A felvezetett témákkal kapcsolatosan előadást tartott Botlik József történész, Domonkos László író, Dupka György történész, a Szolyvai Emlékparkbizottság felelős titkára, aki egyben *Kárpátalja szovjet terrorjának emléktérképét* is bemutatta.

* **Verebes Ernő** *Gerendák* című művéből készül előadás a Kárpátal-

jai Megyei Magyar Drámai (azaz a Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti) Színházban.

* *Az emlékezés és a megbékélés programja* címmel jelent meg Matl Péter és Surján László kötete a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévé alkalmból. Surján László, a Charta XXI. Egyesület elnöke elmondta: a kiadvány egy kárpátaljai, szolyvai és munkácsi emlékutató konferenciát örökít meg. *Az Ötösével* című pasztellgrafika sorozatnak Dupka György Gulágra hurcoltakról szóló munkája – amelyben a szerző megszólaltatta a szemtanúkat, a Gulágot túlélőket – volt az ihletője. Ezért kísérik a *Vándorolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak* című kötetből vett szemelvények a grafikákat. Matl Péter elmondta: az *Emlékezés a szenvedésre, felkészülés a megbékélésre* alcímmel megjelent kötetben a Gulág világáról készült sorozata, 55 alkotása kapott helyet.

* Aprólékos munkával végre elkészült és nyomdába került KÁRPÁTALJA SZOVJET TERRORJÁNAK EMLÉKTÉRKÉPE, amelynek összeállítója **dr. Dupka György** történész. Elkészítésében aktívan részt vett az eszenyi származású, az anyaországunk fővárosában élő **Kovács Sándor** turisztikai szakíró, térképész. A térkép a GULÁG-GUPVI Emlékbizottság támogatásával jött

létre. A közel húsz év kutatómunka adatait felhasználó térképet az év folyamán eljuttatják Kárpátalja magyarlakta településeinek könyvtáraiba, intézményeibe és iskoláiba, kiválón alkalmas szemléltetőeszköz a kárpátaljai magyarság szenvedéstörténetének, a GULÁG-GUPVI lágereknek, az emlékhelyeknek, a települési bontásában jelzett áldozatok számának stb. tanulmányozásához.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

Dupka György: *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján.* Írástudókat adó táj kultúrtörténeti jellegzetességei, kortárs írók, irodalmi életet generáló intézmények adattára. Kárpátaljai Magyar Könyvek 245. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017. 225. o.

Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/uploads/books/books-pdf/DGY_magyar_irodalmi_élet_3_0.pdf

A Kárpát-medencéből elhurcolt magyar és német rabok nyomában Oroszöldön és Kaukázus országai-ban. Nemzetközi emlékkonferencia anyagai, Makkosjánosi, 2016. november 18. Szerkesztette: dr. Dupka György, dr. Zubánics László. Szolyvai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017.

Kocsis Csaba: *Elrabolt ötven évem. XX. századi emlékek szintézise.* Bucsellá József és 56-os sors társai emlékére). Kárpátaljai Magyar Könyvek 258. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2017. Tárolt változat: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=537

A kivégzett, lágerekben elhunyt kárpátaljai magyar képviselők (1945-1949). Bródy András és társainak emlékkönyve. Szerkesztette: dr. Dupka György, dr. Zubánics László. Kárpátaljai Magyar Könyvek 264. – Ungvár-Budapest: Szolyvai Emlékparkbizottság-Intermix Kiadó, 2017. Tárolt változata: http://kmmi.org.ua/books?menu_id=9&submenu_id=26&book_id=539

Historia est magistra vitae. Az I. Lehoczky Tivadar Helytörténeti és Néprajztudományi Konferencia anyagai. Felelős szerkesztők: dr. Zubánics László és Kocsis Mária. Kárpátaljai Magyar Könyvek 263. Kárpátaljai Magyar Ok-

tatásért Alapítvány–Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2017.

Különjárat. Fiatalkárpátaljai szerzők antológiája. Összeállító: Szemere Judit. Előszó: Füzesi Magda. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Dupka György: *Kárpátalja magyar művelődéstörténete.* Kultúrtörténeti fejezetek Trianontól napjainkig. Történelmi szociográfia. – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Dupka György, Fuchs Andrea: *Kárpátaljai magyar művészek arcképcsarnoka.* – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2017.

Összeállította: Dupka György

Együttműködő partnerünk a Magyar Művészeti Akadémia:

<http://www.mma.hu/az-akademia>

SZERZŐINK

BARTHA GUSZTÁV – 1963 (Nagybereg)
CSONTOS MÁRTA – 1951 (Szeged)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény)
LENGYEL JÁNOS – 1973 (Budapest)
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY – 1949 (Csonkapapi)
OLÁH ANDRÁS – 1959 (Mátészalka)
ORTUTAY PÉTER – 1942 (Bélapátfalva)
PATAKI TAMÁS – 1992 (Budapest)
SZENTMÁRTONI JÁNOS – 1975 (Budapest)
SZÖLLŐSY TIBOR – 1940 (Nyírmada)
TÓTH DOMINIKA – 1997 (Beregszász)
VATHY ZSUZSA – (1940–2017)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári)
VERES PÉTER – (1945–2004)

Lapszámunkat Veres Péter munkáival illusztráltuk.